

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

UPPSATS

Ingegerd Municio: An Ethnographic Approach to the Study of Institutional Change

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Torben Bech Dyrberg – Jacob Torfing: Politik og institutioner

Jan-Erik Lane: Interests and Institutions

Patrik Hall: Nationer och nationalism

Terry Carlbom: Underhusvalet i Storbritannien 1992

Mats Bäck – Tommy Möller: Lärobokens problem – och recensionens

LITTERATURGRANSKNINGAR

Hans Mouritzen: Finlandization. Anm av Mikael Spång

Rolf Ejvegård: Vad är demokrati? Anm av Ingvar Mattson

Göran Rosenberg: Friare kan ingen vara. Anm av Kristian Sjövik

Karl Molin: Omstridd neutralitet. Anm av Ulf Bjereld

NOTIS

ABSTRACTS

Årgång 95 1992 **2**

INNEHÅLL

UPPSATS

<i>Ingegerd Municio: An Ethnographic Approach to the Study of Institutional Change</i>	113
--	-----

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

<i>Torben Bech Dyrberg – Jacob Torfing: Politik og institutioner</i>	139
<i>Jan-Erik Lane: Interests and Institutions</i>	151
<i>Patrik Hall: Nationer och nationalism</i>	162
<i>Terry Carlbon: Underhusvalet i Storbritannien 1992</i>	182
<i>Mats Bäck – Tommy Möller: Lärobokens problem – och recensionens</i>	187

LITTERATURGRANSKNINGAR

<i>Hans Mouritzen: Finlandization. Anm av Mikael Spång</i>	192
<i>Rolf Ejvegård: Vad är demokrati? Anm av Ingvar Mattson</i>	197
<i>Göran Rosenberg: Friare kan ingen vara. Anm av Kristian Sjøvik</i>	199
<i>Karl Molin: Omstridd neutralitet. Anm av Ulf Bjereld</i>	201

NOTIS.....	205
------------	-----

ABSTRACTS.....	207
----------------	-----

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Utgiven av Fahlbeckska Stiftelsen
med stöd av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

Redaktionssekreterare: Lennart Lundquist
(ansvarig utgivare)
Bitr. redaktionssekreterare: Anders Sannerstedt
Redaktionsutskott: Lennart Lundquist, Anders
Sannerstedt och Lars-Göran Stenelo
Teknisk redaktör: Bengt Lundell

Tidskriftens ombud
Göteborg: Mikael Gilljam
Stockholm: Runc Premfors
Umeå: Benny Hjern
Uppsala: Jörgen Hermansson

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år.
Prenumerationspris 1992 150 kr. Pris för enstaka
häfte 40 kr.
Studenter erhåller abonnemang till nedsatt pris efter
hänvändelse till vederbörande lärare.
Prenumeration sker genom insättning av prenume-
rationsavgiften på postgiro 27 95 65-6 med angi-
vande av namn och adress eller skriftligen till
tidskriftens expedition.
Adress: Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52,
221 00 Lund.
Telefon: 046-109776 (Lundquist), 108939
(Sannerstedt), 108946 (exp).
Eftertryck av tidskriftens innehåll utan angivande av
källan förbjudes.
ISSN 0039-0747
Tryck: Studentlitteratur, Lund 1992

An Ethnographic Approach to the Study of Institutional Change: Home Language in the Swedish School

Ingegerd Municio

"Primum scribere, deinde philosophari ..."
(Friedrich Nietzsche 1886)¹

This paper makes an effort to explicate theoretical conclusions, following from the mainly empirical studies of institutional change in which I have been involved during the last decade. It is also a description of participant observation, one of the methods used in these studies. In my previous writing I have described research procedures without making the pros and cons of methodological choices explicit. The present paper represents an effort to fill this void by raising questions which follow from the choice of methods which are new to the discipline of political science. It also seeks to provide answers to these questions.

"Vad betyder F?"
(Johan Asplund 1970)

The application of theories and methods of ethnography to the study of institutions constitutes another sign of the anthropological influence on theories of sociology and political science, an influence which has been documented in recent publications (i.e. Douglas & Wildavsky 1982). The fact that scholars of these disciplines turn to outside sources for renewal seems to be a response to the sterility of that which might be denominated "normal science" in Kuhnian terminology. What is the contribution, then, of ethnography to the study of institutional change? What will be the result of an interplay of ethnographic methods and organizational theories?

An ethnographic approach brings institutional culture into the foreground. Emphasis is shifted from the structural phenomena of the institution to the meaning given these phenomena by people. Studying institutional culture involves learning the interpretive patterns, shared by people in and outside the

institution, which are used to interpret experience and generate action. An institution is, thereby, conceived as an ongoing series of activities, mainly performed by people on the inside. The influence of outsiders who are touched by these activities is also taken into account. So, for example, the institution referred to in this paper, the Swedish school, is conceived as constituted not only by the activities of teachers, administrators and politicians, but also by pupils and parents. In the case of immigrants the choice of language in the family, i.e. whether to speak the mother tongue or Swedish, constitutes a powerful influence on school activities.

Recent publications show that there is a growing interest in studies of institutional culture and in the possibility of using ethnographic method in organizational analysis.² This interest does not, however, seem to have influenced organizational theory. What is the state of art in this theory today? It seems that a handful of organizational models are used as recurrent reference points for empirical studies. The theory is somewhat revitalized from time to time when new models are introduced. The discussion on how organizations actually function takes a new turn when concepts of these new models become common goods in the disciplines concerned. The order that Weber introduced with his hierarchical pyramid is replaced by the anarchy inherent in the garbage can of Cohen, March & Olsen. The rationality of goal-oriented action advocated by Simon is contested by the haphazardness of the unconventional soccer game suggested by Weick.³

However, whether the current organizational models actually influence mainstream thinking is open to question. Their influence seems to be limited, if one may judge from recent empirical studies of public organizations. Neither is such influence evident in the current political discussion on public bureaucracy. In spite of the fact that the rational-hierarchical approach has been criticized heavily, it seems to maintain its strong normative influence on scholars.⁴ Politicians and their advisers seem to be equally untouched by the critique of traditional thinking. Instead, the "new" philosophy of public administration in Sweden reveals a strengthened faith in rationalistic solutions.⁵

How is this domination of old organizational models to be explained? One explanation might lie in the way alternative models are presented. There seems to be a tendency to overthrow every assumption comprised in an old model, and supplant it with completely different ones. Hierarchy is thus replaced by anarchy, and goal-rationality by chance. This renders the new model only an inspiring and evocative catch-word, without any empirical applicability. Another shortcoming of new models might be a feature they share with old models, namely, the use of mechanistic analogies to order our thinking. Thus, both new and old models have in common that they rule out what in empirical studies appears as the essential feature of organizations, namely, the fact that organizations are created and maintained by human activity. The study of culture seems to be the "missing link", a way to combine the features of order and disorder in organizations; a way to make sense of hierarchy and chance in organizational life.⁶

"... culture (...) emphasizes organization as a complex pattern of human activity."
(Inside Organizations 1988)

Ethnography literally means "portrayal of a people". Usually it is defined more narrowly as the study of culture.⁷ Thus, ethnography should be particularly well suited to manifesting the human dimension of organizations. A further consequence of an ethnographic approach would be that attention be given to day-to-day activities. In the model proposed here decision-making is a key notion, representing the day-to-day activity which structures institutional activity at large. The concept of decision is conceived in a broad sense. It is, thus, not limited to forms by which it leaves a concrete trace, as, for example, a written document. Instead, it includes every act of choosing one action instead of another, when there are alternatives. These alternatives may be implicit as well as explicit.

The research questions of my studies turn around the decision-making activity. At what level of the organization are particular sets of decisions made? What is the time schedule for decisions of varying importance? Who decides at each level, and what is decided? Which alternatives are considered, and who has the privilege of formulating alternatives? How are decisions motivated? What aims are discernible in the decision-making activity? Where are the lines of conflict? What constitutes power, and when is it deployed?

In what way does culture enter into the description of decision-making which may be derived from the analysis proposed above? First it is necessary to clarify that culture is, in this context, not only meant to refer to bureaucratic culture in a general sense. Neither is it limited to the professional culture of the school, the culture characteristic of the teaching profession. Instead culture is employed as an overarching concept indicating the notional aspects of human life, i.e. ideologies, beliefs and values, which are relevant for the decisions studied.

Bureaucratic culture marks decision-making activities when hierarchical principles determine at what level decisions of varying scope and importance are made, when the day-to-day decisions are impregnated with "rules of thumb", and when the prevailing order is determinative of decisions on future activities. Professional culture bears upon decision-making, when professional ideologies are used to define problems, design solutions, choose amongst alternatives, and give rational explanations to decisions.

In the present context, bureaucratic and professional cultures mark school activities in general and constitute the overarching background to the instruction of immigrant pupils. Decisions on this instruction do, however, represent a potential conflict. The teachers involved adhere to two different professional ideologies, one favouring bilingual instruction, the other prescribing instruction in Swedish language only, or mainly. A line of conflict separates the staff of schools with immigrant pupils into two camps and, thereby, exhibits themes of competing ideologies. These themes come into the open when decisions concerning positions, resources and schedules are made. In situations of conflict another range of cultural themes becomes more explicit, namely those

referring to commonsense beliefs and values. These beliefs and values refer to immigration and immigrants, in general, but also, more specifically, to immigrants' status and rights in Swedish society. In addition Swedish nationalistic sentiment, as well as that of immigrants, is actualized.

Situations created by immigrant pupils confronting Swedish schooling, thus, offer a window into the decision-making of professional organizations. Though cultural themes are a constant feature of decisions made, they are rarely visible. In situations of conflict when alternative solutions to problems exist these themes are made explicit. When the conflict is about immigrant instruction, the themes referring to professional ideologies regarding this instruction, and common sense beliefs and values on immigrants come to the fore. These themes are embedded in school culture, and, thereby, constitute contexts of meaning which in part are maintained, in part transformed, through day-to-day activities and relations. They are interwoven with themes of the bureaucratic and professional cultures of the school. These are, in turn, submitted to similar processes of confirmation and change.

In my studies, a model of organization is outlined which emphasizes cultural themes in decision-making and stresses the sense-making character of organizational activities. People working in social institutions are, thus, guided by a "sense of the game" in their decisions and actions. (Cfr. "sense de jeu" in Bourdieu 1979 and 1988.) This is an understanding of the proper way of doing things, an understanding shared by members of each institutional setting that structures and gives meaning to daily activities. These patterns of meaning and rules of behaviour are generally not discussed or made explicit. To the contrary they are reproduced in situations that resemble one another. Situations of conflict, when competing patterns of meaning and sets of rules make alternative ways of acting possible, offer an opportunity to question the "natural" character of normal procedures and to describe the cultural traits of decision-making.

"C'est en termes d'obstacles q'il faut poser le problème de la connaissance scientifique."
(Gaston Bachelard 1986)

In this section I will narrate the story of my own research process. It is based on events which occurred during an extended period of research on the Swedish primary school. These events are reinterpreted in the explanatory light of a concluded research process.

When I first became engaged in a project studying immigrants, it was in the multi-disciplinary ambience of the Commission for Immigration Research, which then, in 1979, was responsible to the Ministry of Labour.⁸ Some ten researchers embarked on a study of the long-term effects of immigration to Sweden. Two municipalities, Borås and Nacka, were chosen for field work. My original research plan was written in traditional political science terms, and concerned different avenues available to the immigrant population for political influence. I started my field work on election day in September, 1979.

Foreign citizens in Sweden are entitled to vote for the municipal and provincial chambers, but not for the Swedish Riksdag. The elections to all three levels are, however, conducted on the same day and at the same polling stations. The only difference between Swedish citizens and foreigners is that the latter hand in two ballots only, while Swedes hand in three. On this day I intended to watch for foreigners to observe and, hopefully, also to interview them. My knowledge about the municipality that I decided to visit was as yet quite meagre. My principal motive to participate in this way may well have been less to gather information, than to recognize a promise of startling new discoveries for our new research project.

The fact is that my first intention of direct observation was more revealing than I appreciated at the time. I met with and talked to various persons about issues pertaining to the immigrant population of Nacka. One conversation, which in hindsight appears particularly important, was with a Finnish teacher who was also an active member of the Finnish Immigrant Association. He declared that election outcomes were not the prime concern of Finnish immigrants. What concerned them more was the deficient instruction in Finnish language, culture and society offered to pupils of Finnish origin in the Swedish primary school. He, therefore, suggested that I study the school instead of traditional means of political influence. Elections and elected chambers, participation in commissions, boards, and political parties seemed less important to him.

At the time I interpreted his suggestion as merely representing a petition from one professional group to monopolize my research effort, a group which incidentally appeared to be much better off than the major immigrant population which mainly held working class jobs. Unmoved I therefore went on with my original plan, and soon thereafter began studying the Immigrant Boards of the two municipalities.⁹ I participated in meetings of the boards during the autumn of 1979 and the spring of 1980, and I studied the documents of previous board meetings.

"Täytyykö meidän lapsistamme tulla ruotsalaisia?"
(Immigrant Board member in 1979)

This sojourn in the field served to confirm the information I had received on election day. The issue that, again and again, appeared in documents and during meetings concerned the instruction received by immigrant pupils in primary school. Why is the instruction in home language not functioning adequately? Why are teachers changed so frequently? Why do weeks sometimes pass without any instruction in home language at all? Is one or two hours of instruction per week really sufficient to maintain a language, and to learn something new? Do we have to accept what we now observe – that our children turn completely Swedish, refuse to speak and actually seem to forget the language of their parents as soon as they enter the Swedish school?

The Swedish Riksdag passed a law on home language instruction for immigrant pupils in 1977. From these visits to the field it seemed obvious that there were deficiencies in the implementation of the reform. Was it possible, then, to explain the constant preoccupation with school issues among immigrants, within the context of the main research project? Schooling in Sweden is nationally controlled. School laws and curricula are decided by the Riksdag, and so are the national resources for school activities. The actual organization of schooling does, however, fall under municipal responsibility. It seemed possible, therefore, to include a study of home language instruction in the project. So I decided to make a summary evaluation of the reform, and, thereafter, to return to my original research interests.

However, this excursion proved fatal to my plans to study the "real" issues, as conceived in the text-books of political science. My interest in schooling and in the relation of this institution to immigrants lasted until 1988! First, my evaluation was extended to cover pre-school; later, it expanded into a doctoral thesis published in 1987. Another extension was my engagement in a separate research project on immigrants and schooling; this running from 1986 onwards, and focused on the municipality of Eskilstuna. This last project included an in-depth study on immigrant families and their actions, wants, thoughts and feelings concerning Swedish schooling. The explicit aim was to study school organization and activities from the viewpoint of immigrant parents, focusing exclusively on families of the largest immigrant group, namely those from Sweden's nearest neighbour and former colony, Finland.

"More often than not, informants can identify urgent research more clearly than the ethnographer."
(James Spradley 1979)

In the aftermath of this venture the decision to study the education system seems the only sensible one. Since purpose was to learn more about the influence of immigrants in politics, it was imperative to choose a subject which was of true relevance to the majority of them. Obviously, only very few participate in party politics, or become members of commissions, boards and elected chambers. In fact, the importance of the immigrant vote has diminished due to the fact that with every election fewer immigrants participate in elections.¹⁰

Quite contrary to these public institutions which seem to have little relevance to the lives of immigrants, schooling is the omnipresent representation of the Swedish state and society. Through the instruction given at school these entities are introduced into the very heart of immigrant families. According to many immigrant adults, school seizes the minds of the rising generation and implants cultural values that are exclusively Swedish in them. These values sometimes include explicitly negative attitudes toward immigrant cultures. More often negative attitudes are communicated by indifference to these cultures. Socialization of Swedish values compounded by the lack of instruction

in home language, first, makes it impossible for the immigrant families to return to their home countries when the circumstances that induced their migration change; secondly, it sows discord into the family life of immigrants in Sweden.¹¹

Immigrants come into contact with many other socializing institutions in Swedish society. Some are state controlled, like social services and health care, the police and judiciary; while others pertain to civil society including workplaces, housing communities, associations with varying purposes, other leisure activities, and the mass media.¹² To judge by interviews with immigrants, none of these seems, however, to be given as much importance as school. Likewise, no immigrant group has ever gone on strike, because of segregated neighbourhoods, poor living conditions or discriminatory labour markets, though the grounds for such concerns are stated in a series of official publications.¹³ School strikes have, however, happened with recurring insistence, the longest and most renowned lasting two months.¹⁴

The importance given school by immigrant families can only be understood in relation to the overall situation of immigrants in the society. The bulk of the Swedish immigrant population consists of labour migrants. They came in search of better economic conditions, something that they have generally achieved, though many times at the expense of satisfaction in other aspects of life. Many families, therefore, have greater aspirations for a better life for their children, than they have lived themselves. Consequently, they are very much concerned about school, and well aware of the fact that a good education is a prerequisite for success in life. Policies referring to taxes, work, housing, and other matters which condition their present existence, may therefore be considered less important than those affecting the future of their children. Moreover, school marks the identity of the coming generation and, thus, touches upon existential matters. It belongs to another dimension of life than do material conditions. Therefore, in-depth studies of immigrants' reasoning regarding their lives in Sweden are required to understand fully the centrality of school issues in their preoccupations and preferences.

This was an insight which was conferred on me during my research rounds among immigrants in the three municipalities. It caused me to gradually change my approach from the conventional evaluation of the school by means of a check list to a much more humble approach. This meant listening to how the persons involved actually reasoned in relation to school matters, how they made choices and solved problems, how they gave meaning to their activities, to their "selves", and to their relations with others. In short, how they conducted their lives in relation to school. This also represented a change of approach, in both theory and method. Ethnography, particularly in the form sometimes denominated "modern" ethnography (Hastrup and Ovesen 1980), seemed to be of more assistance in the field, than did traditional political science. Ethnomethodology with its emphasis on the knowledgeable character of human action seemed to furnish a better frame of reference for understanding what was observed than did traditional social theories (Heritage 1987).

"Ja, berätta om dina misstag, misslyckade försök och förtretligheter!"
(Peter Kemp 1979)

Thus, initial self-assurance regarding possible ways of posing fruitful research questions did not prove well founded, and this realization resulted in reconsideration at a theoretical level. Which issues are political and of real importance might not be defined in the same way by an outside observer as by someone immersed in the political struggle of a particular group. The school, an institution of utmost political importance, could not be evaluated without a much greater research effort than was originally planned. In the aftermath of the project the initial errors prove to be more instructive than do successive research designs. The research process which followed proved to contain many more misformulations and misconceptions, some of which were subsequently corrected. Others were probably not noticed, or noticed too late, and they may, therefore, still burden my reports from the project.¹⁵

The above story illustrates how contingencies influence the research process. It also describes a sequential modification of a research design via interaction with the field. What happened was not planned beforehand, but in an unconscious way it followed a procedure that is sometimes advised in ethnography. According to many ethnographic text-books an ethnographic approach has two principal aims. The first is the general anthropological one of understanding the human species. The second is common to many social sciences, namely the service of humankind. In this context the second aim entails the obligation of consulting "with informants to determine urgent research topics" and, thereafter, to "develop a research agenda to relate these topics to the enduring concerns within social science" (Spradley 1979:14). Such an ethnographic approach to field work was subsequently adopted in my studies in a more conscious manner.

Naturally, this entails leaving room for contingencies derived from the field to influence the research process. This occurs in the initiation phase as the example above illustrates. However, it is characteristic of the ethnographic approach to field studies that feedback from the field influences the research design throughout the research process. In this respect ethnographic studies of organizations will differ from approaches more common in organizational studies where the research design is determined at the beginning of the process.

A preconceived research design of a traditional bent was, however, still at the forefront of my mind when the actual interviewing was initiated. Thus, it was assumed that the home language reform of 1977 was the most decisive factor in the organization of this instruction at school. Consequently, a few key questions were prepared on the basis of the reform text, and interviews were made with persons in charge of school matters at the municipal level. At this point a quick assessment of the reform's implementation continued to be the aim of my research.

"Det där har du fått om bakfoten. Ingenting har hänt på invandrarundervisningens område sedan slutet av 60-talet."
(School principal in interview 1979)

The first interview round left me confused. It became obvious that only one of the persons interviewed had any substantial information about home language instruction. He was a home language teacher engaged at the municipal school office, and he was responsible for organizing this instruction. He supplied me with statistics referring to immigrant children, and gave me information on different ways of organizing the instruction. The other persons interviewed, all of them in higher positions at the school office, had less specific information to offer, but talked extensively and in general terms about the immigrant issue.

This was the first indication of what would turn out to be one of the main conclusions of my study. Educators and school administrators were not generally familiar with reform ideology and regulations. Only those directly involved in home language instruction had this information.

Another conclusion was derived from an incident which occurred at an interview. When my taperecorder had been turned off the interviewee said that he, off the record, wanted to tell me how things really were. "We do not bother that much about complying with reforms. We use state resources which drop down to us to solve the problems that we confront. Instruction in home language, as you seem to conceive it, is just a form of luxury. We have pupils with much more urgent needs than to learn a foreign language." The conception of this instruction, as exposed here, was quite contrary to the reform text. Home language is there defined as a mother tongue, not a foreign language. Good knowledge of it is considered a necessary condition for the harmonious development of immigrant children, not a luxury. It also disturbed me that this interviewee obviously perceived me as a potential threat. If he defined me as someone who was inclined to judge his performance, to what extent were his replies influenced by this? How true were they?

These first interviews taught me that there was much more to know about how decisions were made at the administrative level of the education system. Nevertheless, I proceeded with the preparation of interviews at the school level. This resulted in a plan, according to which principals of schools with many immigrant children were to be interviewed first, school teachers thereafter. For my first interview with a principal, I had prepared a questionnaire which began with an introduction to the subject in which I presented the purpose of the interview followed by a few key questions covering different aspects of home language instruction. In this school there were special classes for Finnish children in which the instruction was mainly in Finnish. I therefore expected to receive essential material on how the reform was implemented.

In fact, I did receive essential information, but not what I had expected. After introducing myself by stating that I was conducting an assessment of the home language reform of 1977, this principal made a surprising comment. He said: "That is something you must have got wrong. Nothing has happened in the home language issue, since the end of the 60's".

The interview proceeded, and he responded to all the questions I posed. During the course of the interview this person obviously regretted his first comment, and made some general remarks about the regulations of the 1977 home language reform. He did, in fact, comment about a reform which he apparently did not know existed! It was even more surprising that when I played this interview back and took time to reflect his comments seemed quite sensible. Obviously, his general knowledge about school and school policies was a sufficient base for discussing any school matter. Did this apply to other school employees as well? In that case, how accurate was the information gained from interviews?

Succeeding interviews with administrators and principals conducted in both municipalities gradually convinced me that something was seriously wrong with my approach. The field did not appear as I had conceived it. It became more and more obvious to me that the persons interviewed had prepared themselves for the interview by reading some information on the home language reform. Most of them had, in fact, not been familiar with the reform, neither its general ideas, nor many of its regulations, until they received my introductory letter. This was so, in spite of the fact that they were, formally at least, in charge of implementing the reform. The reason why the first principal interviewed met me unprepared was that he had been busy all that morning before I arrived. There had been a burglary in one of his schools over the weekend, and the interview occurred the following Monday.

As the interviewing proceeded, I began to perceive a great gap between what I considered important to ask based on the reform text, and what the interviewees talked about whenever they expanded beyond a formal reply to my questions. Gradually, it became clear that their own perception of school reality was quite different from mine. In this reality home language instruction was a marginal issue. This view corresponded well with the way this instruction was organized in schools. Home language instruction was generally an activity which did not interfere with other school activities, and which only concerned the immigrant teachers and pupils. This was quite contrary to the reform text, according to which this instruction was to be an integrated part of general school activities. Moreover, I gradually came to understand that reforms and other school laws were of less literal importance than I had expected. They did not have a direct influence on local decision-making concerning school. This meant that state control of the school was much less extensive, than is generally thought.

"Members' accounts are reflexively and essentially tied for their rational features to the socially organized occasions of their use for they are features of the socially organized occasions of their use."
(Harold Garfinkel 1967)

To recognize a gap in understanding, in spite of intelligent questions receiving informative replies, was not a straightforward conclusion. It required various

interviews, and repeated analysis of them. This phenomenon is generally recognized as a serious problem in research, and many social science textbooks describe both the problem and ways in which it may be overcome. Thus, respondents will provide the answers that they expect the researcher to want. This occurs both in interviews and in surveys, but may constitute a more serious problem in surveys, since there is no opportunity to check on the interviewees' interpretation of the questions. It is generally advised that great emphasis be placed on the wording of research queries in order to increase the validity of answers.

My conclusion was, however, that the gap was much greater than is generally recognized, and much more difficult to master than is traditionally assumed. In my case a report based on the information received in the interviews conducted in this way would have made perfect sense. To approach the field with a check-list of relevant facets of the reform text would have been accepted as normal procedure, and the paragraph written on validity taken as a guarantee of truth. Nevertheless, my report would have said nothing worthwhile about decision-making on school issues.

To understand the breadth of this problem we shall turn to studies of human interaction which employed an ethnomethodological approach. According to these, deep differences in the meaning interlocutors give their contributions to a conversation generally seem to pass without notice. Thus, the sense-making strategies of every human communication seem to lead to the presumption of understanding, even when this does not exist or is only superficial. Thus, not only will the interviewee misinterpret the questions, the researcher will contribute to the general misunderstanding by interpreting responses in accordance with her/his preconceived notion of the field (Garfinkel 1967).

How is such a gap in understanding to be overcome? The solution adopted in my study was twofold. It was, first, to make this gap a topic of study, and second, to stop asking questions and start listening and learning. It was obvious that daily activities organized at the school level resulted in immigrant pupils receiving instruction in their home language. This was so in spite of the fact that many of those persons responsible for implementing the home language reform did not know that this reform existed. If the reform was not important as a guide to organizing this instruction, what *was* important? The only way to know seemed to be to become a participant observer. This approach promised to yield an opportunity to learn how activities were organized, how the participants reasoned in their day-to-day activities, how they arrived at decisions, and how conflicts over alternative ways to organize these activities were solved.

The approach adopted is best described in the terms of ethnography. As has already been mentioned, this approach is more open-ended than traditional ones. This does not, however, mean that the research process is a haphazard one. Instead, recurrent analysis and continuous innovation in the preparation for each visit to the field is necessary. The first step in an ethnographic study is usually to "map the field".¹⁶ In studies of organizations it seems particularly important to acquaint oneself with formal organizational properties before getting immersed in the daily activities of the field. These properties concern

organization charts, decision-making routines, time schedules, buildings, etc. They give an overview of the organization, and, thus, help avoid the risk of altogether missing important parts of it. They also constitute a reminder of the traits of order and consensus which are usually predominant in organizational life, even though we are more struck by events of disorder and conflict.

"... ethnography is a method of discovery and interpretation."
(Inside Organizations 1988)

The method referred to as ethnographic is not one, but various methods. Thus, all possible information is gathered about the themes which are considered important for the study. The term participant observation is often applied to field work in ethnography. This does not necessarily mean that observation is more important than interviews. Quite to the contrary, interviews are usually the predominant means of gathering data. Nevertheless, observation is a necessary complement. It serves as a means of evaluating information received in interviews, as well as yielding additional information.

Observations often contradict verbal statements. This is sometimes a result of people seeking to project an official "image" of themselves and their activities in interviews. However, as insiders they do know that what is really going on in the organization is completely different. Contradiction may also follow from the effort made by the interviewees to translate inside experience to the narrow horizons of the researcher. Subsequent interviews modified in regard to the themes touched upon or more deeply exploring previous themes are necessary to expose the source of such contradictions. Observations may also suggest a line of questioning, and themes to be introduced in further interviews. It is assumed that interviewees are as insiders unaware of the most common features of the field. Therefore, they will not volunteer this information. (Cfr. Spradley 1979:193)

More importantly observations may convey the meaning conferred on activities. For example, in my studies the low status given to home language instruction in some schools became clear when observations revealed that this instruction occurred in corridors, stock-rooms, or cellars. The lack of integration was exhibited by the fact that pupils always left their class for home language instruction. Furthermore, observation on-site reduced some of the stories related in interviews to more realistic proportions. This gave firmer ground for follow-up interviews to pursue the meaning of such story-telling.

Observation of lessons in languages which I do not speak or understand provided opportunities to experience situations where organization of space and forms of expression other than language was important. This article is organized in a way that illustrates these situations. Citations in different languages are assimilated by the reader in varying ways. Sometimes they just organize space, sometimes they are partly understood, while on most occasions they make perfect sense.

The collection and analysis of documents was another complement to interviews. Minutes of political board meetings were studied along with background information on board decisions. This source of information was particularly important for the reconstruction of past activities. During the course of the research process, it became obvious that participants in organizations generally lack information on the organization's past. The evidence found in documents was matched to the information received from the organization's "old timers". These "old timers" had much to say including stories which were often familiar to newcomers, but the fit with a reconstruction of history based on documents was not always adequate. It became obvious that stories of the past are adjusted in the light of the present. Interviews are, therefore, frequently unsuitable as the sole source of evidence of the nature of the past. (Cfr. Garfinkel 1967 and Boje 1991.)

"Learning from people", an ethnographic catchword, is mainly achieved in conversations. (Cfr. Spradley 1979:3 and Schatzman & Strauss 1973:25.) These are not only interviews, but casual talks during participation; in my case during lessons, meetings, breaks and parties. An ethnographic interview is generally described as a friendly conversation. The rules of ordinary communication are followed, rules which are particular to each field of study. The interviewer is advised to learn these rules, and also to learn "the native language" (Spradley 1979: 232). The features of turn-taking and affirmative behaviour are modified, however, to suit the interviewer's interest in listening rather than talking. A relaxed atmosphere totally exempt from critique or control is considered necessary for successful communication.

"... to grasp the native's point of view."
(Bronislaw Malinowski 1922)

The interviewer's learner's attitude marks the interviews. Especially during the initial part of the field work, care is taken not to convey any preconceived opinion as to how the field is structured. Instead, the "native" view is given pre-eminence. Thus, the questions posed are formulated in very general terms. In my case at this stage of the research process presentation of my study, as well as initial questions, did not mention reforms, curricula or any other norms or rules concerning the education system. My interest in the instruction of immigrant pupils was stated, and the questions posed were purposely vague. Are there any immigrant children at this school, or in this class? What are the relevant facts when a child is classified as an immigrant pupil? What procedure is followed when the statistics are collected? What instruction do immigrant pupils receive? How are decisions made on different matters which concern them? Which arguments are employed in selecting one alternative solution over another?

Furthermore, the interviewees were encouraged to furnish examples of actual decisions and arguments relevant to these decisions as well as of problems experienced and solutions adopted. Initially, interviews were conducted in a

way which would lead to descriptions of the field. Subsequent interviews contained more specific questions pursuing cultural themes sometimes in the form of in-depth interviews (Spradley 1979: 67).

In sum, questionnaires seem to be an entirely inappropriate way of conducting ethnographic interviews. In the last of my school studies questionnaires were, however, employed in interviews with a random sample of parents and pupils. On that occasion general information was required on the entire population of Finnish immigrants in the municipality concerned. Therefore, a more structured approach seemed to be the most appropriate one. The questionnaire portion of the interview also served as an introduction to a free and friendly conversation concerning school matters. In some families there was no interest in continuing the conversation after the formal questions had been answered. In others the formal part of the interview served as a way of becoming acquainted, and was followed by lengthy informal conversation.

In these the replies to the questionnaire were amplified, but quite different themes also emerged, and were discussed. Thus, a questionnaire appeared to provide more effective access to these immigrant families than a tape recorder might have. When the questionnaire was set aside and this latter artefact presented for the second part of the interview, it seemed a normal way of continuing to record the interview. This is just one example of the double strategy followed throughout these studies. Thus, traditional methods of data collection were utilised along with the methods of participant observation.¹⁷

Another catchword of ethnography is "the inside view". When studying culture one must be careful not to place an outside pattern of interpretation on that culture. Researchers are themselves immersed in a specific culture, and they, therefore, have no automatic access to perspectives on the world other than their own. It is generally thought that the study of other cultures will result in greater awareness of the relative status of every "normal" world. Today, when ethnographic studies are performed in low-status cultures (the handicapped, vagrants, immigrants) in our own countries, the question as to whether dominance and normality always coincide becomes even more relevant. Knowledge of other cultures through ethnographic studies might render scientific analysis less ethnocentric, and more aware of the possible contribution of science to relations of dominance and subordination.

"Meanings are expressed through all the components of society, including social organization, language, philosophies, artifacts, actions, and attitudes of people, and methodologies of social scientists."

(Severyn Bruyn 1966)

Ethnography involves the search for meaning in the study of institutions. Meaning is created by the use of symbols. Cultural knowledge is conceived as patterned systems of symbols. The task of ethnography is described as the decoding of cultural symbols and the identification of underlying coding rules.

This is done by discovering the relationships among cultural symbols (Spradley 1979: 97-99).

This concerns the patterns of meaning that institutional participants apply to organize their actions and define their experience, including the symbols employed and how they are related to one another in explanations, arguments and stories. These patterns are formed and confirmed in recurring situations of organizational life. In my studies interest has also been paid to patterns of meaning involving the role of personality in the organizations under observation. When the activities of welfare institutions bring questions of personal or group identity, self esteem and respect to the fore, meaning in personal life pervades the organizational patterns of meaning.

Methods of discovering meaning in institutional activities have already been mentioned. These include observation of activity, and document analysis. However, the main source of discovering meaning will always be the actual posing of questions. When probing for meaning in interviews it is advised to focus on use rather than on meaning itself (Spradley 1979: 98). Such replies will yield information on relations between terms, and this will lead to the decoding of meaning in institutional culture. In the same way illustration of use will delineate relationships between terms, and provide information on meaning. (Cfr. Skinner 1988: 55.)

"...a postulate or position, declared or implied, and usually controlling behavior or stimulating activity, which is tacitly approved or openly promoted in a society."
(Morris Opler 1945)

As ethnographic field work proceeds an effort is put forth to depict cultural themes. The concept of theme is used to describe general features of a culture. It relies on the assumption, common in ethnography, that every culture is more than its constituent parts. It is, instead, conceived of as "a system of meaning that is integrated into some kind of larger pattern". Recurrent themes are used to organize life into dynamic wholes (Spradley 1979:186).

The main cultural themes employed in my studies of immigrant instruction have already been mentioned. The first is resumed in two competing professional ideologies, one for and one against bilingual instruction. The second refers to commonsense beliefs and values concerning the position of immigrants in Swedish society, and the way this society is to relate to immigrants. Are immigrant cultures and languages worth less, the same or more than Swedish culture and language? Will a multicultural and multilingual society offer a better future than a homogeneous one?

Naturally reality is infinitely complex, and so is every institution when conceived as a cultural scene. Describing cultural themes reduces a complex reality to manageable proportions. In my descriptions of the school the overall school culture existed as a background to the cultural themes mentioned above. These themes seemed to be the most important ones in the decision-making in

regard to immigrant instruction. Other cultural themes may refer to the history of the organization, its current spirit and ethos, procedures considered right or wrong, as well as the status and position of persons, or groups of persons in the organization. These themes will be apparent in the actual organization of activities, as well as in the explanations and arguments employed for these activities. They will also appear in the narratives about past and present events.

Cultural themes in decision-making are generally implicit. They are part and parcel of institutional know-how. The ethnographic approach employing the methods described above is one way of rendering these themes visible, and thereby subject to analysis. The fact that cultural themes become more visible when they are contested has also been noted. Conflict over the instruction of immigrant children made professional ideologies and commonsense values explicit. The issue of immigrant instruction has thus been used as a contrasting device, i.e. to illustrate general patterns in institutions of welfare. A different perspective on the school would have made other cultural themes appear more relevant, themes which in my studies have been left in the background of the analysis.

"Det här är inte en invandrarskola."

(School principal in conversation with a Finnish parent 1985)

The way meaning enters decision-making is illustrated by how definitions are employed in the procedure of collecting statistics on immigrant children in school. The National Bureau of Statistics uses the definition "pupils with home language other than Swedish" for the population to be registered. When the forms of the Bureau are filled out by the main teacher of each school class, many different definitions are used in practice to decide which pupils are to be included. Though teachers working together usually use a common definition, alternative definitions may be used by teachers working in the same school. In my interviews I have encountered the following alternatives:

- Every child with at least one parent born in a foreign country
- Every child with a foreign surname
- Every child from a family where a language other than Swedish is spoken
- Every child with "sufficient" knowledge of the language other than Swedish spoken in her/his family
- Every child whose parents choose home language instruction when this is offered by the school
- Every child whose parents demand home language instruction when this is not offered by the school
- Every child whose parents insist on home language instruction
- No child in the 1st grade whatever the criteria used in other grades
- No child whatever, the argument being: "This is not an immigrant school."

Obviously, the statistics which are the result of this process hide decision-making processes that are loaded with meaning. The definitions employed are re-

lated to the cultural themes mentioned above, which in turn are related to the way teachers define school activities in general and immigrant instruction in particular; including the way they view their own position at school and their relations to other teachers. Furthermore, the selected definition is related to the "image" the teachers wish to present of the school where they work.

"Die Natur erklären wir, das Seelenleben verstehen wir."
(Wilhelm Dilthey 1924)

Above I have introduced an ethnographic approach to the study of institutional change along with the story of my own personal and professional development. As a researcher I traveled from a "traditional" stance to scientific inquiry to an alternative position. Should this journey be described as one from "positivism" to "Verstehen"? Does it imply the assumption that two clear-cut alternative approaches exist?

The proposition that a unified positivistic position exists is examined in a recent publication (Bryant 1985). A description of the on-going transformation of positivism from Saint-Simon to Lazarsfeld and later precursors of instrumental positivism in American sociology denies this possibility. The conclusion is that there is no one and only positivism, neither among its advocates nor its critics. In fact, the latter many times disagree about what it is they are criticising. It is noted that one effect of the many critical voices is that the term positivism has so much become a pejorative one, that "self-avowed positivists are hard to come by" (Bryant 1985: 1). On the other hand, the many attacks on positivism evidence its presence in current research. This presence is, however, not expressed as an explicit adherence to the philosophical postulates of positivism. It is, instead, implied by the prevailing theoretical logic and methods of research.

A close examination of the "Verstehen"-position reveals a similar clash between assumptions made in the actual research process, and the philosophical basis for this practice. Thus, important differences among the most prominent philosophers of this tradition seem to exist, differences which involve even the meaning of their key concept, namely that of "Verstehen" (Furberg 1981). In spite of this reference to a "Verstehen"-based approach as an alternative to a positivistic one often seems to presume a unitary school of thought.

Advocacy of one approach which is considered to be an alternative to a "traditional" one, may therefore well resemble a Quixotic fight with windmills, a fight where there is no knight nor any giants. Nevertheless, comparison seems to be the only practicable way of clarifying some points concerning ontology and epistemology which arise from an ethnographic approach to the study of institutions. In such comparisons both the "traditional" approach and its alternatives are best conceived as *ad hoc* constructions. With this in mind the question is what is there to be compared? Which are the relevant questions and the competing alternatives?

The controversies of scientific theory and method are generally discussed in terms of dichotomies. Stands are taken on objectivism/subjectivism, quantitative/qualitative methods, deductive/inductive theorizing and deterministic/voluntaristic theories. The usefulness of this debate has been questioned by Alexander who observes that the theoretical issues in contention "do not illuminate the basic presuppositions that inform theoretical logic" (1982: 64). In other words, this debate has not advanced social theory.

A similarly distant stance is taken by Bourdieu (1988) who considers this debate largely to be a fight for academic positions, and commanded mainly by those who want social science to be a matter of method. He advocates, instead, a complementary approach, where the means of reaching theory are determined by the research problem at issue, not by any preconceived articles of faith. His own work in which survey data is enriched through qualitative interpretation and imaginative theorizing is a remarkable expression of this choice.

The view put forward here is related to that of these two sceptics. No attempt is made to provide an overview of the debate, instead, the pragmatism of Bourdieu is adopted in choosing a double edged alternative. Both the traditional empiricist approach and its "Verstehen" counterpart are needed in the scientific endeavour in order to adequately describe human reality. An either-or choice results in a "one-eyed" perspective from which the scientific theories are either so general in their objectification of this reality that they are irrelevant to the human experience¹⁸, or they are so particular that they do not seem applicable to the society at large. In fact, even when research problems are tackled with a dual approach scientific theories may only partly illuminate the infinite complexity of human reality.

"Es gibt, streng geurteilt, gar keine "voraussetzungslose" Wissenschaft, der Gedanke einer solchen ist unausdenkbar, patalogisch: eine Philosophie, ein "Glaube" muss immer erst da sein, damit aus ihm die Wissenschaft eine Richtung, einen Sinn, eine Grenze, eine Methode, ein Recht auf Dasein gewinnt."
(Friedrich Nietzsche 1887)

Thus, the dichotomy used below, i.e. positivism versus phenomenology, is for the purpose of comparison. In this context the positivistic position is conceived as one whose methodology is guided by the Kantian precepts of science. These originally referred to the natural sciences, and dealt with the spatio-temporal world of fact employing causal relations as explanations. The alternative position is one which populates these worlds with human beings who act, think, have purposes, and give meaning to their lives. Thus, it includes the treatment of actors' knowledge in the analyses of action, adding telic explanations to the analysis, and introducing the quest for meaning into social research (Bruyn 1966: 2f, Heritage 1987: 229).

The option of a dual research strategy obviously implies that philosophical assumptions implied in positivist methodology are questioned. The first one

states that facts are separable from theory and other forms of "metaphysical" statements. It is expressed in the rule of phenomenalism stipulating that only that which is manifested in experience is accessible to human knowledge (Bryant 1985: 2f). This rule might well be the one most often repeated as the one characteristic of positivism. Durkheim stated that it was the first and most fundamental rule of the procedure that should be followed to discover empirical knowledge: "Consider facts as things". He later clarified what a thing is by saying that it "differs from an idea in the same way as that which we know from without differs from that which we know from within" (Durkheim 1912, cited in Bruyn 1966: 3).

The sociologist Znaniecki, contemporary with Durkheim, described this position as the "natural" way of viewing scientific data, and countered with the "cultural" one. He stated that data were always 'somebody's' and never 'nobody's' data. Knowledge of human activity would only be reached, when taken as it appeared to the agents themselves, and to those who cooperated with these agents or counteracted them. (Cited in Bruyn 1966: 4.) Experience was seen as interwoven with the inner life of those making empirical observations, whether scientists or subjects of scientific study. To this position I attribute the label phenomenology, which stands as the alternative to the positivist position. Participant observation is the method usually associated with this approach.

The first rule of positivism, basing scientific knowledge on empirical observation only, gives rise to other rules. One corollary is "(t)he rule that refuses to call value judgements and normative statements knowledge" (Bryant 1985: 5). The argument is that these have no empirical content, and are, thus, not accessible to scientific validation. Consequently, the image of a scientist at work is that of an-objective, outside observer of social phenomena. As such she/he rids her/himself of values and norms during scientific work, or alternatively states values and norms explicitly. When values are objects of study within a positivistic or behavioural approach, they are fragmented into discrete units unconnected with a wider context of meaning. Culture is thereby reduced to structure. (Cfr. Alexander 1989: 210.)

Quite to the contrary values are cultural "objects" in phenomenology, and as such subject to scientific knowledge. Furthermore, they are of "essential practical determination with reference to human activity". (Znaniecki 1934, cited in Bruyn 1966: 4.) While the positivist view on values assumes a clear-cut fact/value split, the phenomenological view is that fact and value are "two sides of the same coin". They are joined in the concept of meaning, defined as "value-infused facts of society" (Bruyn 1966: 110). While facts are generally associated with observable social patterns and values with expressive symbols, in the study of meaning "symbols can be viewed as facts of society and patterns of organization can be observed to express values" (Bruyn 1966: 110).

Furthermore, researchers are like other human beings immersed in a social context where meaning is born and created; i.e. they are cultural creatures. They are, therefore, not able to assume the role of unbiased, and outside observers, neither do they possess automatic access to a privileged perspective

on the world. As has been shown above, participant observation is a method of gaining some access to other cultures.

"Una de las funciones de los filósofos de la ciencia podría ser proveer a los sociólogos de los instrumentos para defenderse contra la imposición de una epistemología positivista..."
(Pierre Bourdieu 1988)

Alexander also contests the first rule of positivism. He depicts scientific thought as a bi-directional continuum, each analytic level containing a varying degree of empirical observations and non-empirical metaphysical presuppositions. Statements closer to the empirical end are "empirical", because of their "specificity", while statements closer to the opposite end are "theoretical", because of their "generality" (Alexander 1982: 2f). This view suggests that there are no data without a theoretical content, and there is no theory independent of empirical observations. It makes the rule of phenomenism an aberration, and it contests the positivist assumption of a clear split between theory and data. It suggests, instead, that the distinctions between scientific theory, general speculation, and mere data are used for analytical convenience, and differ from one theorist to another. Thus, at each level of analysis, statements on the metaphysical side are called theory, while those on the empirical side are called data. The continuum conception of science thereby emphasizes the interdependence of statements at each level, and the relative character of the theory/data split.

Phenomenology also employs a continuum conception which denies the positivistic assumption of a clear-cut distinction between subjective and objective statements. Therewith the positivistic refusal of subjective forms of knowledge is contested. It is believed that there is some degree of objectivity in all subjective knowledge. Likewise, scientific knowledge traditionally considered as the modern prototype of that which is objective is viewed as, to some degree, subjective (Bruyn 1966: 220). Thus, subjective forms of knowledge are considered necessary ingredients of social theory. Likewise, subjective sources of knowledge are seen as equally valid means of reaching theory (Bruyn 1966: 160f). Human meanings attached to objects and events are included in theorizing and in the interpretation of data. Knowledge reached, for example, by intuition is, not only accepted, but considered a fruitful path to scientific insight.

"There are those among us, who strive ... to belittle the significance of theory"
(Vladimir Lenin 1902)

According to Alexander debates on methodological controversies leave little space for the advancement of theory in the social sciences. These debates result

in less attention being paid to theoretical logic in scientific thought than to methodological sophistication. Another barrier to the creation of scientific theory is the narrow procedure for theorizing imposed by the positivistic persuasion to reduce theory to fact (Alexander 1982: 5). This is manifested in rules for theoretical thinking, rules which stipulate an inductive procedure for the formulation of theories, and a deductive procedure for the testing and verification of these theories.

The phenomenological approach implies an altogether different conception of theorizing, one which is generally associated with the "Verstehen"-school of philosophy. As has already become apparent, theory is seen as inseparable from fact in actual scientific practice, though many times separated in this practice for analytical purposes. Scientific procedure is conceived of as a recurrent interplay of theory and data continuously reaching higher levels of analysis and producing more profound insight into the research problem. The metaphor used for this procedure is that of a movement in the "hermeneutic circle", with theory on one side and empirical data on the other. Lately, the metaphor of a "hermeneutic spiral" seems to be replacing the circle (Ödman 1979).

However, the extent to which the positivistic procedure for theory formulation hampers theorizing might be of less importance than the positivistic postulates concerning the type of empirical data which is accepted as scientific. The fact that this procedure is manifested in scientific reports might be more an expression of the amount of timeserving in *Academe*, than an accurate description of the work performed.¹⁹ The limits imposed on data do, however, mean an exclusion of the human perspective from social theory. The study of culture defined as the meaning human beings impart to social structure is banished from the disciplines which most feverishly aspire to become "real" science. Thereby, these disciplines are destined to serve the maintenance of social myths; i.e. to garland death metaphors with increasingly more sophisticated empirical data.²⁰

"... jenes Stehen/Bleiben/Wollen vor dem Tatsächlichen, dem *factum brutum*, jener Fatalismus der 'petits faits'..."
(Friedrich Nietzsche 1887)

How is a social theory which includes the human dimension to be described? In this theory culture and structure are viewed as only analytically differentiated. Social form and symbolic meaning are empirically and historically interrelated. (Cfr. Alexander 1989: 212.) Social theories will, therefore, necessarily include propositions on both. Consequently, the methods dedicated to the study of social phenomena will adapt to the requirements imposed by this double interest. Statistical methods will be complemented with participant observation and with methods which are usually connected with the hermeneuti-

cal and interpretative tradition. When the bar to speculative theorizing is lifted, social theory will leave behind the much commented upon concern for trivialities, and turn to the most challenging and intricate puzzles of today.

The researchers' interest will turn from the mere compiling of data to the search for meaning; from "factum brutum" to interpretation. Instead of halting scientific inquiry when the statistical properties of a social phenomenon have been described, it is furthered by posing questions on meaning. What does this phenomenon mean to the participants? What meaning is conferred upon it in a wider social and cultural context? The underlying philosophical conception is that of intelligibility. There is a meaning to be discovered, not only at a personal and interpersonal level, but in a wider social context. Scientific problems are in this connection compared to puzzles. They have solutions, and the challenge to science is to find these, beyond mere description and causal explanation. Unlike jigsaw puzzles, scientific problems have more than one solution which is illustrated by the "Gestalt"-concept, applicable also to problems of natural sciences (Asplund 1970).

"We are in between stories. The Old Story – the account of how the world came to be and how we fit into it – is not functioning properly, and we have not learned the New Story."
(Berry 1978)

When organizational change is studied with interpretative methods the importance of cultural change is emphasized. Reform documents usually contain "soft" and "hard" parts, i.e. vague ideas and concrete rules, describing the change that is desired. If the implementation of reform is thought to be a process initiated at higher levels of the organization and followed by lower levels, the "hard" parts are the important ones. Collection of statistics and application of resources are rapidly changed in response to new regulations. If implementation is conceived as a process which starts at lower levels of the organization, the "soft" parts predominate. Professional ideologies change activities at these levels, in response to new problems. When these ideologies are reflected in a changed discourse in reform texts, the influence of this is limited. Those engaged in the organization who maintained an "old" ideology when new ideas became influential at lower levels, will not change because of a reform text. The "soft" parts of these texts are, after all, only "poetry"!

Decisions are made in day-to-day activity with the resources at hand. Time is divided into recurrent tasks, problems and solutions. Mostly activities are maintained by routine procedures. Only small modifications are made from one time to the other. Upon request, rational explanations are given to these routine actions, explanations that are usually coloured by professional ideology. In conflict when alternative decisions are possible and rival groups emerge, different interpretations of these ideologies become clear. It is also in conflict, that the commonsense worlds of rival groups clash, each group claiming that the only "normal" world is their own.

Thus, organizational activity appears to be more dedicated to problems, than to goals; more commonsense ridden than rational; and more ready to change in response to day-to-day problems than to reform texts. The many facets of this activity can be described by each one of the four organizational models mentioned above. Hierarchy is present in the distribution of decision-making power, and in the rules of problem solving. What is missing in organizational models that emphasize hierarchy are the sense-making strategies of persons involved, whereby hierarchical relations are legitimized in daily activities, and reproduced through organizational changes.

Likewise, organizations give many opportunities to identify "solutions in search of problems" as described in the garbage can model. However, this model pays little attention to the human activity of defining solutions and problems. Neither does it lead to the observation of obstacles to routine activities which open up for the perception of new solutions.

Goal orientation is also present in organizations, though it is less consciously employed in actual activities than in rational explanations which are attached to these activities. The many decisions that reproduce organizational structures and activities are, thus, more a result of routines than of rational considerations. When explanations are requested, decisions are conveniently clothed in rationalistic terms. Goal orientation is present, but more as a ritual than a principle guiding decisions.

As to the unconventional soccer game, this model obscures the fact that the game makes sense to the participants. That an outside observer fails to understand the rules of the game does not mean that they are unintelligible to the players. What this model has in common with the other organizational models commented on here, is that human beings who are actually producing observed events are absent from the analysis, and so are their ways of making sense of these events. These models lack the human dimension of organizations.

Notes

1) Citations in different languages are used instead of subtitles of sections throughout this article. In this note my interpretation is given of those citations which are in languages other than English, and the meaning of which are not evident from the text. In order of appearance they are as follows:

Nietzsche – Write first, philosophize then.

Asplund – What is the meaning of F?

Bachelard – The problem of scientific knowledge is best posed in terms of difficulties.

Kemp – Yes, tell us about your mistakes, unsuccessful experiments and misfortunes!

Dilthey – We explain nature and understand the soul.

Nietzsche – There is strictly speaking no science which is free from assumptions made beforehand, the thought of such a science is unthinkable, pathological: a philosophy, a belief will always have to be present first, so that science will gain a direction, a meaning, a limit, a method, and a right to existence.

Bourdieu – One function of the philosophy of science could be to provide sociologists with instruments to defend themselves against the imposition of a positivist epistemology.

Nietzsche – ...that wish to remain passive in face of the facts, the *factum brutum*, that fatalism of the "petits faits"...

I wish to thank Rebecca Christner and Kristina Riegert for proof-reading the main text, and the Swedish Council for Research in the Humanities and Social Sciences (HSFR) for financing my scientific excursions.

2) The special issue on qualitative research of *Administrative Science Quarterly*, 1979, is one illustration of this interest. Another is a volume by Jones, et al., 1988, an anthology of articles on the so-called human dimension of organization.

3) Cohen, March & Olsen 1972, Simon 1947, Weber 1922, Weick 1976 and 1985.

4) For one such critique, see van Gunsteren 1976.

5) Goals and evaluations, instead of rules, are the new devices employed by politicians to master bureaucracy. This credo has been particularly explicit in school policy.

6) March & Olsen, 1989, have made a recent effort to combine order and disorder in the theory of public administration.

7) See Jones et. al. 1988:27 for the literal definition.

8) In 1983 this commission was split into two, one forming a department at Stockholm University, the Centre for Research in International Migration and Ethnic Relations, the other remaining a commission under the Ministry. Some of the reports from this project are gathered in Lithman (ed.) 1987.

9) The appointment of immigrant boards in municipalities was followed by the decision of the Swedish Riksdag of 1975 which identifies "equality, freedom of choice, and participation" as the general goals of the Swedish immigration policy.

10) According to *Kommunaktuellt* 1991: 25, only 43% of the immigrants participated in the elections of 1988, while 60% did in 1976, the first election in which immigrants voted.

11) One research report which was used in the reform text as an argument in favour of home language instruction showed not only that Swedish pupils had negative attitudes

towards immigrant class-mates, but also that immigrant pupils had themselves adopted these same negative attitudes towards fellow immigrants, Takac 1975. See Muncio 1987b: 47 for additional references.

12) See Muncio & Meisaari-Polsa 1980 for an overview of participation in these areas.

13) SCB 1984

14) Jaakkola 1989

15) Muncio 1983, 1987a och 1987b and 1990.

16) See Schatzman & Strauss 1973, Chapter 3, for "mapping up" strategies.

17) Another example of using quantitative and qualitative methods in the study of organizational culture, is given in Siehl & Martin 1988.

18) According to Schutz, cited in Heritage 1987: 230, this is when the world of social reality is "replaced by a fictional non-existing world created by the scientific observer".

19) According to Ford 1975:156: "What is sociological? RABBITS say they do and what they actually do are, however, quite different things."

20) See Bruyn 1966:133, for a discussion on the use of metaphors in social theory. According to him, dead metaphors are those which have lost their analogical power. When metaphors from physics and biology were introduced into theoretical models of society, the purpose was to provide for better perspective on and understanding of social phenomena. The way they are used today many times reveals a lack of awareness of the shift in perspective implied by the metaphor. Social "structure" is, thus, conceived as if it were an "objective" structure; a metaphor has become a social myth.

Literature

Administrative Science Quarterly, "Qualitative Methodology", vol. 24: 4, December 1979

Alexander, Jeffrey C. 1982. *Theoretical Logic in Sociology, Volume One. Positivism, Presuppositions, and Current*

- Controversies*, University of California Press, Berkeley
- Alexander, Jeffrey C. 1989. *Structure and Meaning. Relinking Classical Sociology*, Columbia University Press, New York
- Asplund, Johan, 1970. *Om undran inför samhället*, Argos
- Boje, David M. 1991. "The Storytelling Organization: A Study of Story Performance in an Office-Supply Firm", *Administrative Science Quarterly*, vol. 36:1, March 1991
- Bourdieu, Pierre 1979. *La distinction*, Les Éditions de Minuit, Paris
- Bourdieu, Pierre, 1988. *Cosas dichas*, Editorial Gedisa, S.A., Barcelona
- Bruyn, Severyn T., 1966. *The Human Perspective in Sociology. The Methodology of Participant Observation*, Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey
- Bryant, Christopher G. A., 1985. *Positivism in Social Theory and Research*, Macmillan, London
- Cohen, Michael D., James G. March & Johan P. Olsen, 1972 "A Garbage Can Model of Organizational Choice", *Administrative Science Quarterly* vol. 17:1, March 1972
- Douglas, M. & A. Wildavsky, 1982. *Risk and Culture*, University of California Press, Berkeley
- Ford, Julienne, 1975. *Paradigms & Fair Tales. An Introduction to the Science of Meanings, Volume I*, Routledge & Kegan Paul, London
- Furberg, Mats, 1981. *Verstehen och förstå. Funderingar kring ett tema hos Dilthey, Heidegger och Gadamer*, Doxa
- Garfinkel, Harold, 1967. *Studies in Ethnomethodology*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey
- Hastrup, Kirsten & Ovesen, Jan, 1980. *Främmande kulturer. Den moderna etnografins grunder*, Gidlunds
- Heritage, J. C., 1987. "Ethnomethodology" in Giddens, A. & J. Turner (eds.) *Social Theory Today*, Polity Press, Cambridge
- Jaakkola, Magdalena, 1989. *Rinkebyn Koululakko. Tutkimus ruotsinsuomalaisen etnisestä mobilisoitumisesta tukholmalaisessa lähiössä*, CEIFO, Stockholm
- Jones, Michael O., Michael D. Moore & Richard C. Snyder, 1988. *Inside Organizations. Understanding the Human Dimension*, Sage Publications
- Kommunaktuellt* 1991: 25
- Lithman, Yngve (ed.) 1987. *Nybyggarna i Sverige. Invandring och andrageneration*, Carlssons, Stockholm
- March, James & Johan P. Olsen, 1989. *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*, Free Press, New York
- Municio, Ingegerd & Meisaari-Polsa, Tuija, 1980. *Språkkunskaper och levnadsförhållanden*, Expertgruppen för invandringforskning, Stockholm
- Municio, Ingegerd, 1983. *Hemspråk i förskolan—en undersökning av genomförande*, Rapport nr 21, Expertgruppen för invandringforskning, Stockholm
- Municio, Ingegerd, 1987a. "Hemspråksreformen—gräsrotsbyråkrater, makt och genomförande", in Lithman (ed.)
- Municio, Ingegerd, 1987b. *Från lag till bruk. Hemspråksreformens genomförande*, Stockholm Studies in Politics Nr. 31
- Municio, Ingegerd, 1990. *Medpart, motpart eller icke-part? Finska föräldrar som brukare i svensk skola*, paper at the Nordic Congress of Political Scientists, Reykjavik, 15-19 August 1990
- Schatzman, Leonard & Anselm L. Strauss, 1973. *Field Research. Strategies for a Natural Sociology*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New-Jersey
- Siehl, C. & J. Martin, 1988. "Measuring Organizational Culture. Mixing Qualitative and Quantitative Methods", in Jones et.al.
- Simon, Herbert, 1964. "On the Concept of Organizational Goal", in *Administrative Science Quarterly*, vol. 22: 1, June 1964
- Simon, Herbert A. 1947. *Administrative Behavior. A Study of Decision-Making Process in Administrative Organization*, New York
- Skinner, Quentin, 1988. "Meaning and understanding in the history of ideas", in Tully, J. (ed.) *Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics*, Polity Press

- Spradley, James P. 1979. *The Ethnographic Interview*, Holt Rinehart and Winston, New York
- Statistiska Centralbyrån, 1984. *Tema Invandrare*, Rapport nr 38
- Takac, Mirko, 1975. *Invandrarelev i svensk klass*, Göteborg
- van Gunsteren, Herman R. 1976. *The Quest for Control. A Critique of the rational-central-rule approach in public affairs*, John Wiley and Sons Ltd.
- Weber, Max, 1922. *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen
- Weick, Karl E. 1976. "Educational organizations as loosely coupled systems", *Administrative Science Quarterly*, vol. 21: 1, March 1976
- Weick, Karl E. 1985. "Sources of order in underorganized systems: Themes in recent organizational theory", in Lincoln, Y. (ed.) *Organizational Theory and Inquiry. The Paradigm Revolution*, Sage Publications Inc.
- Ödman, Per-Johan, 1979. *Tolkning, förståelse, vetande*, Almqvist & Wiksell, Stockholm

Översikter och meddelanden

Politik og institutioner

Etableringen af den politiske videnskab som en selvstændig disciplin indenfor samfundsvidenskaberne krævede et opgør med tidligere tiders opfattelse af politik som de formelle og uformelle aspekter ved statens politiske, retlige og administrative institutioner (Rasmussen, 1968). Den politiske videnskab fik sit eget selvstændige analyseobjekt, i og med at det analytiske fokus skiftede fra spørgsmålet om de statslige institutioners indretning og funktion til spørgsmålet om magtens udøvelse og autorisering. Easton (1953) definerede således politologiens objekt som den autoritative fordeling af værdier med gyldighed for samfundet. Adskillelsen af politikken fra dens institutionelle kontekst er dog kun en halv sejr. For den politiske videnskab mangler stadig en adækvat forståelse af de komplekse relationer mellem politik og institutioner. Det er der nu to nyere bøger, der prøver at råde bod på. Ernesto Laclaus *New Reflections on the Revolution in Our Time* (1990) og James G. Marchs og Johan P. Olsens, *Rediscovering Institutions, The Organizational Basis of Politics*, (1989) forsøger således begge, ud fra vidt forskellige udgangspunkter, at give et bud på, hvordan vi kan forstå samspillet mellem politik og institutioner. Laclau er en af ophavs-mændene til den såkaldte neo-gramscianske diskursanalyse, der især har hentet inspiration fra den nyere franske filosofi; hvorimod March og Olsen er eksponenter for den såkaldte neo-institutionalisme, der i høj grad har hentet inspiration fra organisationsteorien. Det er ikke desto mindre vores hensigt at vise, hvordan såvel Laclau som March og Olsen, med deres respektive forsøg på at løse de klassiske problemer med hensyn til nedprioriteringen af det politiske indenfor marxismen og nedprio-

riteringen af institutioner indenfor liberalismen, ikke alene konvergerer, men også supplerer hinanden.

Teoretiske lighedspunkter

Allerede med hensyn til de grundlæggende ontologiske og epistemologiske spørgsmål er der lighedspunkter mellem på den ene side Laclau og på den anden side March og Olsen. Ontologisk set er de således fælles om at støtte en svag realisme, der nok accepterer muligheden for, at der eksisterer en objektiv realitet uafhængig af vores bevidsthed om den, men som samtidig erkender, at vi kun har adgang til denne realt eksisterende materie, i og med at den konstitueres som form indenfor det relationelle system af former, der udgør vores sociale livsverden (Laclau, 1990: 100; March – Olsen, 1989: 41). I forlængelse af den senere udvikling indenfor fænomenologien, den analytiske filosofi og strukturalismen understreges det hermed at den objektive realitet kun kan begribes gennem en stadig konstruktion af mening på baggrund af allerede-eksisterende meningsrelationer.

Hvor Laclau ser konstruktionen af mening som et spørgsmål om artikulation, betragter March og Olsen denne som et spørgsmål om fortolkning. Artikulation indebærer, at en bestemt betydning dannes i forhold til noget, der er forskelligt fra den, og som netop dermed bliver en del af den. Fortolkning indebærer, at diverse sociale relationer, begivenheder, handlinger og præferencer ud fra en helhedsbetragtning tillægges en bestemt mening. Både artikulation og fortolkning indeholder et element af aktiv konstitution, hvilket understreger, at de konstruerede former ikke er prædeterminerede af en objektiv realitet (Laclau, 1990: 104; March – Olsen, 1989: 42). Der er imidlertid en forskel, idet fortolkning forud-

sætter et fortolkende subjekt, hvilket ikke er tilfældet med artikulation. Tværtimod er artikulation i sig selv en betingelse for konstruktionen af subjektivitet, eftersom denne er et resultat af etableringen af en relation mellem forskellige subjektpositioner, der gensidigt modificeres af deres indbyrdes relationer. Forskellen er dog ikke større end, at March og Olsen (1989: 41–46) langt fra opfatter det fortolkende subjekt som et enheds-subjekt, da det til stadighed opløses i et interpersonelt netværk af kognitive og affektive relationer.

Påstanden om at verden kun er givet gennem artikulation og fortolkning, afstedkommer ofte anklager for idealisme. Men som vi allerede har set, udelukker denne påstand ikke muligheden af en uafhængigt eksisterende objektiv realitet. Dermed undgås den idealistiske position, ifølge hvilken verden kun eksisterer i vores bevidsthed. Desuden understreger såvel Laclau (1990: 19–21) som March og Olsen (1989: 54–55) de sociale aktørers og institutionelle strukturers kontingente karakter, som bevirker, at de konstruerede former aldrig kan gøre krav på at udgøre en endegyldig repræsentation af den objektive realitet. Realiteten kan ikke reduceres til dens repræsentation, hvorved den form for idealisme, der netop hævder at materien er identisk med sin form, afværgeres.

Selv om de epistemologiske spørgsmål hverken hos Laclau eller hos March og Olsen gøres til genstand for større opmærksomhed, er der også på dette punkt en klar overensstemmelse. Begge parter mener nemlig, at en væsentlig drivkraft bag artikulationen og fortolkningen af vores livsverden skal findes i forsøget på at 'skabe orden i kaos'. Såvel institutioner som individer søger at etablere et vist minimum af konsistens (March – Olsen, 1989: 41). Hvad der gælder for lægmand, gælder desuden også for videnskaben, som udvikles gennem en uendelig række af forsøg på at genbeskrive analyseobjekt på en måde, der opfattes som værende mere tilfredsstillende og mere dækkende (Laclau, 1990: 102). Såvel Laclau som March og Olsen formulerer sig med andre ord, epistemologisk set, i overensstemmelse med pragmatismen.

Alt i alt ser såvel Laclau som March og Olsen verden som bestående af forskellige menings-systemer, hvis symbolske karakter ikke blot tjener til at maskere virkeligheden, eftersom den i høj grad er konstituerende for samme (March – Olsen, 1989: 47–52). Det sociale er med Laclaus ord diskursivt konstitueret, i og med at de sociale relationer tager form af en række sprogspil, der knytter sprog, handling og objekter sammen i meningsgivende sekvenser (Laclau, 1990: 101). De forskellige og til tider indbyrdes uforenelige diskurser fungerer som 'principles of reading' i forhold til den stadig mere uigennemsigtige, flertydige og konfliktfyldte omverden (ibid.: 63–68).

Med hensyn til de mere substantielle overvejelser er Laclau (1990: 50) og March og Olsen (1989: 3–4) fælles om at have en ikke-reduktionistisk tilgang til forståelsen af politik. De forsøger dermed at gøre op med diverse forsøg på at reducere politik til et epifenomen af enten strukturer eller aktører. Sådanne forsøg er misvisende, da de i deres iver efter at forklare politik ender med at bortforklare den, i og med at den alene gøres til et spørgsmål om realiseringen af en social logik, som ikke selv er politisk. Forholder det sig derimod således, at politik ikke kan reduceres til en effekt af enten de sociale strukturers indre dynamik, sådan som det sker indenfor marxismen, eller de sociale aktørers rationelle forfølgelse af deres interesser, sådan som det er tilfældet med liberalismen, er det fordi politik er konstituerende for både strukturer og aktører. Laclau insisterer således på, at "structural re-articulation will be an eminently political restructuring", samt endvidere på at de politiske re-artikulationer af strukturen "also entails the constitution of the agents' identity and subjectivity" (Laclau, 1990: 50). Dette leder frem til Laclaus centrale tese om "the primacy of the political over the social" (ibid.: 33), som giver politikken status af en konstitutiv dimension ved alle sociale relationer. Lidt mere spagfærdigt, men på linie hermed, fremhæver March og Olsen "the idea that politics, creates, confirms, or modifies interpretations of life" (March – Olsen, 1989: 48). Politik er endda ikke kun konstituerende for vores fortolkninger og dermed

de institutionelle strukturer hvori de indlejres, eftersom at det desuden er "through politics, individuals develop their identities" (ibid.).

Opfattelsen af politik som en konstituerende snarere end en afledt aktivitet betyder imidlertid ikke, at alt er muligt. Politik er hverken en potentielt kaotisk eller indetermineret aktivitet, eftersom den altid finder sted i en relativt struktureret kontekst. Både Laclau (1990: 35) og March og Olsen (1989: 16–19) mener således, at politiske beslutninger, handlinger og strategier til stadighed betinges af institutionelle strukturer, som hæmmer og fremmer deres realisering.

Pointen vedrørende de institutionelle strukturers indflydelse på den politiske konstitutionsproces fordrer i mindst to henseender en reformulering af strukturbegrebet. I stedet for at opfatte struktur som et dybereliggende mønster af objektive sociale relationer, bør vi forstå det som det altid ufuldstændige sæt af regler og ressourcer, der medvirker til de institutionaliserede sociale praksisformers reproduktion (jf. Giddens, 1979: 159–169; Derrida, 1978: 278–293). En sådan struktur vil, *qua* sin manglende objektivitet, ikke være i stand til at determinere det politiske, men vil trods alt, *qua* sine relativt faste regler og ressourcer, være i stand til at betinge resultatet af den politiske konstitution af det sociale. Såvel Laclau som March og Olsen er i store træk enige i denne definition af institutionelle strukturer, og hvad mere er, så er de også enige om, at de sociale aktører og deres præferencer, ønsker og holdninger er endogene i forhold til disse strukturer (Laclau, 1990: 30; March – Olsen, 1989: 40). Aktøren kan dog ikke reduceres til sin objektive placering i strukturen, men er tværtimod betinget af dennes ufuldstændighed. Det er således strukturens "dislocation" (Laclau, 1990: 41–44) og "inefficiency" (March – Olsen, 1989: 54–56), der muliggør fremkomsten af relativt autonome aktører. En sådan reformulering af begreberne om struktur og aktør rummer kimene til en overskridelse af den klassiske struktur/aktør dualisme, ifølge hvilken determinisme og voluntarisme gøres til gensidigt udelukkende og lige enside alternativer.

Teoretisk symbiose?

Vi har indtil nu bestræbt os på at fremdrage, hvad vi anser for at være en række bemærkelsesværdige lighedspunkter mellem på den ene side Laclau og den anden side March og Olsen. Lad os ikke desto mindre slå fast, at der ikke er tale om to identiske positioner. Man er derfor nogle gange nødt til at opbyde lidt god vilje for at blive overbevist om lighedspunkterne. Dette skyldes dels, at de to positioner har deres teoretiske udgangspunkt i henholdsvis marxistisk og liberal teori, og dels, at de har nærmet sig hinanden ved at fokusere på henholdsvis politik- og institutionsaspektet. Men som vi skal se, betyder forskellene i udgangspunkt og analytisk fokus, at de to positioner, snarere end at fjerne sig fra hinanden, supplerer hinanden i en sådan grad, at der på det nærmeste er tale om en teoretisk symbiose (samme pointe finder man hos Bang, 1989: 248–249).

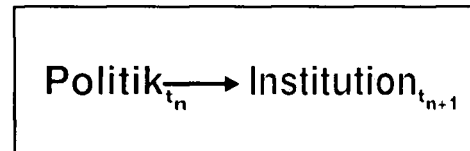
I betragtning af, at politik tillægges en konstituerende rolle i forhold til de mere eller mindre institutionaliserede sociale relationer, er det overraskende, så vagt March og Olsens politikbegreb er. Politik optræder for det meste som adjektiv til enten handling eller beslutning. Der gøres ikke noget særskilt forsøg på at definere, hvad politik egentlig indebærer. Det tætteste man kommer er bemærkningen om, at "politics is organized around the construction of meaning as well as, or instead of, the making of choices" (March – Olsen, 1989: 159). Denne formulering røber en betydelig usikkerhed med hensyn til håndteringen af politikbegrebet. Helt anderledes forholder det sig med Laclau, som har leveret et vægtigt bidrag til en reformulering af politikbegrebet (jf. Torfing, 1991).

Udgangspunktet for Laclaus reformulering af politikbegrebet er hans forsøg på at dekonstruere den strukturelle determinationslogik, der har præget store dele af marxismen. Kort fortalt har marxismen tenderet mod at reducere politik til en særlig udviklet form for klassekamp, som finder sted på et superstrukturelt niveau, hvis rolle og natur er bestemt af den grundlæggende socio-økonomiske struktur.

Laclaus dekonstruktive læsning af marxismen har forløbet i to etaper. Han angreb først klassereduktionismen, som insisterede på de politiske ideologiers nødvendige klassetilhørsforhold (Laclau, 1977). Hans modstilling af politiske kampe baseret på klasseantagonismer, med politiske kampe baseret på folkeligt-demokratiske antagonismer var et skridt væk fra reduktionismen, men formåede dog ikke at gøre op med den grundlæggende opfattelse af økonomien som et homogent system styret af sine egne indre logikker. Opgøret med denne opfattelse af økonomien kom først senere i og med understregningen af økonomiens karakter af at være et heterogent terræn for politiske kampe (Laclau – Mouffe, 1985). Denne opfattelse berører økonomien dens status som det centrale udgangspunkt for social determination, og markerer begyndelsen til en ikke-reduktionistisk forståelse af de samfundsmæssige relationer, der er blevet omtalt som en særlig form for post-marxisme.

Dekonstruktionen af marxismen retter i sidste ende et afgørende slag mod opfattelsen af samfundet som en centreret, altfavnende og fuldt ud intelligibel totalitet (Laclau, 1990: 89–92; for en parallel til March og Olsen, se Pedersen, 1991: 134). Samfundet er fundamentalt set umuligt i den forstand, at det til stadighed penetreres af begivenheder, der ikke kan repræsenteres indenfor den symbolske orden, og som derfor resulterer i dennes delvise sammenbrud. Disorganiseringen af det kapitalistiske samfund bevirker, at den sociale struktur er præget af en "undecidability", der er ontologisk, i og med at samfundet kun eksisterer i forsøget på at overvinde den. De konstitutive beslutninger, hvorigennem den sociale struktur forsøges re-artikuleret, er præcis, hvad Laclau forstår ved politik. De politiske beslutninger træffes indenfor en "undecidable" struktur, der nok formår at tilvejebringe diverse grunde, motiver og intentioner bag valget af A frem for B, C eller D, men som ikke kan give dette valg nogen ultimativ fundering (Laclau, 1990: 27–31). De politiske beslutninger kan derfor ikke have nogen algoritmisk karakter, men vil i sidste ende være arbitrære og bero på forskellige former for overtalelse.

Overtalelsesforsøgene vil i en situation med konkurrerende og indbyrdes uforenelige valgmuligheder tage form af en kamp for hegemoni, hvor skabelsen af konsensus for en bestemt valgmulighed betinges af undertrykkelsen af andre valgmuligheder (Laclau, 1990: 71–73). Det er værd at bemærke, at der er en vis parallel mellem på den ene side Laclaus begreber om "undecidability", overtalelse og hegemoni og på den anden side March og Olsens begreber om flertydighed, "reasoned debate" og "preference pooling/molding" (March – Olsen, 1989: 24, 124, 150–156). Ihvertfald er der på et overordnet plan enighed om, at politik er konstituerende for de mere eller mindre institutionaliserede sociale relationer. Denne opfattelse kan i al sin enkelthed illustreres ved hjælp af følgende figur:

Figur 1. t_n angiver vilkårligt givet tidspunkt.

Laclaus styrke er at finde i hans forsøg på at reformulere politikbegrebet, så det bringes i overensstemmelse med tesen om politikens primat. For når det kommer til spørgsmålet om de institutionelle rammers betydning for den politiske konstitueringsproces, har Laclau ikke meget at byde på. Mouzelis (1988: 110) har således ligefrem anklaget Laclau for at analysere politik i et institutionelt vacuum. En så skarpt formuleret kritik er imidlertid uberettiget, eftersom Laclau rent faktisk har et institutionsbegreb og desuden, som tidligere anført, mener at politik altid er betinget af sin institutionelle kontekst. Problemet er snarere, at Laclaus institutionsbegreb er alt for vagt. Institutioner defineres som "systems of differences" (Laclau, 1990: 223), som sedimenteres efterhånden som de "assume the form of an objective presence" (ibid.: 34), men som i øvrigt generelt har karakter af "loosely integrated complexes requiring constant intervention

of articulatory practices" (ibid.: 224). Selv om denne definition på det abstrakte plan siger en del om, hvad sociale institutioner er for noget, er den ikke meget bevendt, når det drejer sig om mere konkret at bestemme, hvordan disse institutioner virker ind på den politiske konstitutionsproces.

I denne henseende får vi meget mere ud af at konsultere March og Olsen, hvis nuværende position kan ses som endnu et opgør med utilitarismen og den metodologiske individualisme, der i nyere tid har domineret liberalistisk teori i form af den såkaldte rationelle aktør model. Også for March og Olsen gælder det, at deres opgør har forløbet i to etaper. Først introducerede de "garbage can" modellen, der med påpegnings af den løse og ofte retroaktive forbindelse mellem politiske mål og midlerne til deres opfyldelse reducerede den gænske mål-middel rationalitet til undtagelsen, der bekræfter reglen (March – Olsen, 1976). Men teorien bag garbage can modellen repræsenterede ikke i sig selv noget brud med den metodologiske individualisme. Faktisk var den stærkt kritisk overfor tanken om, at institutionelle strukturer skulle have en selvstændig rolle i forhold til de politiske aktører. Interessen for politikens institutionelle basis, som på en gang underminerede såvel mål-middel rationaliteten og individ-centreringen, kom først senere (March – Olsen, 1983, 1984). Det var således i høj grad erfaringer fra den norske magtudredning, der gjorde det klart, at "much of the behavior we observe in political institutions reflects the routine way in which people do what they are supposed to do" (March – Olsen, 1989: 21).

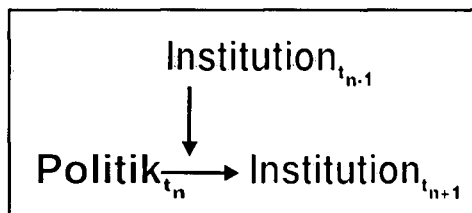
Det neo-institutionalistiske perspektiv hos March og Olsen kan kort sammenfattes i antagelsen om, at "institutions provide important elements of order in politics" (ibid.: 54). Dette sker i første omgang ved, at institutioner tilvejebringer kriterier for de politiske aktiviteter "appropriateness", og derved reducerer den usikkerhed, som opstår som en følge af samspillet mellem mere eller mindre begrænsede rationalitetsformer. Kriterierne for "appropriateness" er indeholdt i et mangfold af regler (ibid.: 21–25). Reglerne er imidlertid flertydi-

ge og indbyrdes modstridende, og det kan derfor være svært at se hvilken regel, der passer til en bestemt situation. Afgørelsen af dette spørgsmål beror på "legal reasoning" snarere end "economic reasoning". I modsætning til sidstnævnte, der ud fra rationelle konsekvensberegninger søger at etablere et objektivt grundlag for regelvalget, søger "legal reasoning" at forbinde regler og situationer ud fra vurderinger af deres indbyrdes forskelle og ligheder. Processen er sprogligt medieret "by the ways in which participants come to be able to talk about one situation being as similar to or as different from another; and the assignment of situations to rules is made at the same time as the rules change" (ibid.: 25–26, se også 38, 128, 132 og 160–161).

Institutioner påvirker også den politiske konstitutionsproces på en anden og måske mere subtil måde, i og med at de institutionaliserer mere eller mindre flertydige systemer af mening, som udgør den umiddelbare horisont for politiske aktiviteter (ibid.: 39). Sådanne meningshorisonter har direkte betydning for, hvordan de politiske projekter kommer til at se ud, og har desuden indirekte betydning for, hvordan politiske beslutninger, handlinger og begivenheder begrundes og motiveres (ibid.: 40–41, 46–52). Alt i alt har institutionelle strukturer i form af såvel regelsæt som meningshorisonter en afgørende betydning for politik. Institutioner udgør dog ikke kun en begrænsning, men også en mulighedsbetingelse for politik, eftersom de tilvejebringer en række forskellige handlingssammenhænge og ressourcer, som tilsammen giver de politiske aktiviteter deres gennemslagskraft (jf. Bogason, 1987: 288–290).

Det er March og Olsens fortjeneste at have givet os et overblik over de mange måder, hvorpå institutionelle strukturer påvirker politiske aktiviteter. Vi skal dog ikke glemme, at der er en vis overensstemmelse mellem på den ene side March og Olsens begreber om "appropriateness", "conflicting and ambiguous rules" og "legal reasoning" og på den anden side Laclaus accept af "verisimilitude" snarere end "apodicticity" som grundlag for at vælge et blandt flere alternativer; hans Wittgenstein

inspirerede fremhævelse af problemerne ved regelfølge; og endelig hans henvisning til Rortys argument om, at man ikke kan forlange mere en "conversational support" for sine handlinger (Laclau, 1990: 29, 104, 124). Sikkert er det ihvertfald, at såvel Laclau som March og Olsen tilkender den institutionelle kontekst en væsentlig indflydelse på den politiske konstitutionsproces. Indflydelsen gør sig ikke gældende ved, at valget mellem A, B, C og D dikteres af den institutionelle kontekst, men derimod ved at A, B, C og D udgør de faktiske og ikke de logisk tænkelige valgmuligheder. Den institutionelle kontekst har således en betingende snarere end determinerende rolle, hvilket kan illustreres ved hjælp af en mindre tilføjelse til figur 1:

Figur 2. t_n angiver vilkårligt givet tidspunkt.

Graden og karakteren af institutionalisering spiller en afgørende rolle for de politiske konstitutionsprocesser. På de gennemregulerede arbejdsmarkeder som i Danmark, Norge og Sverige vil det alt andet lige være sværere at komme igennem med nye politiske strategier end på arbejdsmarkeder, der er mindre regulerede. Årsagen er blandt andet, at førstnævnte gennem en lang række nøje fastlagte regler og ressourcer, der understøtter en given interessekonfiguration, er i stand til at kontrollere den politiske dagsorden, hindre ikke-autoriserede aktørers deltagelse, og kvæle politisk modstand ved henvisning til traditionen. Institutioner har som sådan altid et konservativt islæt, eller med Schattschneider's udtryk: "organization is the mobilization of bias" (1960: 71, kursivering udeladt).

Konstitution og forandring af politiske institutioner

Vi har først set på, hvordan politiske processer kan opfattes som konstituerende for sociale relationer, og dernæst understreget, at den politiske konstitutionsproces er betinget af sin institutionelle kontekst. Et afgørende spørgsmål er nu derfor, hvad der ligger til grund for konstitutionen og forandringen af den institutionelle kontekst.

Der synes i denne forbindelse at være en begrænsning i March og Olsens tilgang, i og med at de stort set kun orienterer sig imod, hvad der traditionelt i en snæver forstand opfattes som det politiske system, nemlig parlamenter og centraladministration (March – Olsen, 1989: kap. 5 – 6). March og Olsen taler således aldrig om institutioner generelt, men altid om specifikt politiske institutioner. Problemet med dette er, at det kan misforstås derhen, at politik er forbeholdt de aktører, der befinder sig indenfor disse institutioner. Dette indsnævrer i unødigt grad, hvad der kan opfattes som politisk. For som tidligere antydnet har politik ikke nogen topografisk lokalisering i samfundet, i og med politik er en konstitutiv dimension ved alle sociale relationer.

Når der derfor ikke på forhånd kan sættes grænser for hvilke institutioner, der kan politiseres samt grader og omfang heraf, kunne det umiddelbart være fristende at konkludere, at man ikke kan tale om specifikt politiske institutioner til forskel fra eksempelvis økonomiske institutioner. Det mener vi imidlertid godt man kan, når blot man holder sig for øje, at politiske institutioner er en særlig form for sociale institutioner, hvis interne strukturering og indbyrdes afgrænsning er politisk bestemt. Når visse sociale institutioner traditionelt er blevet opfattet som værende mere politiske end de politisk strukturerede og afgrænsede økonomiske institutioner, er det fordi disse på et nationelt niveau har etableret sig som centrale omdrejningspunkter for modstridende samfundsmæssige fortolkninger af, hvad der er i almenhedens interesse. Det særegne træk ved politiske institutioner er, at de opererer med en nødvendig fiktion om samfundet som

en helhed, og at det er imod denne imaginære helhed politiske strategier retter sig i bestræbelsen på, at kunne "tale i samfundets navn" (Easton, 1965: 54). Det betyder dog ikke, at økonomiske institutioner ikke også kondenserer modstridende samfundsmæssige konflikter, hvilket fremgår stadig mere tydeligt i takt med den tiltagende korporative udvikling i den vestlige verden i efterkrigstiden.

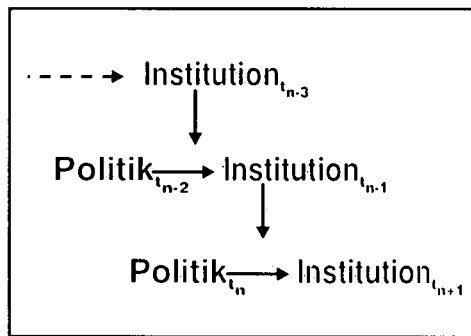
Hvis vi ud fra disse betragtninger koncentrerer os om de politiske institutioner, er det værd at bemærke, at Laclau fokuserer på konstitutionen snarere end forandringen af disse. Det centrale begreb for Laclau er i denne forbindelse sedimentering. De sociale relationer er politisk konstituerede igennem kampe mellem antagonistiske kræfter, der i deres forsøg på at etablere et hegemoni former såvel individuelle interesser som overordnede samfundsmæssige strukturer. Etableringen af et hegemoni indebærer dannelsen af et netværk af sociale relationer, der cementerer styrkeforholdet imellem de antagonistiske kræfter ved blandt andet at forsøge at integrere disse som legitime forskelle indenfor en samfundsmæssig helhed. De sociale relationers politiske oprindelse kan imidlertid ikke fastholdes, eftersom det ville være umuligt for de sociale aktører at handle og orientere sig, hvis de hele tiden skulle forholde sig muligheden for at deres omgivelser blev gjort til genstand for politiske forandringsprocesser. De sociale aktører er med andre ord nødt til i en vis grad at tage deres omgivelser for givne. Dette leder til, at de sociale relationer over tid sedimenteres i takt med, at de antager karakter af en 'objektiv' horisont for deres handlinger. Sedimenteringen af sociale relationer i institutionelle ordre indebærer, at deres politiske oprindelse 'glemmes'. Dette betyder dog ikke, at de sociale institutioners politiske dimension elimineres, eftersom denne kommer til udtryk dels som magtudøvelse og dels som muligheden for en re-aktivering af det sociale politiske karakter gennem en problematisering af den herskende sociale orden (Laclau, 1990: 33–36, 172–173).

I modsætning til Laclau fokuserer March og Olsen på forandringen snarere end konstitutionen af politiske institutioner (jf. Pedersen,

1991: 131). Politiske institutioner er arenaer for kampe mellem forskellige politiske kræfter, men samtidig indeholder de en lang række rutiner, der udtrykker og forsvare de eksisterende norm- og værdisæt (March og Olsen, 1989: 17). Denne dobbelte bestemmelse af politiske institutioner har betydning for måden, hvorpå de forandres. For som March og Olsen siger: "Institutions change, but the idea that they can be transformed intentionally to any arbitrary form is much more problematic" (1989: 56). Årsagen er, at samspillet mellem på den ene side de mere eller mindre bevidste politiske forsøg på at foretage gennemgribende institutionelle reformer og på den anden side den institutionelle kontekst for sådanne reformer ofte har en række utilsigtede konsekvenser, som er i direkte modstrid med de involverede aktørers interesser, og derfor kan give anledning til voldsomme protester. Institutionelle reformer synes derfor at have størst gennemslagskraft, når de udnytter allerede eksisterende procedurer for forandring, hvilket selvsagt begrænser deres radikalitet. Men som March og Olsen understreger, så er de institutionelle procedurer for forandring altid ufuldstændige, hvilket giver et vist omend begrænset spillerum for intentionelitet gennem kontrol med de institutionelle aktørers opmærksomhed, diverse forstyrrelser i de institutionelle læreprocesser, og de institutionelle diskurser som sådan (ibid.: 57–64). Der er desuden mulighed for at ændre de politiske institutioner intentionelt gennem en revolutionær chokbehandling, som dog i sagens natur er svær at kontrollere (ibid.: 64–65).

Konstitutionen og forandringen af politiske institutioner forklares ofte ud fra henvisninger til henholdsvis politiske forordninger og institutionernes egendynamik. De politiske institutioner oprettes ved en politisk sanktioneret forvaltningsakt, og udvikler sig derefter i overensstemmelse med deres egne indre lovmæssigheder. Konstitutionen betragtes som et resultat af en politisk beslutning, og forandringen som et resultat af regelstyret tilpasning til omgivelserne. Det er denne dualistiske opfattelse som såvel Laclau med sin teori om institutionel konstitution som March og Olsen

med deres teori om institutionel forandring forsøger at overskride. Både konstitution og forandring af institutioner ses som et resultat af tidligere politiske kampe, der er betingede af allerede eksisterende institutionelle forhold. Dette åbner op for en infinit bagudrettet udvidelse af figur 2:

Figur 3. t_n angiver vilkårligt givet tidspunkt.

Graden og karakteren af institutionalisering spiller en afgørende rolle for de politiske konstitutionsprocesser, men har samtidig også stor betydning for mulighederne for at politisere institutionelle strukturer. Umiddelbart ville man måske forvente, at tilstedeværelsen af institutionaliserede rutiner på for eksempel arbejdsmarkedet har en afpoliticerende effekt, i og med de tilstræber at tilvejebringe en almen accepteret ramme for løsningen af konflikter. Men der kan ihvertfald spores tre modgående tendenser. For det første er der en tendens til, at de institutionelle netværks gyldighedsområder til stadighed udvides, hvilket øger muligheden for kollision med alternative institutionelle organiseringsformer. For det andet betyder ekspansionen af institutionelle netværk, at problemerne med at samordne indbyrdes modstridende regler og rutiner bliver større, hvilket åbner op for allehånde konflikter. Endelig er der for det tredje en tendens til, at institutioner over tid bliver mere og mere stive, og dermed får stadig sværere ved at tilpasse sig nye forhold, hvorved de giver anledning til et stadig stærkere pres for forandring. På denne baggrund kan man sige, at sedimen-

teringen af sociale relationer, som kommer til udtryk i deres institutionalisering, indeholder i det mindste tre politiseringspotentialer.

Magt, autoritet og demokrati

Fokuseringen på den politiske konstitution af sociale relationer giver anledning til at fremføre tre forholdsvis sammenhængende teser om magt, autoritet og demokrati. Den første går ud på at politik forstået som en hegemonisk artikulation altid involverer magt. Den anden slår fast, at de politiske institutioner spiller en afgørende rolle i autoriseringen af magtstrategier. Den tredje knytter sig til såvel Laclaus som March og Olsens opfattelse af demokrati som det institutionelle arrangement, der bedst sikrer denne autorisering.

Starter vi med den første tese, er det uden videre klart, at eftersom ikke alle interesser kan realiseres, er aktørene tvunget til at vælge mellem varetagelsen af ofte modstridende interesser. Som tidligere anført hjælper de institutionelle strukturer til at afgrænse de faktiske valgmuligheder, men tilvejebringer ikke noget endegyldigt grundlag for valget mellem disse. I denne situation vil realiseringen af én interesse altid ske på bekostning af andre. Udformningen, selektionen og implementeringen af en politisk beslutning indebærer derfor altid en vis undertvingelse af andre aktørers interesser, og dermed udøvelsen af magt. March og Olsen understreger i denne forbindelse, at de fleste magtteorier er inadækvate, for såvidt de baserer magt på undertvingelse af interesser, uden at tage hensyn til at disse er "ambiguous, changing, and endogenous to the political system" (March – Olsen, 1989: 144). Alternativt argumenterer de som allerede nævnt for, at interesser konstitueres igennem politiske fortolkningsprocesser.

March og Olsens forståelse af magt som "the ability to induce others to act in a way that contributes to a power holder's interests" (ibid.: 144, vor kursivering) forekommer imidlertid utilstrækkelig. Vi vil her hæfte os ved to problemer. Det første vedrører karakteren af "ability". Spørgsmålet er, om denne

egenskab af at kunne handle (hvilket er magt-begrebets etymologiske betydning) er noget aktør er simpelthen er udstyret med, eller om den selv er konstitueret igennem magtkampe? Hvis det første er tilfældet er vi tilbage i en metafysisk karakteristik af subjektet som givet i kraft af en række a priori egenskaber. Er det andet derimod tilfældet, ender vi uundgåeligt i en cirkelslutning, hvor magt defineres som "ability", der selv peger tilbage på magt. Det andet problem består i, at "induce" er et alt for vagt begreb til at sige noget specifikt om karakteren af magt. I det omfang magt ses som "inducement", er det ikke muligt at skelne magt fra indflydelse. Der er her en markant forskel mellem Laclau på den ene side og March og Olsen på den anden.

Laclau knytter magt sammen med sit begreb om antagonisme, der består af to uadskillelige momenter, nemlig undergravelse og konstitution af identitet (Laclau, 1990: 31–32; jf. også Dyberg, 1988: 85–91). Når politiske forslag afvises negeres de aktører, der identificerer sig med disse. Denne negation er konstitutiv for karakteren af det valgte forslag, og kaster samtidig de aktører som identificerede sig med de fravalgte forslag ud i nye identifikationsprocesser, hvorigennem de forsøger at re-artikulere deres identitet gennem nye hegemoniske projekter. Magt spiller således en dobbelt rolle ved på et og samme tidspunkt at undergrave og konstituere identitet; et synspunkt der i særdeleshed er blevet gjort gældende af Foucault (1981: Part Four).

Det bliver nu muligt at skelne mellem magt og indflydelse ved at se sidstnævnte som et led i mere eller mindre gnidningsfrie eller differentielle artikulationer, som i modsætning til magt ikke undergraver identitet. Følger man i en institution et givet sæt af regler med dertil hørende rutiner, vil fleksibiliteten i disse definere grænserne for, hvad der opfattes som acceptable forskelle mellem forskellige artikulationer og fortolkninger. Holder man sig indenfor disse grænser udgør institutionsstrukturen et netværk af indflydelseskanaler, der muliggør "the ability to induce" og dermed udformningen, selektionen og implementeringen af politikker. Magtkampe opstår, når konflikter

imellem forskellige artikulationer og fortolkninger ikke kan løses indenfor de givne institutionelle rammer, hvorfor der skabes et pres fra nogle aktørers side for at overskride disse.

Når det forholder sig sådan, at politik handler om magt, er det afgørende spørgsmål, hvordan partikulære magtstrategier kommer til at fremstå som almengyldige. Dette bringer os frem til den anden tese vedrørende magtens autorisering gennem politiske institutioner. Samfundsmæssig magtudøvelse autoriseres, i det omfang forfølgelsen af partikulære interesser fremstilles som værende et udtryk for den brede befolknings interesser. Da almeninteressen selvsagt er genstand for et utal af modstridende fortolkninger, afhænger en magtstrategis succes af dens evne til at indholdsbestemme almeninteressen. Dette sker ved at elementer fra én diskurs forsøges artikulert ind i en anden, hvorved de gives nye betydninger. Bestemmelsen af almeninteressen sker dog ikke kun gennem en positiv definition af dens indhold, men i høj grad også gennem en afgrænsning overfor det, som den ikke er; det som den udelukker, og det som til stadighed truer den. Hegemoniseringen af opfattelsen af hvad der er i den brede befolknings interesse indebærer inklusion såvel som eksklusion af interesser. De politiske institutioner har en særlig rolle i denne proces, eftersom de politiske aktører, ved at følge de regler disse institutioner har knæsat, indskrives i det sted, hvorfra der kan tales i samfundets navn.

Som eksempel på, hvordan en magtstrategi forsøger at autorisere sig selv igennem en re-artikulation af almeninteressen, kan man nævne neo-liberale forsøg på at gøre op med den socialdemokratiske velfærdsstatsmodel. Styrken ved den skandinaviske velfærdsstatsmodel har været dens høje grad af universalisering. Økonomisk vækst, social tryghed, solidaritet og lighed var ikke forbeholdt arbejderklassen, men blev betragtet som fælles goder. Angrebet på velfærdsstaten går derfor netop ud på at vise, at social tryghed, solidaritet og lighed fører til bureaukrati, formynderi og undertrykkelse af den individuelle virkelyst og i sidste ende bremser den økonomiske vækst. Alternativt hævdes det, at den økonomiske

vækst kun kan sikres gennem øget individuel ansvarlighed og initiativ. Almeninteressen er derfor ikke længere universielle velfærdsideal, men snarere en ligeså universiel lovprisning af individets frihed. Som et ekstremt og populistisk eksempel herpå kan man tage den tidligere engelske premierminister Margaret Thatchers slogan: "Society doesn't exist – only individuals exist!"

Går vi videre og ser nærmere på den tredje tese, vil vi altså hævde, at demokrati kan ses som et muligt udtryk for autorisering af magt gennem politiske institutioner, der påberåber sig varetagelsen af folkesuveræniteten. Den demokratiske indretning af de politiske institutioner sikrer, at de politiske strategier, som de institutionaliserer, kan legitimere sig i forhold til almeninteressen, sådan som denne kommer til udtryk i frie valg. Demokratiske institutioner, der på denne vis påkalder sig samfundsmæssig autoritet igennem repræsentation, bliver uundgåeligt omdrejningspunkter for interessemodspændinger. Det er dette forhold, der gør demokratiske institutioner til *loci* for magtkampe.

Set i dette lys er det paradoksale ved demokratiske institutioner, at de på ene side tjener til at autorisere magtstrategier gennem en universalisering af disse, samtidig med at de demokratiske institutioner på den anden side kun kan realiseres gennem partikulære magtstrategier, som giver demokratiet dets form og indhold. Folkesuveræniteten bliver således det sted, hvor det universelle og det partikulære støder sammen. Det er det faktum, at det repræsentative demokrati etablerer sig i dette spændingsfelt, som giver det dets grundlæggende åbne karakter. Med dette udgangspunkt vil vi afslutningsvis kommentere March og Olsens diskussion af aggregerende og integrative politiske processer.

Demokrati: mellem aggregerende og integrative politiske processer

March og Olsen argumenterer for, at demokrati hverken kan forstås som blot en aggregering af egeninteresser, som den såkaldte

realistiske skole hævder, eller som et forsøg på gennem integration at etablere en organisk forbindelse mellem politiske ledere og borgere, som det blandt andet understreges af fortalere for deltagerstyret demokrati. Hvor førstnævnte ser demokratiet som et spørgsmål om "majority rule" på baggrund af elitekonkurrence, hvilket gør styring til det afgørende problem, ser sidstnævnte "reasoned debate" som den væsentligste faktor for sikringen af samfundets traditionsbundne værdier, hvorfor socialisation bliver det vigtigste problem. Det er i følge March og Olsen ikke muligt at adskille disse to aspekter af demokratiet, der vægter henholdsvis demokratiets procedurale betingelser og de værdier og normer, et levedygtigt demokrati må værne om og udvikle. Ikke desto mindre ser de det centrale aktuelle problem for demokratiet som værende svækkelsen af de integrative aspekter til fordel for styrkelsen af de aggregerende processer, hvilket har en fremmedgørende effekt, og resulterer i politisk apati, politikerlede, med videre.

Som udgangspunkt for diskussionen af forholdet mellem aggregering og integration vil vi hævde, at den artikulationsproces, der finder sted i hegemoniske konstruktioner, er overgribende i forhold til aggregering og integration. Det er således vores opfattelse, at aggregeringen af interesser nødvendigvis indebærer en artikulation af disse. Dette skyldes, at repræsentation ikke er en passiv afspejling af på forhånd givne interesser, men i høj grad bidrager til konstitutionen af disse gennem fortolkning og artikulation. Repræsentation er altid repræsentation af et fravær som repræsentationen må udfylde med fortolkning og artikulation (Laclau, 1990: 79, March og Olsen, 1989: 147). Men aggregeringsprocessen kan ikke alene basere sig på artikulation, men må også selekttere interesser, hvorfor den involverer magt. I bestræbelsen på at autorisere denne må aggregeringsprocessen nødvendigvis indeholde visse integrative aspekter. For var dette ikke tilfældet, ville hegemoniet ikke kunne have nogen sammenholdskraft med det resultat, at dets styringsmæssige egenskaber ville blive stækkede.

På samme måde vil integrationen af forskellige interesser med henvisning til at de indskrives sig i en fælles tradition altid indebære artikulation. Årsagen er dels, at en tradition aldrig fremstår som entydig selv for dem, der identificerer sig med den, og dels, at traditionens inkorporering af nye elementer eller dens tilpasning til nye situationer heller aldrig er entydig. Således vil bestræbelser på at bringe forskellige interesser på samme normative fællesnævner nødvendigvis gå igennem fortolkninger og artikulationer af, hvilke generelle interesser der repræsenteres i traditionen. Men fordi traditionen ikke indholdsmæssigt er i stand til at repræsentere samfundet som en helhed, må integration i et vist omfang være betinget af en aggregering af interesser indenfor en procedural ramme sat af traditionen.

At hegemoniske artikulationer er overgribende i forhold til aggregerende og integrative politiske processer, som ydermere i et vist omfang gensidigt involverer hinanden, betyder imidlertid ikke, at der ikke eksisterer et konfliktuelt forhold imellem disse to aspekter. For hvor aggregering i sin rene form bygger på en liberal markedsmodel, der i høj grad er åben overfor forandring, så er integration baseret på traditionens konservatisme, der kun tillader forandring for så vidt, den er i overensstemmelse med overleverede værdier. Men langt fra at svække demokratiet bør denne konflikt ses som dets styrke. Ved at institutionalisere spændingen mellem aggregering og integration etablerer demokratiet sig selv som et åbent system, der holdes i bevægelse af de to modsatrettede logikker. Som sådan kan man sige, at en afgørende eksistensbetingelse for demokratiet er, at det institutionaliserer muligheden for stabilitet og forandringer (March – Olsen, 1989: 170).

Opfattelsen af demokrati som et åbent system understreges af Laclau og Mouffes begreb om radikalt og pluralt demokrati (1985: kap. 4). Den demokratiske fordring består frem for alt i udvidelse af retten til at deltage på lige fod i beslutninger vedrørende det sociale konstituering. Demokratiets pluralitet hidrører fra uddybelsen af retten til at være forskellig. Det plurale demokrati reproducerer den traditio-

nelle konflikt mellem lighed og forskellighed. Liberalismen har forsøgt at løse denne konflikt ved at begrænse den til det i en snæver forstand politiske system, hvorved økonomien, hvor konflikten har været tydeligst, friholdes fra den demokratiske fordring (jf. Bowles – Gintis, 1986). Argumenterer man for økonomiens politiske karakter, er det imidlertid ikke længere muligt at opretholde en a priori grænse for demokratiet. Laclau og Mouffe insisterer således på, at det plurale demokrati skal være radikalt i den forstand, at det skal til udbredes til alle sfærer i samfundet, herunder også økonomien. Langt fra at løse konflikten mellem demokratisk lighed og plural forskellighed institutionaliserer det radikale og plurale demokrati denne i et åbent system, hvis overlevelse er betinget af, at lighed og forskel aldrig kan etablere sig som absolutte horisonter.

Når Mouffe (1988: 31) plæderer for, at samfundet må ses som en samling af fællesskaber, hvor et enhedsskabende demokratisk lighedsideal hverken kan eller må fortrænge forskellighed, er der i lighed med March og Olsen tale om et forsøg på, at overskride liberalismens fokusering på aggregering af interesser og tilsvarende negligering af demokratiets integrative aspekter. Sidstnævnte bør styrkes ved at indføje det konfliktuelle forhold mellem lighed og forskel i en fortolkningsramme, af "shared political ends of a democratic political community," der aldrig kan være andet end partiel og provisorisk (ibid.: 30).

Vender vi afslutningsvist tilbage til March og Olsen, kan man danne sig et billede af hvilke problemer, der er forbundet med at balancere demokratiets aggregerende og integrerende dimensioner, i lyset af udviklingen i efterkrigstiden. Demokratiseringsprocesserne i de vestlige lande har i høj grad taget form af til stadighed mere omfattende aggregerings- og integrationsprocesser, omend vægten har ligget på førstnævnte. Dette kommer til udtryk på i hvertfald to måder. For det første har udvidelsen og cementeringen af såvel demokratiske rettigheder som velfærdsrettigheder betydet, at det ikke længere er muligt at skelne mellem disse rettigheds karakter af at være instru-

menter for henholdsvis styring og socialisation og så deres karakter af sociale konventioner (March – Olsen, 1989: 125–126, 166–167). Årsagen er, at selv om rettigheder i udgangspunktet har en instrumentel karakter, kommer de til at udgøre centrale identifikationspoler for hegemoniske projekter. For det andet medfører demokratiseringsprocesserne, at det efterhånden bliver vanskeligt at fastholde en skarp distinktion mellem det offentlige og det private. Dette skyldes, at det private i stadig højere grad bliver genstand for demokratiske reguleringer, som bliver til i samspillet mellem aktører indenfor korporative segmenter (March – Olsen, 1989: 126, 135–136, 167). Den korporative segmentering har yderligere bidraget til en heterogenisering og en politicering af de politiske institutioner. Staten kan derfor endnu mindre end tidligere ses som en autonom og neutral instans, der 'på afstand' handler i offentlighedens interesse. Staten kan således ikke opfattes som en *deus ex machina*, men fortaber sig i og som en pluralitet af reguleringsinstanser, der er bundet sammen af en overordnet ramme af forhandlet økonomi (jf. Nielsen – Pedersen, 1989).

Alt i alt rummer demokratiseringsprocessen i efterkrigstiden to tendenser: Korporativeringen af staten har i overvejende grad en aggregerende effekt, hvorimod konventionaliseringen af såvel demokratiske rettigheder som velfærdsrettigheder har en overvejende integrativ effekt. Hvilken af disse tendenser der har været den stærkeste kan være svært at afgøre, men det er ihvertfald sikkert, at de tilsammen må siges at have bidraget til en styrkelse af demokratiet. Men det, vi nu ser med den økonomiske krise og det politiske opbrud der har fulgt i kølvandet på denne, er, at disse tendenser er kommet under pres. Neo-liberale kræfter har udpeget netop korporativeringen af staten og konventionaliseringen af især velfærdsrettigheder som en af hovedårsagerne til krisen, eftersom disse tendenser har medvirket til at underminere styringsmulighederne i de vestlige demokratier, hvor mange ressourcestærke aktører har haft for meget indflydelse og stillet alt for store krav til det politiske system (jf. diskussionerne om "overload"). Men

snarere end at befri demokratiet så afstedkommer de neo-liberale angreb på den korporative velfærdsstatsmodel en svækkelse af demokratiets aggregerings- og integrationsmekanismer.

Sammenfatning

Vi har i denne artikel diskuteret forholdet mellem politik og institutioner ud fra to nyere bogudgivelser. Vi har således bestræbt os på at vise, at såvel Laclau som March og Olsen som følge af deres opgør med reduktionistiske forsøg på at fundere politik i enten objektive strukturer eller ligeså objektive individpræferencer ender med at se institutionel arrangementer som et resultat af institutionelt betingede politiske konstitutionsprocesser. Vi har endvidere forsøgt at forbinde politik med magt, autoritet og demokrati. I forlængelse af Laclau og March og Olsen har vi i denne forbindelse understreget demokratiets fundamentalt set åbne karakter, der er et resultat af, at magt aldrig kan autoriseres fuldt ud. Demokratiets åbne karakter kommer blandt andet til udtryk i den altid ustabile balance mellem aggregering og integration. Vi mener dog ikke hermed at have frembragt en syntese mellem post-marxistisk diskursanalyse og post-liberal neo-institutionalisme, der på et slag nedbryder de traditionelle barrierer mellem marxistiske og liberale teoridannelser. Men vi ser denne artikel som et forsøg på at etablere en sådan.

Torben Bech Dyrberg – Jacob Torfing

I udarbejdelsen af denne artikel har vi modtaget indsigtfulde kommentarer fra Henrik P. Bang, Peter Bogason, Carsten Jensen og Jens Peter Frølund Thomsen.

Litteratur

Bang, Henrik P. (1989). 'Nyinstitutionalismen og kritikken af det moderne', i Knudsen, Christian (red.), *Nyinstitutionalismen i samfundsviden-*

- skaberne, København: Samfundslitteratur, pp. 237–274.
- Bogason, Peter (1987). 'Institutioner og politologer', *Statsvetenskaplig Tidsskrift*, vol. 90, pp. 287–298.
- Bowles, Samuel – Gintis, Herbert (1986). *Democracy and Capitalism*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Derrida, Jacques (1978). *Writing and Difference*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Dyrberg, Torben Bech (1988). 'Hegemoni og sociale antagonismer – samfundets umulighed', *Grus*, Nr. 25, pp. 75–93.
- Easton, David (1953). *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*, New York: The Chicago University Press.
- Easton, David (1965). *A Framework for Political Analysis*, Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Foucault, Michel (1981). *The History of Sexuality, Volume I*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Giddens, Anthony (1979). *Central Problems in Social Theory*, London: Macmillan.
- Laclau, Ernesto (1977). *Politics and Ideology in Marxist Theory*, London: Verso.
- Laclau, Ernesto (1990). *New Reflections on the Revolution of Our Time*, London: Verso.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal (1985). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*, London: Verso.
- March, James G. – Johan P. Olsen (1976). *Ambiguity and Choice in Organizations*, Bergen: Universitetsforlaget.
- March, James G. – Johan P. Olsen (1983). 'Organizing Political Life: What Administrative Reorganization Tells Us About Government', *American Political Science Review*, vol. 77, pp. 281–297.
- March, James G. – Johan P. Olsen (1984). 'The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life', *American Political Science Review*, vol. 78, pp. 734–749.
- March, James G. – Johan P. Olsen (1989). *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*, New York: The Free Press.
- Mouffe, Chantal (1988). 'The Civics Lesson', *New Statesman & Society*, 7. oktober.
- Mouzelis, Nicos (1988). 'Marxism or Post-Marxism?', *New Left Review*, no. 167, pp. 107–123.
- Nielsen, Klaus og Pedersen, Ove K. (red.), *Forhandlingsøkonomi i Norden*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Pedersen, Ove K. (1991). 'Nine Questions to a Neo-Institutional Theory in Political Science', *Scandinavian Political Studies*, vol. 14, pp. 125–148.
- Rasmussen, Erik (1968). *Komparativ politik I*, København: Gyldendal.
- Schattschneider, Elmer E. (1960). *The Semi-Sovereign People*, New York: Holt, Reinhart and Winston.
- Torring, Jacob (1991). 'The Primacy of Politics', *Arbejdsbladserie*, no. 1, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

Interests and Institutions

Introduction

One of the prevailing modes of conducting political research is to try to pin down the interests that people or various groups bring to political institutions in an effort to further them by various state activities; no formal definition of the concept of interests is presented in this approach as the word "interest" is taken to be a primitive term, the meaning of which is revealed implicitly by the capability of the entire approach to offer an understanding of pol-

itical decision-making and implementation processes. This framework for the analysis of politics and administration separating the rules and procedures of political life – public institutions – from the world of egoistic, altruistic, personal and collective interests – human motivation – may be called the "simple interest theory". The simple theory of interest is well-known in political research (Bentley, 1967; Truman, 1951; Riker, 1982) as well as in economic research (Bromley, 1989; Hargreaves Heap, 1989) and has come under attack from two different angles.

First, there are scholars who adhere to the doctrine of the public interest and argue that politics and the public sector in contradistinc-

tion to the economy and the private sector is not about ordinary sets of self-interests or narrow collective interests of organized groups. Politics deals with a more precious commodity than self-interests whatever they be may, personal or collective, viz. public interests. Second, the new political institutionalism, on the one hand, claims that institutions are more real than preferences or interests. This type of sociological institutionalism as it were states the opposite of what economic neo-institutionalism implies, i.e. that the rational deliberation about interests also drives the selection of socially efficient institutions.

The theoretical interpretation of the relation between the two entities – interests and institutions – is a version of the structure versus actor theme (Barry, 1970; Lane, 1982) or the problem of the place of values and social norms in a world of instrumental rationality (Parsons, 1937; Elster, 1989). Let us look at two recent attempts at a rejection of the simple interest approach to the study of public sector decision-making and implementation.

Lewin

Leif Lewin in *Self-Interest and Public Interest in Western Politics* (1991) starts from the ambition to "test empirically what, up to now, some scholars have regarded as postulates... namely the question of whether there exist any grounds for the assumption of the predominance of self-interest in Western politics" (Lewin, 1991: 2). Looking at the public institutions as the place of interaction between voters, politicians and bureaucrats the assumptions of the rational choice school are questioned by Lewin in terms of a threefold classification:

- Does the voter mainly follow the dictates of his pocket-book or some conception of the public interest?
- Do politicians mainly strive to maximize their votes or to realize their electoral platform?
- Do bureaucrats primarily try to maximize their budgets or to implement as loyal ser-

vants the political decisions of their masters? (Lewin, 1991: 2)

Lewin claims that he has given enough empirical evidence to once and for all reject the rational choice assumptions, in particular its public choice brand containing straightforwardly the basic axiom of rational self-interest maximization. Does this hold up?

Lewin certainly simplifies the problems he sets out to solve. Basic social science problems do not come to us in a ready made shape; true, there are some fascinating puzzles in the conduct of social research attracting the attention of generations of social scientists, including the theme of self-interests versus the public interest. However, the resolution of the problem here hinges crucially upon how it is framed from a semantical point of view.

Before one starts to inquire into how some sets of interests – self-interests – are related to other sets of interests – public interests – there has to be a set of deliberations about the connotation and denotation of the key terms involved, viz. "self-interest" versus "public interest". Lewin searches for the empirical evidence for the rational choice assumptions on the basis of an interpretation of these key terms that is inadequate.

Logic of the Interest Concept

What interests could be relevant to pursue in any social system? I start by separating between the concepts of subjective and objective interests, where the former stands for interests such as they are conceived of by the participating actors in the social system; the latter concept of objective interests is more difficult to handle as its connotation implies the existential possibility that there may be interests of which the participating actors have no conception.

It is particularly vital to clarify whether or not the interests that are said to be "public interests" occur in the system among the actors as manifest or latent interests, depending on if they are actually referred to or not by the participating actors. It is a significant difference whether economic growth as a public interest

is consciously promoted by political parties or whether economic growth is a public interest in the sense that if political parties were rational, then they would pursue economic growth. Similarly, it is again a big difference when institutions are called "public interests", because they offer procedures that aggregate narrow collective interests into social decisions in an impartial manner.

The distinction between subjective and objective interests is close to the separation between manifest and latent interests. By combination we arrive at the following 2 X 2 table which offers a clue to the complexity of the public interest concept, a virtual conceptual labyrinth.

Table 1. Variety of Interests

	Self-Interests	Public Interests
Subjective Interests	I	II
Objective Interests	III	IV

It is hardly difficult to give examples of type I: political power, bureaucratic privileges and esteem in public life; it is more controversial to identify type III, but here I could mention the marxist conception of true class interests or the freudian notion of subconscious interests. What, then, is to be placed under type IV?

Objective public interests could be either substantive or procedural. In the first interpretation an objective public interest could be the interests that a human being would pursue if acting as a free person under the duty of the Kantian moral law; or these interests would follow from a veil of ignorance when a rational person decides what interests should be promoted by a just government; or the objective public interests would be revealed in a Bergson-Samuelson social welfare function. In the procedural interpretation the objective public interests would be some set of more or less ideal collective choice properties that enhance impartiality, fairness and incentive compatibility, e.g. institutions in an Arrowian social

welfare function or a Wicksellian economic framework.

It remains to say something about type II, subjective public interests. Here we enter even more muddy water, as a distinction has to be made between argument and motive or motivation. If a political actor states that the interests that he/she wishes to enhance are interests common to a large group of people such as prosperity, peace and equality, are we to accept such a statement as prima facie evidence that these interests are the motives that drive the actor? Surely not, as these subjective public interests could be used as rethoric or enter as means to other ends such as enhancing the probability of re-election or increasing the likely success of opportunist strategies.

Finally, the world of interest does not constitute a dichotomy. It is not the case that there are either only personal selfish interests or public interests in political bodies. Persons engage in collective action in order to promote group interests. And these groups may be small, fairly large or very large. Correspondingly, the world of interests contains a variety of collective interests in Olson's sense (Olson, 1982). And there is no clear-cut dividing line between personal selfish interests and narrow collective interests or between widely shared collective interests or common interests and so-called public interests.

What motivates political man?

Once the logic of the interest concept is unpacked, one may start making statements about how different kinds of interests relate to each other. Now, what could be meant by the argument that political man is motivated not by "self-interests" but by the "public interest"? I quote:

(Q1) Is it self-interest or public interest that predominates in public life? Does political man try primarily to fulfil personal desires and needs, or does he act with the intent to further what he believes to be the best for society as a whole (Lewin, 1991: 1)

Note that to Lewin "self-interest" stands for personal desires and needs, but where is the large set of collective interests? Returning to the distinctions made above, (Q1) may mean different propositions about political man:

(P1) Is homo politicus motivated by his/her subjective self-interests?

(P2) Is homo politicus motivated by his/her objective self-interests?

(P3) Is homo economicus driven by his/her subjective public interests?

(P4) Is homo economicus driven by his/her objective public interests?

Lewin does not recognize that (Q1) contains not one but four propositions that have different truth conditions. It is one thing to examine the set theoretical relationships between self-interests and public interests such as these are conceived of by the actor/s, but something very different to look at how an actor's subjective public interests relate to public interests derived independently of how the actor might conceive things. To emphasize the distinction once more: to inquire into the existence of two sets of subjective self-interests and public interests is one task, but it remains something quite different to focus on objective public interests such as these *should* be conceived by the participants. Again, the highly relevant question as to which extent political or administrative man takes various collective interests, broad or narrow, into account is by-passed. On the two crucial distinctions between selfish versus vicarious interests on the one hand and between personal and social interests on the other hand – see Michael Laver's *Social Choice and Public Policy* (1986).

Common sense informs us that the public interest is not an entity in the world of social phenomena that is easily observed; in fact, it comes as no surprise that persons have different conceptions of the public interest/s and that it is very difficult to tell which conception of a public interest corresponds to *the* public interest. Common sense teaches us to be alert to a

crucial difference between the interests that an actor has in his/her own mind and the interests which he/she states explicitly – the explicit subjective ones. Common sense distinguishes between a subjective public interest, i.e. a conception of the public interest, and an objective public interest, i.e. so-called "real" or "true" public interest that could exist independently of the accidental conceptions of the public interest by various political actors.

Lewin's distinction between self-interest and public interests is not clear. In (Q1) it is a matter of subjective public interests, but how about the following:

(Q2) Decisive for a motive being called 'self-interest' or 'public interest' is consequently if care for others has at all been included in the calculation.

(Lewin, 1991: 24)

Who is to judge whether care for others *really* has been taken into account by the actor? Perhaps we should ask him/her, i.e. it is a matter of subjective public interests; maybe we should not trust him/her and make our own judgement as to how far care for others at all has really occurred here? Does not (Q2) somehow refer to objective public interests? For an interest to be a public interest it is not enough that it is claimed to be a subjective public interest – anybody could claim anything. How are we to classify the set of collective interests promoted by Olson's distributional coalitions in accordance with Q2?

Public choice motivation

There seems to be a misunderstanding about the employment of the self-interest axiom in public choice theories. When it is assumed that politicians or bureaux maximize their self-interests, it is by no means denied that the promotion of subjective as it were public interests could be a means to this objective. Actually, a politician is crucially dependent on the probability to be elected and the fate of bureaux depends on how their activities relate to subjective or so-called public interests, meaning that promoting public interests often is a

means to self-interest maximization. Thus, political actors could very well try to enhance both self-interests and public interests in a means–end relationship. Again, Lewin simplifies too much:

(Q3) When I look into whether self-interest or a conception of the public interest has been of importance for the position a person holds, I shall on the contrary include amongst the possible alternatives 'ethical preferences' or 'convictions' – whatever one wishes to call them. The aim of the study is to investigate whether voters, politicians, and bureaucrats have been influenced not only by their view of what is best for themselves but also what they believe to be best for others, for the community as a whole. (Lewin, 1991: 25)

Could really, as implied here, the public interest be the same as what political man *believes* or *states* to be best for others or the community as a whole – anything would count; perhaps the public interest requires just a little bit more, namely that not everything goes in the sense that it must be an honest believe and a true belief.

The conclusion that homo politicus is motivated by public interests and not by self-interests is reached by mainly looking at survey data about voters, politicians and bureaucrats. Actually, only survey data could deliver such empirical evidence. When asked whether they are influenced by their personal and selfish interests or their perception of social and vicarious interests, voters, politicians and bureaucrats declare that they are motivated by the latter. Is that surprising? Is that evidence?

The World of Interests

Could self-interests and public interests occasionally coincide? Or if they are always distinct, could then a self-interest be a means to the public interest as an end, or vice versa? Lewin suggests a solution to the problem of how the set of self-interests is related to the set of public interests:

(Q4) One of the premises of this book has been that it is possible to distinguish self-interest from public interest. As we wrote in the first chapter, of course, this does not prevent there being cases in which these interests coincide in the long run. (Lewin, 1991: 105)

I am not convinced that there "of course" exists some natural intersection between the set of self-interests and the set of public interests; surprisingly interests that would be of both types are called "the common good" (Lewin, 1991: 105). Matters now become confusing: some public interests but not others constitute the common good; some self-interests but not all are also public interests. How are they to be identified?

Political man or administrative man is most probably motivated by a variety of interests depending on which activity occurs in a social system. Why would a politician, bureaucrat or voter chiefly be motivated by his/her conceptions of the public interest in each and every activity in political life?

Conduct of Inquiry

The rejection of the rational choice or public choice approaches may be based on the methodological idea that decisive for the entire framework is the truth of the assumptions of a theory, to be tested by a direct confrontation of each assumption with empirical phenomena. This methodology is contrary to the so-called Milton Friedman position according to which the assumptions of economic or social theory only can be tested by looking at the correspondence between the implications of the theory and reality (Friedman, 1953). This is not the place to enter into this "Metodenstreit" (Krupp, 1966; Blaug, 1980; Caldwell, 1984).

However, I note that Lewin believes that Sir Karl Popper's philosophy of science supports the methodology of inquiring into the truth of the rational choice or public choice assumptions (homo economicus) by questioning their immediate correspondence with social reality (Lewin, 1991: 27). However, Popper's well-known model of theory building is the nomo-

logical-deductive one, testing the truth of a theory by means of the predictive and explanatory power of its test implications, making, for sure, additional assumptions about the impact of other factors – so-called ad hoc hypotheses. I quote from the *Logic of Scientific Discovery*:

According to the view that will be put forward here, the method of critically testing theories ... proceeds on the following lines. From a new idea, put up tentatively – a hypothesis, a theoretical system – conclusions are drawn by means of logical deduction. These conclusions are then compared with one another and with other relevant statements ... (Popper, 1959: 32)

In *Objective Knowledge* (1972) we certainly do not find the empiricist's idea of directly testing the assumptions of a theory:

Let us assume we have a hypothesis H and that this hypothesis is logically very improbable; this is to say, it has a very great content and makes assertions in a number of fields so far completely disconnected. If all these predictions are successfully tested, then ... there is something like verisimilitude, and an accidentally very improbable agreement between a theory and a fact can be interpreted as an indicator that the theory has a high verisimilitude (Popper, 1972: 101–103).

Popper's methodology of conjectures of improbable theories and refutations by means of falsifiability of the implications derived from the theory is actually the opposite to an empiricist-based methodology. Besides, there even can be no final and decisive test of a theory along the lines suggested by Popper, as also the indirect test of one theory is based on other assumptions or hypotheses which in turn can only be tested in terms of their consequences, and so on. As spelled out beautifully by W. V. Quine and J. S. Ullian in *The Web of Belief* (1970), the empiricism-based methodology to confront the assumptions of an approach with direct or indirect observations without additional theoretical assumptions is not a feasible one. There is no limit to the introduction of additional ad hoc hypotheses when confront-

ing a theory with so-called empirical facts. The difference in methodology between Karl Popper and Milton Friedman lies elsewhere, i.e. in different views about the cognitive status of theories (Hargreaves Heap, 1989).

Summing up

Lewin sets himself grand objectives; egoistic interests including some collective ones, common sense knows, operate in different shades in the public sector according to the logic of collective action and of rent-seeking, but Lewin has found out that they do not exist in political life, only in economics or the private sector; the making and implementation of policy is the search for an entirely different set of interests – the public interest. This position is aimed at the kill of the public choice school, but Lewin is forced to employ too drastic measures.

By necessarily tying public institutions to one set of interests – public interests – and another set of institutions – private or market ones – to the opposite set of interests – self-interests – Lewin comes up with a sort of Kamikadze argument, because the kill of the economic man assumptions is based on a number of methodological ideas that do not hold up when scrutinized more closely. Leaning towards the muddled concept of the public interest (Pendleton Herring, 1936; Schubert, 1960; Friedrich, 1962; Downs, 1962) in order to remove the place of narrow collective or individual interests or self-interests from the public sector is like moving out of the ashes into fire.

Lewin recognizes that the public interest concept is troublesome. If a substantial interpretation such as some ethically desirable end state is impossible, then procedure replaces content, it is argued:

(Q5) But the democratic process itself can constitute a good substitute. By itself, this process does not guarantee that the public interest is always observed. But it leads to open decisions in which consideration is taken of all relevant alternatives and thus to

the best approximation to the public interest. (Lewin, 1990: 16)

Here in (Q5) Lewin is back to the concept of objective public interests. But this will not do, as the social choice literature, nowadays a standard part of the public choice school (Mueller, 1989), teaches us that in zero-sum games like politics there is no aggregation procedure that cannot be manipulated to the advantage of special interests (Riker, 1982).

The public interest approach fails to recognize one highly salient feature of institutions, viz. the contribution of institutions towards the protection of social values against self-interest strategies. If public interests would be the basic motivation of actors in the state, why then place such an emphasis on the importance of systems of institutions that protect against private vices? Institutional structures such as the set of capitalist rules or of a compound republic are explicitly designed in order to mitigate the impact of opportunistic strategies (Williamson, 1985; Ostrom, 1987). Let us move away from the high risk assumption of the existence of a substantial or procedural public interest towards sociological institutionalism.

March and Olsen

Political science and economics is not as remote from each other as is often believed; it used to be taught in the lecture hall that politics was about power and its modes whereas economics dealt with money in the forms of research allocation and redistribution. "Staatswissenschaft" analyzed the public institutions and "Wirtschaft" the private ones. The old version of political economy never made these distinctions as it looked upon society as both a polity and an economy (Palgrave 1894: vol III); Adam Smith stated:

Political economy, considered as a branch of the science of the statesman or legislator, proposes two distinct objectives; first, to provide a plentiful revenue or subsistence for the people, or more properly to enable

them to provide such a revenue or subsistence for themselves; and, secondly, to supply the state or commonwealth with a revenue sufficient for the public services. (Wealth of Nations, p. 316)

Any radical separation between politics and economics is unjustified, because it by-passes the fundamental circumstance that both these social sciences study the same phenomena, viz. institutions and interests; it is certainly neither the case that selfish interests only show up in market institutions and never in public life nor that public institutions only focus on power and never on money. Why could not the variety of interests – personal selfish, personal vicarious, social selfish and social vicarious interests – disclose themselves in both private and public institutions?

Why would power be little conspicuous in market institutions or money less predominating in public institutions? The new political economy rejects these conceptual distinctions, because they do not do justice to the closeness between politics and economics; social systems offer rules or maxims for the interaction between persons – "institutions" they are called – which interrelate, coordinate or aggregate the interests that individuals bring to social life – so-called preferences, demands or wants, values and beliefs.

Common sense teaches us that interests and institutions are separate entities in social reality. *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics* (1990) by James M. March and Johan P. Olsen presents a succinct argument to the opposite. First, they claim that we cannot separate the set of interests from the set of institutions; second, they want us to believe that institutions come before the interests thus being more fundamental in all kinds of positive or negative social interaction. This sociological brand of neo-institutionalism must be strictly separated from the economic mode of neo-institutionalist theory, which also contains a set of hypotheses about political institutions, yet radically different.

March and Olsen writes lucidly enough to almost succeed in presenting a challenging case for revitalizing the old institutionalism that, we were told not too long ago, had mutilated political research for such a long time. By confining the conduct of inquiry to history and case studies institutionalism meant localism and particularism or by emphasizing formal rules neglected real life behaviour and true lawlike regularities. Fruitfully, the new institutionalism takes us back to the roots of political science as the analysis of public institutions, but one crucial question remains: do March and Olsen manage to bring institutionalism over into the 1990s saving it entirely from the critique by the behavioural and comparative approaches in the 1960s (Eulau, 1963)?

The new institutionalism harbours three axioms: (1) that institutions constitute *the* important entities in social life; (2) that institutional phenomena require a special social science methodology; (3) and that institutions determine, give rise to or mould interests.

Institutionalist ontology

Semantic considerations must loom large since the denotation of "institution" is said to be so important in social life; however, only the implicit meaning or some of the reference of the key term is hinted at by March and Olsen. As examples of political institutions they mention the state, the legal order and the legislature or a parliamentary assembly; yet, would not these social systems consist of sets of various institutions? No doubt, the future of the promising new political institutionalism will depend on how much progress is made in identifying the theoretical and empirical meaning of "institution".

March and Olsen oppose their institutional conception with the standard notion of behaviour. "Institution" denotes not only rules but also technologies and cultures; but, could we not existentially separate between an institution of a social system and the behaviour that is orientated in terms of its rules, technology and culture?

What is original here is not the ontological hypothesis that institutions matter very much in social life; the methodological idea that institutions require a distinct epistemology, namely interpretative hermeneutics, has not been proposed in such a succinct way before. There are both pros and cons involved here. The negative argument claims that much of the analysis of public institutions has been reductionist. Both of the prevailing approaches to politics and administration fail to recognize that public institutions are a specimen *sui generis*, the systems perspective (social structure) as well as the rational choice perspective (individual preferences).

Institutionalist epistemology

The positive argument states that institutions in general and public ones in particular must be understood in terms of how they solve a fundamental problem in the social sciences: What makes social life orderly and social systems workable? The neo-classical decision-making model employs the economic man assumptions explaining social order as the outcome of purely rational self-interest maximization whereas the sociological model points at forces in the social context (group interests) that stabilize individual behaviour.

These explanations of the possibility of social order failing March and Olsen claim that it is phenomena like rules, laws and norms that make social systems possible. And they cannot be reduced to the interest concept or the social structure notion. What sets institutions apart from interests is that as rules in a social system these entities constitute meaningful phenomena or provide the meaning of social interaction; what is crucial about the existence of institutions is how their rules are interpreted by the participating actors. Institutional rules constrain behaviour because they suggest the reasons and not the causes for action.

Thus, the standard social science concepts of causality and reduction to self-interest or sociological functionalism have to be replaced by hermeneutical concepts. Understanding the so-called "Sinn" of the rules of a social system

immediately provides the rationale of action. No reduction takes place making public institutions a dimension of its own. But how can we explain or predict the behaviour in public institutions without resorting to the concepts of interest?

Institutionalist metaphysics

Institutions come before interests, they state. Institutions shape the wishes and wants of individual persons, their preferences. Already this position is a risky one, but March and Olsen move all along to the doctrine of holism (Nagel, 1966), i.e. public institutions constitute a social reality that involves more than simply the acting persons. The emergent properties of institutions as organized social systems give the public institutions a life of their own, a destiny that even the social researcher may find it difficult to unravel.

Institutions are not only an important part of the common sense behaviour equation of rules plus interests, as they shape or even determine individual preferences or interests. I have no difficulty with thesis (1) that public institutions are as important as individual interests or preferences; nor would I hesitate to accept the plausibility of thesis (2); but thesis (3) – it is really difficult to accept.

March and Olsen support thesis (3) by arguing that the impossibility of aggregating individual interests to a group decision in such a manner that the institutional rules of aggregation does not matter – so-called path independence – shows that institutions and interests cannot be logically separated. As a matter of fact, there are several collective choice situations where the outcome is not only a function of the participating individuals' interests but also of the institution that happens to be employed (Nurmi, 1987).

However, the conclusion that institutions predominate over interests does not follow from the argument about interaction between institutions and interests. I would argue for a contrary interpretation of the social choice findings (Moulin, 1983; Kelly, 1986), because what makes the design of institutions such a

vital political concern is that they may affect the outcome in collective decision-making concerning the interests of persons and groups. It is the very fact that social outcomes depend not only upon the interests involved in confrontation and collaboration between individuals and groups but also upon the institutional framework through which interaction takes place which makes it so essential to distinguish conceptually between the institutions of a social system on the one hand and the individual preferences or group interests that people bring to interaction.

Summing up

The March and Olsen interpretation may be contrasted with the new institutionalism in economics (Williamson, 1986; Eggertsson, 1990). In the eyes of neo-institutional economics, institutions exist in order to facilitate exchange by reducing the costs of transacting, thereby increasing the number of mutually beneficial exchanges that can take place. High transaction costs in the absence of institutions would otherwise prevent these exchanges from being made. In the economic neo-institutionalism the basic implication is that institutions that reduce transaction costs will develop out of self-interest maximization.

Thus, in the economic man approach to institutions whether economic or political, institutions may be interpreted as the humanly devised constraints on social interaction. Rational choice theory looks upon institutions as derived from the interests of the people creating them. Institutions evolve to serve the interests of those who created them.

There is a basic choice between pursuing one's interests within an established framework or making an effort to change this framework. When these courses of action may be regarded as alternative means of serving one's interests, then the determinants of institutions may be analyzed in the same neo-classical analytic framework as actions within a given institutional structure. This way of considering the relationship between institutions and interests makes interests take precedence over

institutions. A strong statement of this position that deviates radically from the March and Olsen interpretation may be found in Coase (1988), Williamson (1975) and North (1990).

Conclusion

Common sense takes a casual position in relation to two of the fundamental components of a social system, viz. its rules or norms and the interests that motivate the participating actors. It notes that both the science of politics and that of economics analyze how interests of various kinds populate different kinds of institutions, affecting the collective outcomes of the interaction. Public institutions seem to harbour much of narrow or broad group interests of various kinds beside selfish interests such as personal desires and needs. Private institutions may have their foundation in economic man motives, but there seems to be space over for broad group interests or common interests as well. Not much is gained from portraying interests in public institutions as simply either something called "self-interest" or an unobservable entity called "the public interest".

Neo-institutionalism offers a set of guidelines for research into how a variety of institutions interact with the broad spectrum of interests. Separating between institutions and interests in the public sector appears to be reasonable starting point, but there is in the new institutionalism the temptation to make either one of these two entities more important than the other. Thus, sociological neo-institutionalism claims that institutions are more basic than interests. And economic neo-institutionalism argues the other way around, deriving so-called equilibrium institutions from the interests of individual decision-makers.

My argument amounts to a defense of common sense, because the balance between institutions and interests, rules and preferences, procedures and needs, is there all the time in political life. If the institutions are absent, then individuals and groups cannot interact, coordinating their effort or fighting out their conflicts. If the variety of self-interests are done

away with, then why would persons or groups ever orientate peacefully or contentiously towards each other? Interests need institutions in order to arrive at quasi-stable group decisions as well as protect collective behaviour against opportunism. To James Madison institutions protect so-called public interests against the interests of men participating in politics, because motivation in politics is basically self-interest orientated. Alas, not even the best of institutions are strategy proof.

It is always possible to raise a question about the public institutions of society: Qui bono? The neo-institutionalism in economics teaches us that institutions may be rationally altered which presupposes that institutions do not come before interests (Hodgson, 1988; Lane, 1982). If this rational approach to institutional choice were an illusion, then why are we so anxious about evaluating public sector and private sector institutions and solutions according to political and economic criteria? Rejecting a few of the more extreme hypotheses of sociological institutionalism does not imply, of course, that each and every tenet of economic neo-institutionalism is correct. The neo-institutionalist interpretation of political institutions on the basis of the neo-classical approach faces other difficulties, mainly because it tries to derive institutions solely from interests – but this is another article.

Jan-Erik Lane

Literature

- Barry, B. M. (1970) *Sociologists, Economists and Democracy*. London: Macmillan.
- Bentley, A. (1967) *The Process of Government*. Chicago: University of Chicago Press (Originally published in 1908).
- Blaug, M. (1980) *The Methodology of Economics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bromley, D.W (1989) *Economic Interests and Institutions*. Oxford: Blackwell.
- Caldwell, B. J. (1984) *Appraisal and Criticism in Economics*. Boston: Allen & Unwin.

- Coase, Ronald H. (1988): *The Firm, the Market and the Law*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Downs, A. (1962) "The Public Interest: Its Meaning in a Democracy", *Social Research*, 1–36.
- Elster, J. (1989) *The Cement of Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eggertsson, T. (1990) *Economic Behavior and Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eulau, H. (1963) *Behavioural Persuasion in Politics*. New York: Random House.
- Friedman, M. (1953) "The methodology of positive economics", in *Essays in Positive Economics*. Chicago: Chicago University Press.
- Friedrich, C.J. (ed) (1962) *The Public Interest*. Nomos 5. New York: Yearbook of the American Society for Political and Legal Philosophy.
- Hargreaves Heap, S.H. (1989) *Rationality in Economics*. Oxford: Blackwell.
- Hodgson, G. (1988) *Economics and Institutions*. Cambridge: Polity Press.
- Kelly, J. S. (1986) *Social Choice Theory*. Berlin: Springer.
- Krupp, S. (1966) (ed) *The Structure of Economic Science*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Lane, J. E. (1982) *The Public Sector: Concepts, Models and Approaches*. London: Sage.
- Laver, M. (1986) *Social Choice and Public Policy*. Oxford: Blackwell
- Lewin, L. (1991) *Self-interest and Public Interest in Western Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- March, J.G. and Olsen, J.P. (1989) *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press.
- Moulin, H. (1983) *Strategy of Social Choice*. Amsterdam: Elsevier.
- Mueller, D.C. (1989) *Public Choice II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nagel, E. (1966) "On the statement 'The whole is more than the sum of its parts'" in Lazarsfeld, P. and Rosenberg, M. (eds) *The Language of Social Research*. New York: Free Press.
- North, Douglass C. (1990) *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nurmi, H. (1987) *Comparing Voting Systems*. Dordrecht: Reidel.
- Olson, M. (1982) *The Rise and Decline of Nations*. New Haven: Yale University Press.
- Ostrom, V. (1987) *The Political Theory of a Compound Republic*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Palgrave, R.H.I (1894; 1987) (ed) *Dictionary of Political Economy*. London: Macmillan.
- Parsons, T. (1937) *The Structure of Social Action*. New York: Free Press.
- Pendelton Herring, E. (1936) *Public Administration and the Public Interest*. New York: McGraw-Hill.
- Popper, K.R. (1959) *The Logic of Scientific Discovery*. New York: Harper and Row.
- Popper, K. R. (1972) *Objective Knowledge*. Oxford: The Clarendon Press.
- Riker, W. H. (1982) *Liberalism against Populism*. San Francisco: Freeman and Co.
- Schubert, G. (1960) *The Public Interest*. Glencoe: Free Press.
- Truman, D. (1951) *The Process of Government*. New York: Knopf Press.
- Quine, W.V. and Ullian, J.S. (1970) *The Web of Belief*. New York: Random House.
- Williamson, O. (1975) *Markets and Hierarchies: Analysis and Anti-Trust Implications*. New York: Free Press.
- Williamson, O. (1985) *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Free Press.
- Williamson, O. (1986) *Economic Organization. Firms, Markets and Policy Control*. London: Harvester Wheatsheaf.

Nationer och nationalism

1. Inledning

Nationalism is a doctrine invented in Europe at the beginning of the nineteenth century (Kedourie 1960: 9).

Denna inledningsmening till Kedouries arbete om nationalismen visar att studiet av nationalism kan inskränkas till att gälla en konkret och i historisk tid begränsad politisk idé eller doktrin, med sina förespråkare och klassiska texter, och där det räcker att studera dessa för att utröna nationalismens innehåll, orsaker och effekter. Ändå visar den mängd litteratur som ägnas begreppet "nationalism", liksom de anknytande begreppen "nation" och "etnicitet", ingen tendens att sänkas. Tvärtom, genom det etniska "återuppvaknandet" i väst under slutet av 1960-talet och 1970-talet, genom de nationella revolutionerna i Öst 1989-91 och genom de ständiga etniska och nationella konflikterna i Tredje Världen, har strömmen av litteratur enbart ökat, och kommer troligen att öka ytterligare, då de studenter som fascinerats av det sovjetryska imperiets sönderfall när avhandlingsålder.

Blir då aldrig "Teorin om den nationalistiska doktrinen" utarbetad? Min åsikt är att problemen med nationalism, och i sin tur med nationer och etnicitet, härstammar ur väsentligen tre förhållanden. För det första har nationalismen komplexa *relationer* med andra samhällsreliga fenomen, framför allt staten, men även sociala kategoriseringar som klass och religion, olika styrelsesätt och olika politiska ideologier för att bara nämna några (jfr Haas 1986: 708). För det andra nationalismens *orsaker* (och för övrigt, väl så viktigt, dess *effekter*) i form av komplexa historiska skeenden och sociala processer. För det tredje nationalismens *innehåll*, dess *mening* och *funktioner* i samhället, vilket är den mest centrala frågan i denna översikt. Givetvis hänger dessa tre förhållanden samman, men problemet är att nationalismens innehåll ofta blandas samman med dess orsaker eller relationer gentemot

andra fenomen, eller att nationalismen ibland inte ens tillmäts något innehåll.

Nationalismen kan ses som både emanciperande (såsom i Östeuropa) och som terroristisk och förtryckande. Nationalismen kan, enligt Kedourie, ses som en politisk doktrin eller idé, men samtidigt berör den varje människas identitet och medvetande och utifrån detta står det klart att nationalismen inte enbart kan reduceras till att utgöra en ideologi. Nationalismen kan också utgöra ett medel för staten att, till exempel genom utbildning, socialisera sina medborgare till lojalitet gentemot nationalstaten. Slutligen kan nationalismen också anses ha betydelse i konflikter och krig mellan stater, även om detta är en omdiskuterad fråga (se t ex Kedourie 1960, Seton-Watson 1977: 467-468, Davis 1978: 41-42).

Syftet med denna översikt är att utifrån ett tämligen begränsat antal teoretiska verk diskutera dessa olika meningar med begreppen nationer och nationalism och att peka på såväl *politiska* som *funktionella* förklaringar till dem. Skillnaden mellan politiska och funktionella synsätt är att de politiska tar hänsyn till de målmedvetna aktionerna av de olika enheterna i ett system, medan funktionella förklaringar främst beaktar systemets självreproducerande logik (Alford-Friedland 1985: 18). I anslutning till de centrala begreppen i denna översikt behandlas de likaledes centrala begreppen stat, territorium och etnicitet. I avslutningen presenteras en högst preliminär modell, där jag avser att fånga in de mest väsentliga aspekterna i begreppet nation: territorium, etnicitet, suveränitet och medvetande/identifikation. Nationalismen är förbunden med nationen, och därför argumenterar jag för att nationalismen innehåller samma aspekter som nationen, men att dessa kan skifta efter tid och kontext.

1.1 Nationer och nationalism som moderniteter

Det råder idag tämligen stor enighet om att begreppen "nation" och "nationalism" började bli betydelsefulla i slutet av 1700-talet, där den franska revolutionen utgör en central händelse

i framför allt nationsbegreppets utformning. Alter (1989: 7) spårar begreppet nationalism till den tyske filosofen Herder (1774), och E. J. Hobsbawm (1990: 14–20) argumenterar övertygande för att begreppet "nation" användes sällan, och i högst olika betydelser, före franska revolutionen. När till exempel Adam Smith 1776 skrev om "Wealth of Nations" menade han "länder" eller "stater". Den etymologiska oklarheten kring begreppet "nation" kvarstår fortfarande, främst i engelskan (Seton-Watson 1977: 1–2; Davis 1978: 9), där nationen ofta just används synonymt med staten eller landet.

Synen på nationer och nationalism som moderniteter kan föras tillbaka åtminstone till Hayes (1931) och Kohn (1944; jfr Kemiläinen 1964: 7–12), men samtidigt är det förstås avgörande vilken mening som då tillmäts begreppen. Ett för mina syften betydligt mer centralt problem är om nationer och nationalism som samhällseliga fenomen och idéer hör till den "moderna" perioden, eller om de under andra beteckningar (etnisk identifikation, etnicitet) hade liknande betydelser i äldre perioder. Detta livligt diskuterade problem, som kan tyckas trivialt, men samtidigt är starkt länkat till centrala frågor om moderniseringsprocessernas betydelse, återkommer jag till.

2. Den politiska synen

2.1 Nationalismen som en idé/doktrin

Hans Kohn tillhör pionjärerna inom den moderna forskningen om nationalism. Hans viktigaste arbete är "The Idea of Nationalism" (1944) som spårar nationalismen som politisk idé tillbaka i historien från den gammaltestamentliga judiska staten, över Grekland, Rom och medeltiden fram till de engelska, amerikanska och franska revolutionerna och slutar vid början av 1800-talet då de nationalistiska rörelserna på den europeiska kontinenten uppstår. Den primära förtjänsten med arbetet är den idéhistoriska kopplingen av nationalismen till andra idéer om samhällsorganisation under historiens lopp, där idén om folksuverä-

niteten ses som den centrala faktorn i nationalismens uppkomst under den senare upplysningen.

En idé om nationellt självbestämmande, omfattande ett helt folk ses som omöjlig före upplysningstiden av Kohn. För det första var samhället för starkt skiktat både politiskt, ekonomiskt och socialt (Kohn 1944: 78–84): "The universalism from above, the system of local and occupational autonomy from below, made nationalism impossible" (aa: 85). För det andra var samhället sedan kristendomens framträdande och sammanlänkning med romersk civilisation präglad av *universalistiska* idéer, där den kristna civilisationen sågs som överordnad alla sekulära politiska organ, uttryckt i Augustinus skrifter om det mänskliga samhällets organisation (passim, se bl a 66–77; jfr Lipset 1959: 84n, vi skall dock komma ihåg att detta gäller den kristna världen). Under reformationen och den därpå följande absolutismen genomfördes en progressiv depolitisering av religionen, där staten integrerade sitt territorium, och började bygga den institutionella struktur, som kom att bli den primära politiska organisationen (aa: 104–105). Vad upplysningstiden tillförde var först och främst en tro på människan som sådan, den genom Förnuftets utveckling numera "vuxna" människan, och hennes suveräna rättighet att själv bestämma sin styrelseform (Se Kohns intressanta diskussion om den puritanska revolutionen i England som en förelöpare till denna tro, s 155–183).

Under denna intellektuella transformation utvecklades synen på människan som ett *passivt objekt* för furstens godtycke till ett *aktivt subjekt*, fritt att välja den styrelse som hon betraktar som den rätta. (Denna distinktion betonas också av Deutsch 1953: 153.) Risken att göra människan, snarare än Gud, eller den av Gud legitimerade fursten, till universums centrala värdemätare var dock uppenbar; styrelsens legitimitet hos folket skulle kunna ryckas undan av exempelvis nihilistiska idéer om den starkes rätt. (Se diskussionen om Kedourie nedan!) Här spelar nationalismen sin stora roll enligt Kohn, den roll den aldrig kunnat spela förut:

... this new order posited the grave problem of how to conciliate the liberty of the individual with the exigencies of social integration, how to subject man to a law, which could no longer claim the authority of an absolute lawgiver outside and above men. In this situation nationalism was to become the tie binding the autonomous individual into the partnership of community (Kohn 1944: 226).

Jean-Jacques Rousseau och alla senare "samhällskonstruktörers" tänkande har varit präglade av just detta behov, att upprätta en legitim och samtidigt sekulär styrelseform, som skulle personifiera samhällets alla drag (aa: 237–259).

2.1.1 Nationalism, vilja och objektivitet

Att gå in i en nation ses således som en volontaristisk handling: "Nationality is formed by the decision to form a nationality" (Kohn 1944: 15). Detta leder till att Kohn ser nationalismen som "*a state of mind*" som genomsyrar en majoritet av folket och som erkänner nationalstaten som den ideala politiska organisationen (aa: 10). Detta kan sägas utgöra grundpelaren i synen på nationalism som bestående av strävan efter nationellt självbestämmande, där "nationen" konstitueras av *viljan*. Detta volontaristiska synsätt har sin mest kände företrädare i den franske 1800-talshistorikern Ernest Renans berömda uttryck: "L'existence d'une nation est un plébiscite de tous les jours" (Renan 1882: 23), eller med Friedrich Meineckes ord: "Nation ist, was eine Nation sein will" (Meinecke 1907: 5).

Renan definierar nu inte nationen enbart utifrån vilja, utan även utifrån "det gemensamma minnet". Den nationella principen har således två delar:

Den ena är den gemensamma besittningen af ett rikt arf af minnen; den andra är det närvarande släktets samtycke, åstundan att lefva tillsamman, viljan att alt framgent göra det arf gällande, som man mottagit odeladt (Renan 1882: 22).

Detta är den första formuleringen av nationalismens "Janus-karaktär", dess tendens att mobilisera inför framtiden genom att blicka bakåt i tiden. Samtidigt som Renan förfäktar sin subjektiva syn på nationen, tar han starkt avstånd från alla objektiva baser för nationens konstitution; framför allt språket (där Renan anför Schweiz, det klassiska exemplet mot lingvistiskt baserade definitioner), "rasen" (i Renans mening olika etnografiska faktorer) och religionen (aa: 12–21). Renans främste efterföljare i modern tid, förutom Kohn, är Hugh Seton-Watson:

All that I can find to say is that a nation exists when a significant number of people in a community consider themselves to form a nation, or behaved as if they formed one (Seton-Watson 1977: 5).

Medan Renan ej diskuterar frågan om hur stor del av dess befolkning som måste delta i den "dagliga folkomröstningen", talar alltså Seton-Watson om "a significant number", medan Kohn talar om "majoriteten". Seton-Watson anser dock ej sin definition vara "vetenskaplig" (ibid), vilket i viss mån är sant. Definitionen är processuell och har fortfarande inte förklarat processens objekt – nationen. Dessutom har den en tautologisk karaktär. Det finns dock en skillnad i Renans definition; den åsyftar den dagliga reproduktionen av nationen i människors medvetande och handlingar (jfr Giddens 1984: xxiii; Smith 1986: 206). Kohns "state of mind" rör sig mot samma dimension, medan Seton-Watson är helt fångad av en enskild process. Fortfarande har dock begreppet nation ej givits någon definition, något som kanhända är ogörligt utifrån subjektivitetsaspekten. Det är dock enligt min mening nödvändigt att sätta de subjektiva faktorerna i relation till de så kallade objektiva, av vilka de främsta får sägas vara gemensam historia, religion och språk (Hayes 1960: 3–5, Seton-Watson 1977: 10, Alter 1989: 14–17).

Elie Kedouries hyser i sin bok "Nationalism" (1960) samma fasta övertygelse som Kohn, nämligen att nationalismen är en politisk idé/doktrin, vars framväxt kan följas medelst studiet av för ideologin centrala tänkare.

Här slutar emellertid likheterna mellan de två. Där Kohn ser progressivitet och utveckling av liberala värderingar i samklang med nationalismen, menar Kedourie att ideologin är primitiv, despotisk och direkt antagonistisk mot liberalismen (Kedourie 1960: 109). Där Kohn ser nationalismen som besläktad med teorin om folksuveräniteten, ser Kedourie bara förtryck och terror (aa: 139–140). Och där Kohn ser förhållandevis upplysta och rationella ideologer, ser Kedourie förvirrade och irrationella unga tänkare, missnöjda med sin position i samhället (aa: 99–102). Och slutligen, där Kohn ser franska revolutionen som en frihetsrevolution, betraktar Kedourie den som början på en era av internationell terrorism (aa: 18).

Kedourie ser också viljan som central såsom formare av nationalismen, men ur ett annat perspektiv: "... the essence of nationalism is that the will of the individual should merge in the will of the nation" (aa: 110). Filosofiskt hade individens fria vilja förfäktats av Kant, som satte människan helt och hållet som autonom värdeskapare "in a way never envisaged by the French revolutionaries" (aa: 25, 21–26). Kants filosofi var enligt Kedourie förelöpare till idén om alla nationers rätt till självbestämmande (paradoxalt nog då Kant betraktas som en av alla tiders största internationalister), en idé som Kedourie således placerar senare i tiden än Kohn.

Fichte utvecklade Kants medvetandefilosofi, och hävdade att det individuella medvetandet skapar världen – medvetande och verklighet hänger samman och gör därmed världen andlig. Konsekvensen av detta blir att summan av alla individers vilja äger en högre medvetande- och realitetsnivå än den enskilde individens (aa: 35–39). Detta utvecklar Fichte i sina berömda "Reden an die deutsche Nation" (1806) till en statsteori, där staten äger en högre realitet och betydelse än den enskilde individen. Den högsta graden av individuell frihet var därmed att låta sin vilja sammansmälta i statens kulturella gemenskap – nationen (aa: 38, 47). Detta leder i sin tur till en legitimering av nationalstatens våldsamma och repressiva aktioner och under Napoleonkrigen framträder en "ny politisk stil" under vilken "... the

expression of will overrode all treaties and compacts, dissolved allegiance, and, by mere declaration, made lawful any act whatever" (aa: 18, 48). Språket är det främsta uttrycket för nationens kulturella förtjänster, och enligt Fichte visade tyska språket en större ursprunglighet än till exempel engelska och franska språken, även om det tyska språket behövde renas från utländska, degenererade, termer (aa: 64–68). Det är denna enligt Kedourie djupt omoraliska filosofi, som ligger till grund för nationalismens spridning över världen och de aldrig tidigare skådade brott som bör ligga denna doktrin till last. Vi har här, med andra ord, en fascinerande motsättning mellan vad Kohn i många stycken benämner en progressiv idé och Kedourie en legitimeringsideologi för politiska elitors godtyckliga handlande. Denna motsättning mellan emanciperande/progressivt kontra diktatoriskt är på sätt och vis analog med motsättningen demokrati kontra diktatur.

Kedourie visar dock inte varför dessa teorier skulle kunna sprida sig från en samling omoraliska tyska filosofers hjärnor till att bli en massrörelse över hela världen. Det bör också betvivlas om denna teori kan ha haft makt att transformera relationer mellan stater från kontraktsmässiga till godtyckligt viljebaserade och därmed omoraliska sådana. Att utvecklingen av "den nationella viljan" inte bara bör ses positivt är dock klart och betonas även av Deutsch (1953) som menar att det nationella medvetandet kan "harden into will" (aa: 155). När den nationella viljan blir den primära vägledaren för ett samhälle avstängs alternativa kommunikationskanaler, men även det individuella medvetandet hos människan och denna vilja kan ta sig extremt diktatoriska uttryck och till och med utvecklas till en "kollektiv nationell dödsdrift", såsom i Japan och Tyskland i slutet av andra världskriget (aa: 155–160).

Åtskillnaden subjektivt – objektivt i synen på nationen är vanlig hos många forskare. Givetvis har det rent subjektiva synsättet kritiserats. Ernest Gellner (1983: 54–55) menar till exempel att den voluntaristiska definitionen fångar in för många nationer. Fri vilja och identifikation är nästan alltid viktiga faktorer i

skapandet av moderna grupper. En grupp skulle utifrån den voluntaristiska aspekten utgöra en nation om de beslöt att bilda en, varför nationsbildningar såsom Statsvetenskapliga Institutionens Nation eller Karlskrona Kustartilleris Nation, vilka båda dessutom uppfyller Renans krav på gemensam historia, skulle vara fullt möjliga nationsbildningar.

Gellner är också kritisk till objektiva definitioner. Det intressanta är inte, enligt honom, att fastslå någon vetenskaplig definition av nationen, då nationen enbart, enligt hans synsätt, är skapad av nationalismen, som i sin tur är beroende av andra, mer fundamentala, moderniseringsprocesser (Gellner 1983: 39, 55).

E J Hobsbawm är i princip överens med Gellner. Hobsbawm menar att de "objektiva" kriterierna för tillhörandet av en nation är betydligt mer tvetydiga och skiftande till sin karaktär än vad deras benämning låter antyda, beroende på vilka grupper som har ett egenintresse av att definiera nationen "objektivt". Vidare menar han att den subjektiva definitionen är tautologisk och vetenskapligt oanvändbar; den tar ej hänsyn till individers skiftande identiteter. Dess slutliga konsekvens blir att "viljan att tillhöra en nation" avgörs av ens pass (Hobsbawm 1990: 5–8). Svårigheten med att försöka avföra objektiva och subjektiva definitioner blir dock, vilket är uppenbart hos Hobsbawm, att någon definition inte alls blir till, vilket Hobsbawm själv hävdar såsom varande bra och "agnostiskt" (aa: 8), en berömvärd skepticism, som dock leder till den totala omöjligheten att förstå och tolka vad en teoretiker lägger in för meningar, förutom rent kontextuella, i begreppet nation.

Min övertygelse är att man bör hålla fast vid någon form av åtskillnad mellan "objektiva" och "subjektiva" karakteristika. För att klargöra skillnaden kan vi begrunda skillnaden mellan "identitet" och "identifikation" (Rönquist 1990: 19–20). En identitet kan definieras som "en intersubjektivt konstaterad överensstämmelse mellan en individs signifikanta karakteristika och en speciell grupps kännetecken" (aa: 20). Med andra ord, en individs egen-skaper, såsom exempelvis språk och religion, skulle avgöra individens nationella identitet.

Identifikation däremot kan definieras som "en upplevd samhörighet med den grupp vars identitet man delar /.../ ett aktivt medvetandegörande av identiteten" (ibid). Identifikation är intimt förknippad med vilja och attityder som kan leda till handling: "identifikationen blir på det sättet en förutsättning för politisk mobilisering inom gruppens ram" (ibid).

Det finns dock starka skäl att försöka utveckla detta resonemang. Den "subjektiva" identifikationen är inte bara beroende av "objektiva" identiteter utan är också del i ett mer allmänmänskligt sökande efter identifikationsobjekt som startar från det individen når medveten ålder. I olika tids- och rumskontexter finns olika "socialt relevanta kategorier" – vad som här har kallats objektiva faktorer – som utgör möjliga identifikationsobjekt i individens socialiseringsprocess. Från födseln och framåt socialiseras individer in i olika kategorier, där könsbestämningen vid födseln bara är den första. Samtidigt är de "socialt relevanta kategoriseringarna" tämligen begränsade, exempelvis kön, ras, språk, religion, klass och territorie- och statstillhörighet. Dessa "objektiva" – förment objektiva då de ständigt omdefinieras – kategorier begränsar individens handlingsalternativ, men erbjuder också en positiv möjlighet till medveten identifikation för individen (Smith 1991: kap 1). Samtidigt medför de också oundgängligen en negativ identifikation mot individer/grupper som står utanför/är "främmande" utifrån dessa kategorier: "jag är inte som de" är en lika vanligt förekommande identifikation som "jag är som de". "Vi är inte barbarer" förefaller vara en lika frekvent identifikation som: "Vi är greker" (jfr Simmel 1981: 152–154).

2.2 Kulturnation och statsnation

Hans Kohn menar att i de områden som förvisso berördes av upplysningidéerna, men som var svagt utvecklade ekonomiskt, socialt och politiskt, tog en mer mytisk nationalism överhanden (med en annan vinkling berörd av Kedourie ovan), där inte själva styrelsen av nationen utan "folkets" ("das Volk" i Herders tänkande) andliga och kulturella gemenskap,

sedd i ett kulturellt perspektiv, blev dominerande. Vad som växer fram i romantikens Tyskland är tron på nationen som en ursprunglig entitet, någonting naturligt och objektivt som har med "blod och jord" att göra; med människornas ursprungliga och "eviga" band till traditionen. Nationer blir nu i själva verket "personligheter" i historiefilosofin, betraktade som självklara subjekt i den historiska utvecklingen (Kohn 1944: 329).

Johann Gottfried Herder (1744–1803) kan ses som en andlig fader till denna kulturnationalistiska rörelse. Det centrala hos Herder är hans betoning av det unika, särpräglade och originella hos varje folk (aa: 427–429). I stället för Kants generella och universella förnuftslagar menade Herder att mänskligheten uttrycker kulturella manifestationer av nationella specialiteter. Individens särart är viktig, men viktigare ändå är den samlade särarten i den nationella komuniteten ("Volksgeist", *ibid*):

This community was different from Rousseau's, which was primarily political, based upon law and built upon man's free decision. Herder's community was organic and natural, its basis was cultural and spiritual /.../ Rousseau's general will found its embodiment in a constitution and its workings, Herder's in something much more intangible, irrational and vague, the peculiar individualization of civilization in the national community, which found its chief instrument /.../ in the national language (aa: 428).

Enligt min mening går hela frågan tillbaka till den dubiösa, och ingalunda värdefria, frågan om förekomsten av ett västligt nationsideal, den så kallade "Staatsnation", och ett östligt "Kulturnation". Begreppen utarbetades av den tyske historikern Friedrich Meinecke i hans "Weltbürgertum und Nationalstaat" (1907: 3–4, där han i sin tur refererar begreppen bakåt i tiden) och refereras av många författare som ofta även använder dem praktiskt.¹ Meinecke menade att en "Staatsnation" är uttrycket för någon form av gemensam politisk historia och en gemensam författning, medan

"Kulturnation" innefattar "Gemeinsprache, gemeinsame Literatur und gemeinsame Religion" (aa: 3). Meinecke hävdade att dessa nationsideal inte går att säkert åtskilja; de hänger samman i alla nationer i varierande grad. Såsom begreppen har kommit att utvecklas från Kohn och framåt, ses statsnationen som en västlig företeelse, utvecklad under upplysningstiden i Frankrike, England och USA, där den politiska författningen – kontraktet – bestämmer statens status som nation, medan kulturnationen är en mer "östlig" företeelse, utvecklad under den tyska romantiken och dominerande i de nationella rörelserna i Öst- och Centraleuropa, med (åtminstone skenbart) objektiva faktorer som språk, tradition och religion i centrum; med andra ord kan Kohns åtskillnad mellan Rousseau och Herder ses som ett uttryck för skillnaden västlig – östlig nationalism (Kemiläinen 1964: 111–142 och fr a 235–237; Alter 1989: 14–18).

Det behövs ingen särskilt livlig fantasi för att inse att idealen kan utvecklas till starkt polemiska termer, något som skedde på ett tidigt stadium. I den tyska propagandan under första världskriget hette det att tyskarna var överlägsna genom sin "Kultur" till skillnad från briterernas degenererade "Civilization" (se t ex Kocka 1988: 3). På samma sätt har anglosaxiska skribenter frånsvurit sig ansvar för nationalismens brott genom att peka på att det är "tyskarnas fel" att den aggressiva nationalismen uppstod; i Väst var nationalismen hela tiden demokratisk och baserad på "rule of law" (Seton-Watson 1977: 4, Kohns bok är ett excellent exempel på detta, skriven som den är mitt under brinnande världskrig). För att begreppsparet skall ha någon mening alls, bör det föras tillbaka till Meineckes ursprungliga distinktion; kulturnationen och statsnationen är *två sidor av samma nation*. Kulturnationen är mer eller mindre identisk med den etniska "objektiva" nationen, medan statsnationen *ej* är identisk med den viljebaserade. Denna utgjorde ett eget kriterium i Meineckes nationsdefinition. (Det sista kriteriet utgjordes av territoriet, Meinecke 1907: 2–7.) Statsnationen däremot är för Meinecke en kombination av den historiska utvecklingen av den moderna

staten och den tilltagande identifikationen med densamma:

Denn was zunächst die Staatsnationen betrifft, so werden sie ja nicht nur geschaffen durch den Selbstbestimmungsdrang der Nationen, sondern auch durch die stillwirkende Arbeit des Staates und durch das politische Zusammenleben in demselben Staatsverbände, also durch ein langsames, säkulares Wachstum (aa: 7).

Nationen utvecklas alltså ur ett opersonligt "Dasein", där nationen är mer eller mindre samma sak som staten, till ett medvetandegörande och en vilja till politiskt självbestämmande. "Nationalstaten" blir därmed en ny social kategori som växer fram som ett alltmer naturligt identifikationsobjekt.

2.3 Nationalism och nationell integration

Framväxten av den moderna staten utgör alltså en förutsättning för nationens framväxt, samtidigt som innehav av en stat aldrig kan utgöra en förutsättning för att ett folk skall kunna konstituera en nation. Nationen kan antingen "ha" en stat och sträva efter att skapa nationell integration inom sina gränser medelst nationalism eller också kan nationen vara utan stat, men sträva efter att upprätta en sådan, återigen genom nationalism. Vilken roll spelar då staten i denna process?

Statsteoretiker har beskrivit den gradvisa framväxten av den moderna västerländska nationalstaten i form av tilltagande territoriell kontroll, ökande institutionalisering, administrativ penetrering och centralisering. Att detta är en beskrivning av statens framväxt är helt klart, men vad menas med första delen av ordet – "national"? Aira Kemiläinen (1964: 226–227) har påpekat att det ligger en skillnad i om man utgår ifrån att definiera nationen *per se*, eller om utgångspunkten är att definiera nationen i relation till dess främsta målsättning: upprättandet av en stat. När nationer ses *som sådana* följer ofta olika etniska definitioner, exempelvis språk, medan nationen sedd i relation till staten, ofta definieras just utifrån staten, med tonvikten lagd på olika elitstrategier

och institutionella aspekter. Därmed uppstår den uppenbara risken att begreppen "stat" och "nation" sammanblandas (ibid; Haas 1986: 713). Detta kan bero på att de första "lyckade" nationalstaterna (England och Frankrike) ofta är de "modeller" som beskrivs och att dessa modeller hade en oproblematiserad relation mellan stat och nation, åtminstone till en början. Vi ser också att den litteratur och de teorier som rör "nation-building" eller "nationstate-building" ofta egentligen rör "state-building" och att denna begreppsförvirring härrör från ordet "nations" olika betydelser på engelska.

Stein Rokkan hör till de mest berömda forskarna vad gäller "nation-building" med sina breda komparativa studier med höga teoretiska ambitioner. Ser vi närmare på hans forskning är denna dock främst relaterad till "state-building". En av Rokkans mer kända skrifter ingår i Tilly (ed 1975: 562–600). Rokkan delar in statsbyggnadsprocesserna i militär-ekonomisk penetrering (ca 1200–1800), kulturell standardisering (starkt skiftande, ca 1500–1800), aktivt deltagande (ca 1840–1920) och ekonomisk redistribution (från ca 1920), där de första två faserna går in under beteckningen territoriell konsolidering, och de två sista under beteckningen funktionell differentiering (Rokkan 1975: 570–575). Dessa faser präglas i sin tur av fyra olika typer av differentiering: juridisk-legislativ ("lag"), militär-administrativ ("tvång"), religiös-symbolisk ("kultur") och ekonomisk-teknologisk ("ekonomi", aa: 563–570). Det intressanta ur nationsbyggnadsaspekten är den kulturella standardiseringsfasen, präglad av religiös-symbolisk differentiering. Denna fas består enligt Rokkan av försök från centrum till upprättande av en religiös och lingvistisk standard; kyrkan knyts till staten och latinet försvinner till förmån för ett standardiserat folkspråk. När befolkningen knyts till det statliga centrum, och förlorar sina lokala eller internationella kulturell-symboliska lojaliteter genomförs "nation-building" (aa: 567). Genom denna process integreras klasserna, och den agrara klasskiktningen börjar slås ut (se också avsnitt 3.2). Med andra ord är nationsbyggnad en, medveten eller omedveten, elitstrategi och den elitistiska ver-

sionen av nationsbyggnadsprocessen sammanfattas av Tilly:

... the major forms of political participation which westerners now complacently refer to as 'modern' are for the most part unintended outcomes of the efforts of European state-makers to build their armies, keep taxes coming in, form effective coalitions against their rivals, hold their nominal subordinates and allies in line, and fend off the threat of rebellion on the part of the ordinary people (Tilly 1975: 633).

Förutom att idéer om folksuveränitet och demokrati, som jag hävdade i avdelning 2.1 och 2.2 måste anses ha betydelse för nationer och nationalism, inte beaktas av elitteorier mer än som manipulativa ideologier, så är det högst tveksamt om nationen kan ses som enbart avhängig staten. Även "förmoderna" etniska identifikationer måste anses betydelsefulla för nationens och nationalismens utveckling, vilket jag återkommer till i avdelning 5.

Ett av de klarast urskiljbara elementen i en nationsbyggnadsprocess måste utbildningen sägas vara. Den moderna statliga massutbildningens utveckling är mest intressant i detta avseende. Genom det ökade behov av legitimitet som följde med industrialiseringen och demokratiseringen blev utbildningen en central institution för socialisation och integration inom staten och kring nationen. Den franska regimen efter 1789 var den första att förstå utbildningens potentiellt integrativa betydelse. För Rousseau var "utbildningen av barnens vilja" av central betydelse för nationens förmåga att överleva (Kohn 1944: 251, Birch 1989: 14–15).

E J Hobsbawm menar att statens förmedlande av en "förvrängd och förment nationell" historia, där glömskan av obehagligheter är lika viktig som förmedlande av sanningen (Renan menade att "glömska af historien" var en väsentlig faktor vid bildandet av en nation, Renan 1882: 8), inte bara integrerar, utan också aktivt skapar nationen. Nationen blir en "invention" utifrån statens behov av lojalitet (Hobsbawm 1990: 91–94, 102): "Until the triumph of television there was no medium of

secular propaganda to compare with the classroom" (Hobsbawm 1987: 150). Och Ernest Gellner placerar utbildningen helt i centrum för den nationella integrationen, i själva verket som den moderna statens främsta funktion:

At the base of the social order stands not the executioner but the professor. Not the guillotine but the doctorat d'état is the main tool and symbol of state power. The monopoly of legitimate education is now more important, more central than is the monopoly of legitimate violence (Gellner 1983: 34).

Mot slutet av 1800-talet, i ljuset av ekonomiska tillväxtproblem och imperialism, växte en extremvariant av nationalismen fram, vars propaganda utgjort den ständiga retoriken bland fascistiska stater sedan dess, men som även haft betydelse i mer "vanliga" stater i kristider. Den franske högerextremisten Charles Maurras myntade begreppet "nationalisme intégral" – den integrativa nationalismen. De väsentliga delarna i Maurras nationalism var antiindividualism, antiliberalism, hjältedyrkan, antisemitism och allmän främlingsfientlighet (Hayes 1960: 137). Maurras skrev själv: "An integral nationalist places his country above everything; he therefore conceives, treats, and resolves all questions in their relation to the national interest" (citerat i Hayes 1960: 137). Från att ha varit en rörelse med vissa progressiva drag, transformerades alltså nationalismen till att bli reaktionär; tron på "my country, right or wrong" var central för denna rörelse. Dessa stämningar utnyttjades av statseliter som avledning från sociala kriser och ekonomiska tillväxtstörningar. Nationalismen, imperialismen och antisemitismen blev "krisideologier"; de fokuserade befolkningens frustrationer mot klart urskiljbara grupper och befrämjade i vissa fall integrationen. (För en bra fallstudie om Tyskland, se Wehler 1991: 102–180, 215–227.)

Är då moderna nationalstater nationalistiska? Både Kedourie (1960: 74, 148) och Birch (1989: 23) hävdar att så inte är fallet, åtminstone vad gäller USA och Storbritannien, och Birch menar till och med att nationalismen aldrig har haft någon spridning i USA. Detta

måste dock helt bero på vad författaren ifråga lägger in i begreppet "nationalism". Det finns fog att hävda att även moderna demokratier har intresse av att reproducera nationalistiska identifikationsobjekt, både i utbildningen och genom andra kanaler – för USA:s del betonas ofta televisionen och filmkulturen.

3. Den funktionella synen

3.1 Nationalismen som religionssubstitut

Redan Rousseau menade att lojaliteten mot nationen borde proklamerats som en form av "civil religion". Nationalismen som ett religionssubstitut i ett modernt sekulariserat och atomiserat samhälle betonas av många författare (se bl a B Anderson 1983: 18–19). Carlton J H Hayes har genomfört en av de mer spektakulära tolkningarna av nationalismen utifrån detta perspektiv. Hayes menar att "nationsdyrkan" inträder när lojaliteten mot nationen blir en "supreme loyalty" ovanför lojaliteten gentemot exempelvis familjen eller kyrkan (Hayes 1960: 9). Den franska revolutionen var det första tillfället då nationen intog denna dignitet; nationalismen var på förslag att inrättas som statsreligion och dyrkan av det sekulära Förnuftet, basen för nationen, infördes för en kortare tid i Notre Dame (aa: 50–56). Nationalismens möjlighet att fungera som religionssubstitut spred sig och Fichte anbefallde i sina "Reden..." en liknande nationell "väckelse" (aa: 60–61). I fascismen får nationskulten sina mest bisarra uttryck. Ledaren utpekats som en omnipotent "Pontifex Maximus", med ständig vetskap om nationens innersta önsningar. Nationen har aldrig fel och behöver aldrig rättfärdiga sina handlingar och Ledarens flock utgör en slags messianska församlingar (aa: 142–146).

Även i 1900-talets demokratier förekommer dock en liknande nationalistisk liturgi och Hayes exemplifierar med USA, där han roar sig med att peka ut den 4 juli som en motsvarighet till julafton, flaggdagen som en rituell påskmåltid, veterandagen som Alla Helgons Dag och kongressen och Vita Huset som na-

tionella katedraler. Nationalsången är inte profan, utan ett religiöst "Te Deum" (aa: 167). Nationalstaten är nationalismens praktiska form på samma sätt som den katolska kyrkan var den medeltida kristendomens form. Baptism motsvaras av dataregistrering, katekism av propagandistisk utbildning, helgonen av den "okände soldaten"; det slutliga offret är att dö martyrdöden för nationen (aa: 165, 171). Nationens didaktiska mytologi sprids genom utbildning och massmedia. Mytologins sanningvärde har ingen som helst betydelse, det är nationens "övernaturlighet", dess Gudsstatus, dess personifiering av det nationella kollektivet som är det intressanta:

Nationalism, like any religion, calls into play not simply the will, but the intellect, the imagination and the emotions. The intellect constructs a speculative theology or mythology of nationalism. The imagination builds an unseen world around the eternal past, the everlasting future of one's nationality. The emotions arouse a joy and ecstasy in the contemplation of the national god who is all-good and all-protecting /.../ nationalism, again like any other religion, is social, and its chief rites are public rites performed in the name and for the salvation of the whole community (aa: 164).

3.2 Nationalismen som en funktion av moderniseringsprocesser

Karl W Deutsch kan utan tvekan anses vara fadern till, och den därtill bäste exponenten för, moderniseringsteorin inom forskningen om nationalism. Den teori som Deutsch utlinjerar, om än ej färdigarbetad, är ungefär så långt moderniseringsteorier, enligt min mening, kan komma vad gäller förklaringar till nationalism i industrisamhället. Det är därför märkligt att hans arvtagare, mest remarkabelt Ernest Gellner (1983), ej refererar till honom. Deutsch menar att nationalismens uppkomst är beroende av andra centrala förändringar i samhället. Förändringen av den samhälleliga arbetsfördelningen, mer institutionella samarbetsmönster, förbättrade kommunikationer, nya klasstrukturer och nya politiska eliter med

nya maktmedel svarade för en grundläggande omdaning av mänskliga organisationsformer. Stora mängder människor blev *socialt mobiliserade* och lämnade sina gamla livsmönster för att gå in i nya. På detta sätt skapas förutsättningar för en ny typ av social kommunikation; denna kommunikation kom att bära en ny information med en ny mening.

Deutsch skiljer mellan två "kommunikationssamhällen": "speech community" och "cultural community". Språksamhället formar standardspråket som är det centrala kommunikationsmedlet. Det är alltid under ojämn utveckling, såväl lingvistiskt som geografiskt, socialt och kulturellt. Samtidigt skapar språksamhället starka och betydelsefulla barriärer utåt (Deutsch 1953: 25).

Kultursamhället består av "socially stereotyped patterns of behavior, including habits of language and thought, and carried on through various forms of social learning, particularly through methods of child rearing standardized in this culture" (aa: 21). I de kommunikativa interaktionsmönstren reproduceras också den politiska makten (aa: 46). Kulturen som sådan är bara det livlösa innehållet i kommunikationen; det är när kulturen blir "community", när den uttrycks mellan och inom individer, som den får mening (aa: 63).

Av stor vikt för kommunikationen är dess restriktioner, dess barriärer mot andra kommunikationsmönster, dess kapacitet och informationsvärde, men framför allt dess kompletterande inverkan: "The community which permits a common history to be experienced as common, is a community of complementary habits and facilities for communication" (aa: 70). Ett större samhälle av det här slaget menar Deutsch kan kallas "folk".

What is proposed here, in short, is a functional definition of nationality. Membership in a people essentially consists in wide complementarity of social communication. It consists in the ability to communicate more effectively, and over a wide range of subjects, with members of one large group than with outsiders. This overall result can be achieved by a variety of functionally equivalent arrangements (aa: 71).

Det är således inte den sociala kommunikationens idé- eller beteendemässiga innehåll som är det centrala, utan den funktionella kommunikationen *per se*. Med andra ord ligger *språket* i botten av Deutschs definition. Även om kommunikationen kan ske på en mängd olika sätt, är det språket som håller samman kultursamhället – nationen.

Genom ökningen av social mobilitet i den nya industrikapitalistiska arbetsfördelningen knyts nationen till ett centrum, befolkningen urbaniseras och politiseras, vilket leder till en ökning av vissa typer av kommunikation, samtidigt som barriärer mot alternativ, exempelvis agrar, kommunikation reses (aa: 75). Utifrån det nya samhällets behov måste de politiska eliterna tillåta en vertikal mobilitet, och därmed möjligheter att byta funktioner i samhället. Om eliterna understödjer denna nationella integrationsprocess samtidigt som mobilisering sker skapas förutsättningar för *assimilering* i det nationella samhället (aa: 78).

Mobiliserings/assimileringsprocessen leder dock aldrig automatiskt till integration; beroende på olika mobiliserade gruppers etniska och sociala karakteristika kan processen ta sig olika uttryck i olika kontexter. Deutsch menar således ingalunda att nationalismen behöver försvinna i och med mobiliseringens avslutande (aa: 91–92). Etniska minoriteter som själva har en stark integration och lojalitet inom gruppen kan kvarstå som en icke-assimilerad grupp och utgöra ett potentiellt konflikthot. Politiska eliter försöker skapa förutsägbarhet över denna process, exempelvis genom kontraktuella åtgärder ("rule of law") eller betoningen av olika identifikationsobjekt, vilket ibland tar sig extrema uttryck (aa: 87–88).

Man skulle sammanfattningsvis kunna hävda att Deutsch menar att en nation uppkommer dels genom den sociala kommunikationens tillväxt i sig, dels genom att den innehåller fler meddelanden som refererar till "nationen" (jfr Alter 1989: 7–8).

De flesta andra moderniseringsteorier gällande nationalismen är enligt min mening variationer på samma tema. Ernest Gellners omtalade bok "Nations and Nationalism" (1983) arbetar exempelvis med samma mobilise-

rings/assimileringshypotes som Deutsch (Gellner 1983: 20–38); de distinkta grupper som stör industrisamhällets funktionssätt kallas av Gellner "entropi-resistenta" (aa: 64–66). Utifrån de uppenbara likheterna är det därför märkligt att Deutsch inte nämns med ett ord. Är det något man kan säga om Gellner så är det att han är än mer inriktad på kommunikationens "kompletterande funktion", dess förmåga att socialisera och integrera de tidigare, i agrarsamhället åtskilda, klasserna. Denna socialisering och integrering mellan "high" och "low cultures" måste reproduceras av en standardiserad utbildning; i själva verket är statens främsta funktion att bestå samhället med denna utbildning (aa: 25–38).

Industrisamhället har således skapat en ny beroenderelation mellan kulturen och den politiska enheten. För att bibehålla detta beroende behövs en homogen kulturell identitet. Denna homogena identitet blev nationalismen, förmedlad genom utbildningen, vilken i sin tur sedan kom att skapa konstruktioner, så kallade "nationer". Nationer uppfinns av nationalismen där de tidigare *icke* existerar (aa: 48–49, 55). Både nationalismen och nationer är således ytfenomen; under vilar det moderna samhällets påträngande materiella behov (aa: 39). Samma antaganden kan sägas vara underförstådda i Deuschs resonemang.

Mot moderniseringsteorier i allmänhet kan kritik riktas. Varken Deutsch eller Gellner beaktar de samhällen i Tredje Världen, som ofta visar starka nationalistiska yttringar, utan någon industriell mobiliseringsprocess. Vidare beaktar Gellner inga geografiska aspekter, trots att antaganden om centrum, periferier och urbanisering är underförstådda i hans teori (Johnston–Knight–Kofman 1988: 10–11).

Deutsch ser staten, också det underförstått, som en förutsättning för nationalismens existens; mobiliserings/assimileringsprocessen och utvecklingen av standardiserad kommunikation förutsätter ett politiskt centrum och ett institutionellt nätverk (jfr Alter 1989: 10–11: "A nation for him is a people in possession of a state"). Detta är givetvis en oriktig slutsats. En invändning från elitistiskt håll skulle kunna vara att Deutsch och Gellner inte ser staten

som tillräckligt aktiv, utan främst som ett svar på olika behov.

De mer underliggande problemen i Deuschs form av funktionalism är försöken att förklara processer utifrån processer. Situationella och strukturella förutsättningar (strukturella förutsättningar finns i Gellners modell; en kultur upprättar ett politiskt "tak" och kontrollerar genom utbildningen moderniseringsprocessen) beaktas aldrig och därför har sådana processuella modeller latent problem att förklara förändring; ofta förklaras orsakerna till samhällsliga fenomen utifrån sina egna effekter varvid ett cirkelresonemang uppstår. Ett par mer generella problem med moderniseringsteorier och funktionella modeller berörs efter att jag behandlat marxismen, som jag anser lider av samma problem.

3.3 Marxism

Nationalismen analyseras av marxister såsom beroende av en primär variabel: framväxten av det industrikapitalistiska klassamhället. De mest kända moderna marxistiska verken har främst behandlat etniska konflikter i moderniserade stater, och tagit sin utgångspunkt i teorier om relativ deprivation (Gurr 1970); det vill säga gapet mellan värdeförväntningar och värdekapacitet mellan regioner och centrum i ett politiskt system. Etniska grupper i periferin har i ett verk analyserats som utsatta för koloniala utsagningsförhållanden från centrums sida (Hechter 1975), medan en annan författare snarare talar om framstående regioners bourgeoisiers försök att slå sig fria från vad man upplever som ett ekonomiskt exploaterande och konservativt centrum (Nairn 1977, vars teori för övrigt är en variant av Hrochs som beskrivs nedan; jfr Johansson–Rönquist 1990: 10–12). Ett övergripande synsätt är att nationalismen växer i takt med framväxten av en stark bourgeoisie och dess krav på ökat politiskt inflytande. "Industrialization is (in the widest terms) what nationalism is about", menar Nairn (1977: 177)

Horace B Davis ser nationalismen utifrån ett leninistiskt perspektiv som en väsentligen ekonomisk nationalism, formad av borgar-

klassen i kampen om marknadsandelar, vilken når sitt främsta stadium under imperialismen. Samtidigt som Davis ser denna nationalism som djupt oetisk menar han också att det finns en etiskt rättfärdig nationalism: den nationalism som riktar sig mot ett inhemskt eller imperialistiskt förtryck (Davis 1978: 30–33). Davis betonar, i likhet med Rosa Luxemburg, friheten från nationellt förtryck, snarare än Lenins frihet till nationellt självbestämmande, som grunden för den "legitima" nationalismen (aa: 55, 62–63). All "legitim" nationalism måste vara antikapitalistisk och antiimperialistisk, och förenas kampen mot nationellt förtryck med kampen mot klassförtrycket får den nationella revolutionen en extra stark kraft (aa: 32). Att nationalismen fortsätter att florensa, exempelvis i Tredje Världen, är en följd av den kapitalistiska världsekonomins utsugning av svaga folk (aa: 241–244). Detta är Davis svar på frågan varför nationalismen inte alltid styrs av bourgeoisien, ett synsätt som präglade tidigare marxistiska analyser, men som har visat sig vara fel. Davis teoriutveckling vilar på stabila ortodox-leninistiska grunder. Enda problemet är att begreppen nation och nationalism borde bytas ut mot klass och socialism, så att ingen läsare behöver luras att tro att resonemanget skulle innebära någon utvidgning av den marxistiska klassanalysen i sin mest enkla form.

E J Hobsbawm, välkänd brittisk historiker, befinner sig i samma snäva fålla, när han i en nyutkommen bok (1990) försöker förklara nationalismen. Skillnaden är att Hobsbawm aldrig redogör för sina marxistiska utgångspunkter; dessa får läsaren själv utröna, exempelvis genom Hobsbawms utfall mot sitt livs dödsfiende – liberalismen – eller genom de sublimt simplistiska slutledningarna i klassanalyserna. Exempelvis analyseras de engelska socialisterna under andra världskriget såsom styrda av en "antifascistisk patriotism" (vad nu detta är), som slogs mot fascisterna i ett slags internationellt ideologiskt inbördeskrig, där till exempel den engelska högern orienterade sig mot Hitler, som de såg som ett bålverk mot bolsjevismen: "... antifascist patriotism was thus part of what could legitimately be seen as

the triumph of a kind of internationalism" (Hobsbawm 1990: 146). Hobsbawm är förvisso en elegant skribent, starkt historiskt beläst, om än med ständiga marxistiska skyddsglasögon, och med många intressanta slutledningar. Hans stora problem är emellertid att han aldrig utvecklar någon systematik; enstaka empiriska exempel av ad hoc-karaktär upphöjs ständigt till teoretiska generaliseringar och ofta nog behövs inte ens några exempel för dessa generaliseringar; med andra ord en urartning till rent docerande. Hans ovilja att samtidigt presentera sina marxistiska utgångspunkter på ett mer systematiskt sätt gör hans bok svårläsbar.

Flera marxistiska författare har dragit nytta av tjecken Miroslav Hrochs studie av nationella rörelsers sociala sammansättning (Hroch 1985, hans forskningsresultat presenterades dock redan 1968 och 1971; Nairn 1977; Taylor 1985: 139; Hobsbawm 1990: 11–12). Miroslav Hroch är en ortodox marxist som menar att nationalismen är ett uttryck för några olika materiella intressekonflikter; viktigast av dessa är konflikten bourgeoisie/självägande bönder kontra feodaladeln. Denna övergripande konflikt reflekterades också i konflikter inom olika klasser, exempelvis mellan den gamla hantverkarklassen och den nya industriägarklassen, och mellan den gamla ämbetsmannaintelligentsian och den nya utbildnings- och tjänstemannaintelligentsian (Hroch 1985: 188–190). Dessa klasskonflikter transformerades till nationsnivå genom att de gamla klasserna i den föråldrade klasstrukturen representerade de gamla imperierna, medan de nya klasserna kom att representera det "nationella återuppvaknandet" i Öst- och Centraleuropa. Nationalismen representerar därför egentligen klasskonflikter: "the transformed and sublimated image of the material interests of definite concrete classes and groups, whose members took an active part in the national movement" (aa: 185). Nationalismen måste representera dessa materiella intressen för att kunna transformeras till en massrörelse; detta är vad som för Hroch utgör en "lyckad" nationalistisk rörelse i "fas C". Fas A består enbart av ett fåtal intellektuella och folkloristers intresse

för den nationella kulturen. I fas B har detta intresse i sin tur väckt intresse bland medlemmar i intelligentsian och bourgeoisien, men även bland småbönderna, och det är i transformationen mellan fas B och C som det verkligt avgörande är om den nationella rörelsen förmår avspegla de objektiva materiella förhållandena, för att den skall kunna bli en massrörelse och genomföra det "nationella återuppvaknandet" (aa: 178–185). Även om Hrochs teoriutveckling är mer systematisk än de ovan nämnda författarnas, så lider den av samma förenklingsiver; nationalismen är beroende av en primär variabel, nämligen klass. Tro på det, den som vill!

3.4 Generella svagheter

Deutsch, liksom Gellner och de marxistiska författare som har berörts här har kritiserats mer än de författare jag diskuterat tidigare. Detta beror på att de enligt min mening har flera gemensamma svagheter: de tillmäter inte *idéinnehållet* i nationalismen någon betydelse, och ej heller vad som gör att detta innehåll har förmågan att mobilisera så många människor till olika former av kollektiv handling. Människor och deras medvetande ses som objekt för sociala processer, där moderniseringsprocesserna likt injektionsnålar injicerar kvalitativt nya medvetandeformer. Människor har ingen möjlighet att själva rekonstruera sina identiteter, eller med sitt medvetande styra över sina val av identifikationsobjekt. Nationalism ses som ett beroende fenomen i kontexten av främst sociala och ekonomiska förändringar, där nationalismen inte har någon egen livskraft. Teorierna lyckas inte på något vis förklara varför just *nationen* skulle vara en integrerande organisationsform eller ett relevant identifikationsobjekt. Marxisterna dras med det eviga problemet att tala om för den omedvetne att nationellt medvetande är ett falskt medvetande, som egentligen skulle ha varit klassmedvetande. Ett stort historiskt fel har begåtts; nationalism borde egentligen ha varit socialism och teoretiska ansträngningar måste sättas igång för att förklara hur det kunde gå så snett. Tom Nairn har kallat marxisternas frukt-

lösa försök att förklara nationalismen för marxismens "great historic failure" (Nairn, 1977: 392).

Problemet med moderniseringsteori i allmänhet är att den antar att samhället har genomgått en totalförändring genom industrialiseringen, något kvalitativt nytt uppstod på ruinerna av det gamla. En kvalitativ övergång har också skett i människors medvetande och relationer, menar man, från ett "Gemeinschaft" baserat på primärrelationer och blodsband till ett autonomt, anonymt "Gesellschaft", byggt på sekundärrelationer och präglad av metoder för rationalisering. Milton J Esman kallar moderniseringsteori för "perhaps the most influential paradigm in contemporary social thought" (Esman 1990: 479b). Max Weber visste nog inte vilka konsekvenser det skulle få för samhällsforskningen när han framställde den nya tiden som karakteriserad av "rationalization and intellectualization and, above all, by the 'disenchantment' of the world" (Weber 1946: 155). Det märkliga är att Webers rationaliseringsbegrepp kan ta sig två olika former i studiet av nationalism. Antingen ser man nationalismen som ett instrument för eller en funktion av processer i steget mellan agrarsamhälle och industrisamhälle, som "a necessary stage through which political man has to pass" (Haas, 1986: 744, 708–711), eller är nationalismen en "revolt" mot denna rationalisering/modernisering (se t ex Lipset 1981), en känsla av alienering i det "moderna, atomiserade" samhället. Båda synsätten utgår från Webers moderniseringstänkande och båda synsätten är förmodligen lika felaktiga, med tanke på nationalismens universella spridning i samhällen som befinner sig i helt olika "utvecklingsfaser" och dess återkomst i skilda former i det "moderniserade väst".

I avslutningen av denna översikt berör jag psykologiska förklaringar till nationalism, som i viss mån är funktionella, men som i mitt tycke är betydligt mer trovärdiga än moderniseringsteorins funktionalism. Man kan inte undgå att dra parallellen med renässansens anspråk på att utgöra en kvalitativ förändring, jämfört med medeltiden. Problemet med all moderniseringsteori är dess svepande genera-

litet, där fenomen som nationer och nationalism, med en komplex förankring i tid och rum förklaras utifrån någon form av oberoende variabel som gör fenomenen "funktionella". De senaste årens nationella rörelser och inte minst de etnoregionala rörelserna i väst tyder hur som helst på att moderniseringen inte på något sätt lyckats göra dessa "förmoderna" identiteter obsoleta.

4. Territorialitet och nationalism

På senare år har litteraturen om den territoriella identifikationens och integrationens betydelse för nationella identiteter och nationalism blivit alltmer ymnig. Territorier har inte bara rent fysiska betydelser, utan också sociala, såsom maktaspekter och identifikationen med ett visst territorium. Ett territoriums fysiska egenskaper påverkar odling och produktion men även metoderna för produktionen och därmed även samhället och kulturen som helhet. På detta sätt uppkommer en speciell relation mellan territoriet och dess invånare, där territoriet upplevs *representera* invånarna och därmed kommer att ingå i deras identiteter (Rönquist 1990: 22). Anthony D Smith menar att nationen har större mobiliseringsförmåga än exempelvis kön eller klass på grund av nationens rumsliga förankring (Smith 1991: 4–5).

När en suverän upprättar kontroll över ett territorium och en institutionalisering av samhället genomförs, förändras också de territoriella identiteterna och genom, till exempel, upprättandet av fasta gränser kan den upplevda identifikationen förstärkas (Sack 1986). Det förefaller klart att staten även här har en central roll. De klassiska feodala auktoritetsrelationerna var inte territoriellt baserade, utan en hierarkisk organisering av auktoritet utifrån personliga beroenderelationer. Det är genom en suveräns etablering av kontroll över en territoriell enhet och dess undersåtar som förutsättningen för de moderna territoriella identiteterna uppkommer (Taylor 1985: 96; Sack 1986). Nationalismen blir ett medel för staten att reproducera den territoriella identiteten,

samtidigt som nationalismen kan transformera territorialiteten från att vara ett medel för staten att uppnå kontroll till ett mål i sig (Taylor 1985: 110).

Staten har ett behov av att inte bara uppnå integration av sin "kulturella" befolkning, utan även av hela befolkningen "irrespective of their origins and traits" (Johnston–Knight–Kofman 1988: 7–8). På detta sätt produceras en "in-group", karakteriserad av medborgarskap, och en "out-group", karakteriserad av främlingskap (Taylor 1985: 107). Statens försök att reproducera den territoriella identifikationen bland invånarna är samtidigt ett försök att tona ned alternativa territoriella identifikationer; främst internationella, regionala och lokala (Johnston–Knight–Kofman 1988: 8). Exempel på territoriets olika aspekter är så kallade "frontier-stater" (USA, Brasilien), där den ständiga kampen om administrativ kontroll uttrycker maktaspekten, samtidigt som gränsregionerna också har en symbolisk aspekt: "the frontier is both a physical and a symbolic space of production and reproduction of national identity" (aa: 6).

Territorier kan också ha betydelse som mytiskapande minnen, där exempelvis en administrativ region, vars praktiska betydelse för länge sedan har försvunnit, till exempel de svenska landskapen, kan fortsätta att påverka människors identitet (Johansson–Rönquist 1990: 3). James Anderson (1988: 24) menar att på samma sätt som historien används av nationella rörelser för att mobilisera inför framtiden, så har territoriet en likartad "Janus-natur", där territoriet som enande kraft "inåt" mobiliserar dess invånare för aktivitet "utåt":

... territory is the receptacle of the past in the present. The nation's unique history is embodied in the nation's unique piece of territory – its 'homeland', the primeval land of its ancestors older than any state, the same land which saw its greatest movements, perhaps its mythical origins. The time has passed but the space is still there (ibid).

Vad territorialitetsteorierna lyckas göra är att fästa avseende vid rummets betydelse för mänskliga identifikationer generellt och natio-

nella specifikt, och att territoriell kontroll har betydelse för dessa identifikationer. Territoriet har med andra ord en andlig och en materiell aspekt. Däremot är det tveksamt om ett territorium måste vara en nödvändig förutsättning för att en folkgrupp skall kunna benämnas "nation". Stalin, som formulerat en av de mest kända nationsdefinitionerna i en skrift från 1913, menar att ett territorium är en förutsättning för benämningen nation. Denna skrift var dock polemisk och riktad mot det judiska socialistförbundet i Ryssland och deras krav att få utgöra en självständig nation i en framtida socialistisk stat (Seton-Watson 1977: 3–4; Davis 1978: 71–75). Just utifrån exemplet judarna kan det anses tveksamt om territoriet bör beaktas vid nationsdefinitioner. Å andra sidan hade judarna den mer "andliga" varianten av territoriell identifikation, uttryckt i en längtan efter det sägenomspunna Heliga Landet. Helt omöjligt blir det dock om vi dessutom för in zigenarna. Vi kan här bara konstatera att zigenarna ej går att fånga med en nationsdefinition där territorialitetsaspekten ingår. Zigenarna är en ständigt mobil folkgrupp och vi kan anta att just deras brist på rumslig förankring har utgjort en orsak till förföljelsen av dem. Vi kan göra den sammanfattande bedömningen att "kontroll över sitt territorium" ej är en nödvändig förutsättning för att utgöra en nation, men att däremot strävan efter kontroll över ett fysiskt, begränsat territorium och identifikationen med detta territorium intar en central ställning i nationsbegreppet.

5. Nationalism och etnicitet

Saying that *most* countries in the world are ethnically divided may in fact be an understatement. It is more accurate to state that *almost all* of them belong to the multiethnic category (Lijphart 1990: 491, kursiveringar i originalet).

Denna översikt har främst varit inriktad på nationer och nationalism. Att studera dessa begrepp utan att behandla problem kring etnicitet och etniska grupper är dock fullständigt

omöjligt. Etymologiskt sett betyder begreppen "eticitet" och "nationalitet" samma sak; gemensamma karakteristika hos en grupp människor (Rönquist 1990: 23). De karakteristika som främst kännetecknar en etnisk grupp är språk, ras, historia, religion med mera; med andra ord de "objektiva" baserna i nationsbegreppet. Det har också hävdats att en etnisk grupp lika mycket betecknas av de karakteristika den inte har; de gränser som den sätter upp gentemot andra grupper (Barth 1969). Etniciteten måste emellertid, liksom nationen, hävdas ha en subjektiv sida i form av identifikation med olika symboler. Utifrån exemplet USA hävdar bland annat Talcott Parsons att det objektiva innehållet i etniciteten ej längre har så stor betydelse; det är i stället den subjektiva/känslomässiga identifikationen som är det centrala (Parsons 1975: 65–66).

5.1 Formationen av etnicitet

Anthony D Smith menar att nationalismen främst består i en politisering av etniska solidariteter, kombinerat med upplysningsidéerna om nationellt självbestämmande. Moderna nationalstater, som Smith benämner medborgerligt-territoriella (bestående av territoriell identifikation, gemensamma institutioner, medborgarskap och politisk kultur, Smith 1986: 135–140) måste också reproducera "those myths of descent, those historical memories and that common culture which form the missing elements of their ethnic make-up, along with a mutual solidarity" (aa: 147). Detta "myt-symbolkomplex" som Smith använder som samlingsbeteckning för de identitetsskapande myterna, värderingarna, minnena och symbolerna i ett samhälle (aa: 3) har gett upphov till den irrationella karaktär som nationalismen ofta upplevs ha, samtidigt som den medborgerligt-territoriella aspekten upplevs såsom mer rationell:

What this means is a dual attachment: on the one hand, *loyalty* to the political unit, the state expressed in terms of citizenship rights and obligations; on the other hand, a sense of *solidarity* and affiliation with the ethnic

community into which one's family was borned and socialized (aa: 151, mina kursiveringar).

Solidariteten är ett nyckelord här även om solidaritet förstås inte bara är ett kännetecken för etniska grupper. Parsons tillför dock genom begreppet "transgenerational solidarity" (1975: 83, 58–63) den etniska gruppens solidaritet en ny, historisk dimension.

Myt-symbolkomplexen utgör trögrörliga identifikationsstrukturer, som Smith ser som utvecklade ur det ursprungliga etniska samhället, benämnt av Smith som "ethnie": "Named human populations with shared ancestry myths, histories and cultures, having an association with a specific territory and a sense of solidarity" (Smith 1986: 32). *Namnet* är ett uttryck för det etniska samhällets "essens"; *härstamningsmyten* ger en känsla av tillhörighet och tillför mening med ens tillvaro; *historien* enar samhället och gör det redo att möta framtiden; *kulturen* binder samman och avgränsar samhället, ej bara genom språket, betonar Smith, utan även genom religion, seder, institutioner, konst och så vidare; *territoriet* som inom "ethnie" är starkt subjektivt uppfattat som "hemlandet" – "målet för vår längtan" – och slutligen medför *solidariteten* en känsla av trygghet och identitet (aa: 22–31). Samhällets myter är samlade i en gemensam "mythomoteur"; myt- och symbolförmedlingen meddelst muntlig eller skriftlig tradition med stark didaktisk betydelse (aa: 24–26).

Det är dock inte alla etniska samhällen som lyckas uppnå en hög grad av integration kring "myt-symbolkomplexet". De klassiska feodalsamhällena hade en alltför stark klassuppdelning och bristande kommunikation mellan aristokratin och de lägre klasserna. De samhällen som enligt Smith emellertid har blivit bortglömda alltför ofta är de "demotiska" samhällena, med en jämförelsevis hög grad av vertikal integration. Till dessa samhällen räknar Smith bland annat det judiska samhället, det tidiga arabiska samhället och de armeniska, grekiska, schweiziska och irländska samhällena. Demotiska samhällen uppvisar bland annat en högre förmåga att mobilisera inför

yttre hot. Förekomsten av en "messiansk religion", där prästerskapet ej är skilt från folket och folket är integrerat i de religiösa riterna är typexemplet på en tätt sammanhållen demotisk ethnie med stark överlevnadskraft. Smith tar judarnas osvikliga förmåga att överleva som exempel, och jämför med assyrierna, vars abstrakta religion ej ledde till någon vertikal integration eller mobilisering av folket, varför samhället utplånades inom loppet av några få år (aa: 76–79, 100–102).

Under 1800-talets "nationella väckelse" försökte nationalisterna få till stånd en konstruerad vertikal integration och solidaritet i icke-demotiska samhällen; nationalismen blir en politiserad etnicitet. Utbildningen blir det nya sättet att sprida myt-symbolkomplexen. Skillnaden mellan nationalism och etnicitet är för Smith att nationalismen ger etniciteten politisk mening och funktion (aa: 3):

One often hears about the Janus-headed quality of nationalism. But my argument goes much further. Not only in spirit but in structure, modern nations, not only nationalism, turns out to be Janus-headed – and this is necessary. If there was no model of past ethnicity and no pre-existing ethnie, there could be neither nations, nor nationalism. There would only be states and étatism imposed from above, a very different phenomenon (aa: 214).

Det är här som Smith skiljer sig från bland annat moderniseringsteoretikerna. Även om moderniseringen med dess sociala och politiska mobilisering tillmäts stor betydelse av alla forskare, så lyckas inte moderniseringsteoretiker som Deutsch och Gellner, och för den delen inte heller elitister, förklara *varför* nationer och nationalism blir betydelsebärande enheter i det moderna samhället. Genom att påvisa de etniska identifikationernas betydelse i ett historiskt perspektiv går det också att förklara uppkomsten av nationer och nationalism. Detta är exakt samma uppfattning som Rönnquist hyser; nationsbegreppet och nationalismen *politiserar etniciteten* och reproducerar dess identifikationsstrukturer (Rönnquist 1990: 24–26; jfr Newman 1991: 468 som jämför den

politiserade etniciteten med den politiserade religionen, till exempel shiamuslimerna i Mellanöstern).

... nation-building is not simply a matter of establishing the appropriate institutions or generating a complex class structure around a communications infrastructure. Nor is it a once-for-all affair. Creating nations is a recurrent activity, which has to be renewed periodically. It is one that involves ceaseless reinterpretations, rediscoveries and reconstructions; each generation must re-fashion national institutions and stratification systems in the light of the myths, memories, values and symbols of the 'past' ... (Smith 1986: 206).

Med andra ord är vi tillbaka i Renans dagliga reproduktion av det nationella medvetandet och nationens "Janus-natur". Nationer och nationalism är inte helt uppfunna av politiska eliter och inte heller funktionella svar på behov i det moderna samhället. Nationer och nationalism politiserar redan befintliga etniska identifikationsstrukturer och återskapar dessa i människors dagliga liv; med andra ord, det finns ingen riktig, ursprunglig nation. Men det finns en historisk etnicitet och när denna möter idén om den moderna territoriella staten och upplysningens suveränitetsidéer uppstår nationer och nationalism.

5.2 Etnicitet i den moderna världen

Milton J Esman menar att politiserad etnicitet även i moderna stater i Väst fortsätter att ha stor betydelse. I stället för att försvinna vid moderniseringen har de etniska identiteterna blivit moderniserade. Etniska grupper fungerar ofta som moderna politiska intressegrupper i den redistributiva staten, i kamp om kulturella, politiska och ekonomiska intressen och fördelar (Esman 1990: 56–57a). Arend Lijphart benämner detta synsätt "instrumentellt"; etnicitet är en resurs som kan användas för olika ändamål eller manipuleras av politiska eliter. Mot detta kan ställas "ursprunglighetsargumentet" som präglade tidigare forskning; etnicitet är något evigt "givet". Lijphart

utesluter inte något av dessa synsätt. Etnicitet är ett fenomen med en stark överlevnadskraft, men samtidigt behöver inte etniska skiljelinjer nödvändigtvis medföra etniska konflikter; om det blir konflikt eller ej avgörs oftast av de aktuella ekonomiska och politiska förhållandena (Lijphart 1990: 492–493).

Lijphart har för moderna samhällen lanserat den välkända teorin om "consociational democracy", av honom själv också kallad "the power-sharing approach" (aa: 508n). Makt-delningsteorin innebär vad gäller etniska skiljelinjer att majoritetsbeslut är en otillräcklig beslutsmetod i multi-etniska samhällen. I stället måste de olika etniska grupperna garanteras juridiskt fastslagen autonomi, representation genom sina politiska eliter i regeringen, proportionalitet i representationsorganen samt vetorätt för minoriteter. Är minoriteten territoriellt koncentrerad kan federalism vara en bra lösning. Samtidigt måste en reell möjlighet till utbrytning ur staten finnas för att minimera risken för våldsamma utbrytningsgrupper. Med tanke på de blodiga historiska erfarenheterna av sådana utbrytningar ser Lijphart dock makt-delning som ett mer fördelaktigt alternativ. Lijphart anför Belgien och Schweiz som lyckade, och Canada och Malaysia som relativt lyckade exempel på makt-delning (aa: 494–499). Den praktiska frågan om autonomi och legala minoritetsrättigheter är dock allt annat än okontroversiell. Man skulle kunna hävda att alltför långt driven autonomi leder till ren segregation, som i Nordirland, och att denna autonomi snarast ökar klyftorna mellan grupperna och risken för konflikt, än satisfierar dem (se t ex Birch 1989: 111, 133). Frågan om minoritetsrättigheter respektive skyldigheter är högst brännbar idag, men denna fråga måste lämnas därhän i detta sammanhang.

Man bör också fråga sig huruvida det enbart är frågan om lyckade makt-delningsarrangemang, vad gäller frånvaro respektive befintlighet av etniska konflikter, eller om det inte är så att minnen av eller tradition av etniska konflikter och andra besvärliga sociala, ekonomiska och politiska förhållanden är mer betydelsefulla för möjligheterna till samregering.

Just vikten av att beakta historiska förhållanden och konflikter, blir alltmer betydelsefull, ju mer vi utifrån de senaste årens händelser inser vilken långvarighet och trögrörlighet etniska identifikationsstrukturer har, samtidigt som de kan genomgå häpnadsväckande transformationer under förhållanden med snabba förändringar, stress och samhällliga problem i den moderna världen. Samtidigt som det är viktigt att framhålla möjligheten av politiska lösningar i stil med maktodelningsteorin, så bör inte detta leda till en ensidig fokusering på instrumentella lösningar och problemställningar som är gängse i modern samhällsvetenskaplig teori och metod.

Finns det då någon skillnad mellan etniska och nationalistiska rörelser i den moderna världen? Som jag förstår, så kan inte denna fråga besvaras med annat än att nationalism förutsätter strävandet efter nationellt självbestämmande, uttryckt genom upprättandet av en suverän stat, eller om detta strävande redan har uppfyllts, strävandet att befördra statsnationens intressen, medan etnicitet inte nödvändigtvis är knuten till staten, varav följer att nationer och nationalism är tämligen moderna fenomen med tanke på statsbegreppets relativa modernitet. Vi skulle således kunna tala om statsnationalism och etnonationalism (Rönquist 1990: 25). Denna skillnad bör dock inte överdrivas, då fenomenen i sig verkar bestå av gemensamma karakteristika; territoriella, etniska och voluntaristiska aspekter, samt en medveten identifikation.

6. Avslutning

Benedict Andersons bok *Imagined Communities* innehåller den starkaste definitionen av nationsbegreppet som jag funnit i litteraturen (tyvärr används den inte systematiskt i boken som helhet): "... it is an imagined political community – and imagined as both inherently limited and sovereign" (B Anderson, 1983: 15).

Denna definition täcker kortfattat in även de beståndsdelar som jag vill att begreppet skall omfatta. Nationens *imaginära* karaktär kom-

mer av att dess medborgare inte har någon personlig kontakt med mer än en bråkdel av de andra medborgarna. Trots opersonligheten uppfattas de "nationella" symbolerna som gemensamma och medför identitetens "imagination" (jfr Haas 1986: 709). Nationen är *begränsad* genom dess bestämda utsträckning i rummet. Nationen är uppfattad som politiskt *suverän* med anledning av begreppets födelse under en tid då den dynastiska legitimiteten ifrågasattes och krossades. Och slutligen uppfattas nationen som en *community*; trots den socioekonomiska ojämlikheten finns känslan av "a deep horizontal comradeship", en grundläggande, som Parsons säger, "transgenerational solidarity" (B Anderson 1983: 15–16). Ett försök att strukturera diskussionen som förts kring begreppet nation utifrån Anderson, men i min tolkning, ser ut så här:

– *Territorialitet*. Nationen är begränsad; den är intimt förknippad, både fysiskt och psykiskt, med ett rum. Nationens territoriella förankring kan förklara nationalismens stora mobiliseringskraft i förhållande till icke-territoriella kategorier såsom klass. Kontroll över ett territorium kan dock aldrig ses som en nödvändighet för en grupps status som nation.

– *Etnicitet*. Nationen uppfattas som en etnisk "community" bestående av någon/några av egenskaperna gemensam historia/språk/ras/religion med mera, och som karakteriseras av "transgenerational solidarity".

– *Suveränitet*. Nationens främsta mål är politiskt självbestämmande som realiseras medelst nationalstaten. Suveränitet blir det främsta politiska målet i den moderna tiden för den historiska, etno-territoriella gruppen.

– *Medvetande*. Nationen är först och främst en medvetandets fantasifulla skapelse. De tre sociala kategorierna territorialitet – etnicitet – suveränitet påverkar, men påverkas också av, människors aktiva sökande efter en identitet, vilket leder till en oupphörlig rekonstruktion av det som uppfattas som den egna nationen. Förutom den "positiva" identifikationen sker också en "negativ" identifikation gentemot *andra* nationer; att klargöra för sig själv vem man *inte är* synes lika betydelsefullt som att klargöra vem man *är* (jfr 2.2).

Detta skall alltså inte ses som en direkt definition, utan mer som en strukturering av begreppet. Faktum kvarstår att en grupps nationella status avgörs minst lika mycket av hur framgångsrikt gruppen lyckas hävda att den är en nation, och hur omgivningen reagerar på detta, som på de ovanstående aspekterna. Ändå har jag ansett det nödvändigt att vidta denna strukturering med hänsyn till vidare forskning. Nationer och nationalism är starkt historiskt och kontextuellt beroende begrepp. Tidens och rummets skiftande betingelser ger alla generella teorier en begränsad förklaringskraft.

Begreppen föddes under en viss tidsålder, men detta hindrar inte att samma fenomen hade mening även tidigare som etniska och territoriella identifikationer och strävan efter självbestämmande, och att deras mening även har transformerats i nyare tid. Här är många yttre faktorer av betydelse, bland de främsta är utvecklingen av den moderna staten, ekonomisk utveckling och bildandet av nya sociala klasser men även förändringar av människors identifikationsmönster, skiftande kulturer och konkreta politiska situationer.

Utifrån denna strukturering kan olika typer av nationalism härledas. Den idag så aktuella rasismen kallas ibland nationalistisk och detta må vara hänt, men då bör det betonas att denna nationalism fokuserar sig på aspekten "ras" i etnicitetsbegreppet. All nationalism innebär en stark identifikation; ett aktivt medvetandegörande av en grupps upplevda egenskaper och en upplevd samhörighet med denna grupp. Den aggressiva nationalismen uppstår när denna identifikation blir viktigare än andra identifikationer.

Här har inte funnits någon möjlighet att gå in på de psykologiska faktorer som konstituerar det mänskliga medvetandet och de mänskliga identifikationsstrukturerna. Den nyare forskningen inom politisk psykologi kan emellertid tänkas etablera mer konstruktiva samband mellan de mer "irrationella" aspekterna av nationalismen och de "rationella". Bland de mer basala behov som nationalismen tillfredsställer är behovet av tillhörighet ("belonging"), kärlek ("affection") och överlevnad ("survi-

val"), vilka alla också nära anknyter till de religiösa behov som nationalismen ibland synes tillfredsställa (se avdelning 3.1 ovan). Dessa behov är uttryck för bland annat individens behov av erkännande som en person med ett egenvärde i gruppens ögon. Identifikationen med nationella värden "personifierar" nationen; nationens sorger är gruppens egna sorger, dess glädje är gruppens glädje och dess vrede är gruppens och de enskilda gruppmedlemmarnas vrede (se Montville 1990: 535–541 och där anförd litteratur). Som synes är den syn på nationalismen som presenteras i denna översikts inledningsmening en liten, och förvisso viktig, del av verkligheten, men tyvärr är detta synsätt alldeles för reduktionistiskt.

Patrik Hall

Not

1. Kohn, 1944: 3–4; Haas 1986; Smith, 1986: 329–333 och 1991: 8–15; Alter, 1989: 14–18. Ra'anan, 1990: 12–18 använder samma distinktion men påstår att den är hans egen nypåfunna. Gellner, 1983: 99–101 är starkt kritisk till distinktionen, som han hänvisar till Plamenatz 1976!

Litteratur

- Alford, Robert R – Roger Friedland (1985): *Powers of Theory: Capitalism, the state, and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Alter, Peter (1989): *Nationalism*. London: Edward Arnold (först publicerad i Tyskland 1985).
- Anderson, Benedict (1983): *Imagined Communities*. London: Verso Editions.
- Anderson, James (1988): "National Ideology and Territory" i R J Johnston – David Knight – Eleonore Kofman (eds): *Nationalism, Self-Determination and Political Geography*. London: Croom Helm.
- Barth, Fredrik (ed) (1969): *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Differences*. London: Allen & Unwin.
- Birch, Anthony H (1989): *Nationalism and National Integration*. London: Unwin Hyman.

- Davis, Horace B (1978): *Toward a Marxist Theory of Nationalism*. New York and London: Monthly Review Press.
- Deutsch, Karl W (1953): *Nationalism and Social Communication*. New York: M I T Press and John Wiley & Sons Inc.
- Esman, Milton J (1990a): "Political and Psychological Factors in Ethnic Conflict" i Montville, Joseph V (ed): *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*. Lexington, Mass: Lexington Books.
- Esman, Milton J (1990b): "Economic Performance and Ethnic Conflict" i Montville, Joseph V (ed): *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*. Lexington, Mass: Lexington Books.
- Gellner, Ernest (1983): *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Gurr, Ted R (1970): *Why Men Rebel*. Princeton: Princeton University Press.
- Haas, Ernst B (1986): "What is nationalism and why should we study it?" i *International Organization* Vol 40, Nr 3, Summer 1986: s 707–744.
- Hayes, Carlton J H (1931): *The Historical Evolution of Modern Nationalism*. New York: R R Smith.
- Hayes, Carlton J H (1960): *Nationalism: A Religion*. New York: The Macmillan Company.
- Hechter, Michael (1975): *Internal Colonialism. The Celtic Fringe in the British National Development, 1536–1966*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Hobsbawm, Eric J (1987): *The Age of Empire 1875–1914*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Hobsbawm, Eric J (1990): *Nations and Nationalism since 1780. Programme, Myth and Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hroch, Miroslav (1985): *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press (först publicerad i Tjeckoslovakien 1968 och 1971).
- Johansson, Rune – Ralf Rönquist (1990): *Nationalstatens kris, Territorialitet, Identitet och Politisk Organisation i Europa*. Lund: Historiska Institutionen.
- Johnston, R J – David Knight – Eleonore Kofman (1988): "Nationalism, Self-Determination and the World Political Map: An Introduction" i ds (eds): *Nationalism, Self-Determination and Political Geography*. London: Croom Helm.
- Kedourie, Elie (1960): *Nationalism*. London: Hutchinson.
- Kemiläinen, Aira (1964): "Nationalism, Problems concerning the Word, the Concept and Classification" i *Studia Historica Jyväskyläensia* 2–3. Jyväskylä: Kustantajat Publishers.
- Kocka, Jürgen (1988): "The Debate about the German Sonderweg" i *Journal of Contemporary History* Vol 23, s 3, 1988.
- Kohn, Hans (1944): *The Idea of Nationalism. A Study in its Origins and Background*. New York: The Macmillan Company.
- Lijphart, Arend (1990): "The Power-Sharing Approach" i Montville, Joseph V (ed): *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*. Lexington, Mass: Lexington Books.
- Lipset, Seymour M (1959): *Political Man. The Social Bases of Politics*. London: William Heinemann Limited.
- Lipset, Seymour M (1981): "The revolt against modernity" i Torsvik, Per (ed): *Mobilization, Center-Periphery Structures and Nation-Building. A Volume in commemoration of Stein Rokkan*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Meinecke, Friedrich (1907): *Weltbürgertum und Nationalstaat*. München und Berlin: Oldenbourg Verlag.
- Montville, Joseph V (1990): "Epilogue" i Montville, Joseph V (ed): *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*. Lexington, Mass: Lexington Books.
- Nairn, Tom (1977): *The Break-up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism*. London: New Left Books.
- Newman, Saul (1991): "Does Modernization Breed Ethnic Political Conflict?" i *World Politics* Vol. 43, Nr 3, April 1991 s 451–478.
- Parsons, Talcott (1975): "Some Theoretical Considerations on the Nature and Trends of Change of Ethnicity" i Glazer, Nathan – Daniel P. Moynihan (eds): *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Plamenatz, John (1976): "Two Types of Nationalism" i Kamenka, Eugene (ed): *Nationalism, the Nature and Evolution of an Idea*. London: Edward Arnold.
- Ra'anan, Uri (1990): "The Nation-State Fallacy" i Montville, Joseph V (ed): *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*. Lexington, Mass: Lexington Books.

- Renan, Ernest (1882): *Hvad är en nation?* Föredrag hållet i Sorbonne den 11 mars 1882. Helsingfors: G W Edlunds Förlag.
- Rokkan, Stein (1975): "Dimensions of State Formation and Nation-Building: A Possible Paradigm for Research on Variations within Europe" i Tilly, Charles (ed): *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Rönquist, Ralf (1990): *Historia och nationalitet. Skotsk etno-territorialitet i ett historiskt perspektiv*. Bibliotheca Historica Lundensis 67, Lund: Lund University Press.
- Sack, Robert (1986): *Human Territoriality. Its Theory and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seton-Watson, Hugh (1977): *Nations and States*. London: Methuen & Co.
- Simmel, Georg (1981): "Främlingen" (först publicerad 1908) i *Hur är samhället möjligt? och andra essäer*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Smith, Anthony D (1986): *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.
- Smith, Anthony D (1991): *National Identity*. London: Penguin Books.
- Taylor, Peter J (1985): *Political Geography, World-Economy, Nation-State and Locality*. New York: Longman.
- Tilly, Charles (1975): "Western State-Making and Theories of Political Transformation" i Tilly, Charles (ed): *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Weber, Max (1946): *Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press.
- Wehler, Hans-Ulrich (1991): *Det tyska kejsarriket 1871-1918*. Stockholm: Tidens Förlag (först publicerad i Tyskland 1973).

Underhusvalet i Storbritannien 1992

I november 1990 bevistade Margaret Thatcher, premiärminister i Storbritannien sedan 1979, ESK-mötet i Paris. Michael Heseltine hade utmanat henne om partiledarposten, och det interna valet inom parlamentsgruppen hade utfallit så att Mrs. Thatcher *inte* hade fått det flertal som partistadgarna krävde för att bli vald i en första omgång.

När det veckan därpå drog ihop sig till den andra valomgången meddelade plötsligt Mrs. Thatcher att hon inte ställde upp som kandidat. Efter elva år som regeringschef avgick hon. Hennes egen kandidat till efterträdare var John Major, invald till parlamentet 1979 och finansminister sedan 1989. I den andra valomgången inom partiet erhöll han 185 röster, Heseltine fick 131 och Douglas Hurd 56.

Våren 1992 närmade man sig slutet på den femårsperiod, som enligt författningen maximalt får förflyta mellan val till Underhuset. Regeringen Major utlyste nyval till torsdag den 9 april.

Det nya parlamentet.

Valet vanns av de konservativa och av John Major. Under hans ledning gick tories in i sin fjärde valperiod med ca 42% av avgivna röster. En viss ökning av antalet röster, men en svag procentmässig tillbakagång. Med ett flertal på sammantaget bara 21 mandat erhöll de konservativa den lägsta regeringsmarginalen sedan 1951. En mångfald toryvalkretsar vanns nu med majoriteter på mindre än tusen röster. Trenden i Labours favör var 2,1%, ungefär som 1987, vilket alltså inte räckte då heller. Det brittiska valsyste­met är fortfarande 'a dominant party'-system. I och med enmansvalkretsar kan ett parti med en mindretal av väljarkåren ändå få en klar majoritet i mandathänseende.

För de konservativa, som under valrörelsen kämpade mot opinionssiffror som pekade på labourseger eller möjligen ett parlament utan majoritetsparti, dämpades segeryrans av att deras valstrateg Chris Patten själv förlorade sin valkrets Bath till Liberaldemokraterna. Mrs. Thatcher ställde inte upp i valet: några kommentatorer har sett detta som ett uttryck för att de konservativas 'ancien régime' definitivt efterträts av en konservatism som fått en mjuka-

Tabell 1. Valet i Storbritannien 1992 och 1987. Mandat och avgivna röster.

	Mandat	Vinster	För- luster	För- ändring
Cons	336	10	44	-34
Lab	271	44	5	39
LibDem	20	4	6	-2
SNP	3	0	1	-1
Plaid Cymru	4	1	0	1

Anm: Nordirlands 17 mandat tillkommer.

Avgivna röster i UK

	1992	Procent- andel	1987	Procent- andel
Cons	14231884	41,85	13677600	42,06
Lab	11619306	34,16	9946077	30,58
LibDem	6083661	17,88	7396956	22,74
SNP	629552	1,85	438545	1,35
Plaid				
Cymru	154857	0,46	137094	0,42
De Gröna	171703	0,50	83866	0,26

Valdel- tagande	1992	77,73%	1987	73,21%
--------------------	------	--------	------	--------

Anmärkning. SNP är Scottish National Party, Plaid Cymru det walesiska nationalistpartiet. Beträffande de nordirländska mandatet se nedan. Observera att jämförelsen sker mellan ordinarie val; förändringar under valperioden genom fyllnadsval kan påverka framställningen i texten.

re och mera europavänlig framtoning genom John Major.

Ålderman är förutvarande premiärministern Edward Heath, 76. Ingen ledamot är yngre än 30. 58 kvinnliga ledamöter tar plats i Underhuset, 15 fler än när parlamentet upplöstes. 20 är

konservativa, 35 representerar Labour, Liberaldemokraterna har 2 och 1 är SNP.

De regionala trenderna

Storbritanniens regioner är Greater London, South-East, South-West, East Anglia, East Midlands, West Midlands, Wales, North-West, Yorkshire and Humberside, North samt Scotland. Icke i någon region erhöLL Labour den 7-8 procentuella omsvängning i väljarkåren som den skulle ha behövt för att fälla regeringen, och endast i norr den 5%-förändring som hade behövts för att åstadkomma ett vågmästarparlament.

Skottland

Efter folkomröstningen 1979 om självstyre (Home Rule), vilket utmynnade i att skottarna sade nej till detta men ja till mindre långtgående självstyre (Devolution) inom riksenheten/ Unionens ram, har samtliga partier på det nationella planet vagt förordat förslag om starkare inslag av självstyre. Under valkampanjen hade Scottish Nationalist Party varit högljudda i sin övertygelse om att skottarna ville ha 'a Tory-free Scotland'. Siktet var inställt på 37 mandat och en hemmastyrka som skulle framtvinga någon form av långtgående självstyre för Skottland. SNP – och media – hade emellertid påtagligt överskattat skottarnas självständighetsvilja, och möjligen i lika mån un-

Tabell 2. Röstfördelning per region

	Conservatives		Labour		Libdem		Övriga	Valdel- tagande %	Labour- trend
	Procent	Mandat	Procent	Mandat	Procent	Mandat			
Greater London	45,3	48	37,1	35	15,1	1	0	73,7	3,4
South-East	54,5	106	20,7	3	23,4	0	0	80,2	2,5
South-West	47,6	38	19,2	4	31,4	6	0	81,1	3,2
East Anglia	51,1	17	28,0	3	19,5	0	0	80,0	3,7
East Midlands	46,6	28	37,4	14	15,3	0	0	80,9	4,7
West Midlands	44,8	29	38,8	29	15,0	0	0	78,2	3,1
Wales	28,6	6	49,5	27	12,4	1	4	79,7	2,7
North-West	37,8	27	44,9	44	15,8	2	0	77,3	2,0
Yorks & H	37,9	20	44,3	34	16,8	0	0	75,4	6,0
North	33,4	6	50,6	29	15,6	1	0	76,4	6,0
Scotland	25,7	11	39,0	49	13,1	9	3	75,4	2,5

derskattat deras ekonomiska försiktighet i frågan.

SNP:s förvalseufori slutade i trauma. Dess slagord 'Independence in Europe' lät bra men lockade uppenbarligen inte väljarna på ett avgörande sätt. Valet ansågs katastrofalt. Trots att deras röstetal ökade med 7,4% från 1987 till 21,5% förlorade man ett av sina fyra mandat. Detta kan i vad avser själva valsystemet jämföras med Liberaldemokraterna som behöll 9 mandat men endast erhöll 13,1% av väljarkåren. Denna tillbakagång med 6,2% får anses vara ett allvarligt varningstecken för liberaldemokraterna.

Labour förlorade också ett mandat och erhöll nu 49 istället för 50. Dess röstetal sjönk med 3,5%, och blev mindre än 40% för första gången sedan oktober 1974. Labour har varit avvaktande till en definitiv ståndpunkt betr. självständighetens omfattning; det finns två läger inom partiet i Skottland i denna fråga.

Den stora överraskningen bestods även i Skottland av de konservativa. Av Skottlands 72 mandat erhöll Conservatives 11, en ökning med ett. I valet 1987 hade deras mandatantal halverats – nu ökade deras andel av rösterna med 1,6% – ett överraskande resultat, som avvek från alla förhandstips. För första gången sedan 1966 ökade ett regeringsparti sitt röstetal och sitt mandatantal i Skottland. Trots allt, får man ändå säga, röstade ca 75% av alla skottar på andra partier än de konservativa – och kan därmed enligt vissa uttolkare sägas önska en författningsändring till förmån för mera självstyre. The Scottish Constitutional Convention, en samlingsrörelse över de skotska partierna för en författningsreform till förmån för ökat självstyre, pläderar nu för en ny folkomröstning mellan flera självständighetsalternativ.

Wales

Under valrörelsen i Wales spelade självständighetsfrågan om varianter av devolution ingen framträdande roll i valrörelsen. Plaid Cymru, det walesiska nationalistpartiet, erhöll en procentandel av rösterna inom Wales på 8,8% vilket kan jämföras med SNPs 21,5% i Skott-

land. Trots detta kunde Plaid Cymru efter valet peka på att det hade flera MPs än det skotska nationalistpartiet – vilket återigen reflekterar valsystemets skilda konsekvenser. Partiet hade erövrat ett från liberaldemokraterna, och erhöll sammanlagt 4 mandat. Liberaldemokraterna förlorade två av sina tre mandat i valet, bland annat sin walesiske partiledare.

De konservativa, som vid 1983 års val erhöll 14 av Principalitetens 38 mandat, behöll blott sex år 1987, och fick lika många 1992. Tre valkretsar förlorades, tre vanns. De som vanns var sådana som förlorats under valperiodens skilda fyllnadsval. Ett vanns med blott 19 rösters övertikt. Wales är alltså sammantaget ett starkt labourfäste. Partiet vann 27 av de 38 mandaten, den bästa utdelningen sedan 1970. Här återfinns även Kinnocks valkrets, Islwyn.

Nordirland

Nordirland har 17 mandat i Westminsterparlamentet. Den mest uppmärksammade valutgången i Nordirland var att Sinn Fein, Provisoriska IRA:s politiska gren, förlorade sitt mandat i Belfast West. Resultatet syntes vara en följd av att det extrema lojalistiska Ulster Defence Association, UDA, rekommenderade sina anhängare att rösta för, inte en moderatnationalist från Ulster Unionist Party, utan för SLDP, Social Democratic and Labour Party. UUP-andelen röster i valkretsen sjönk från 7.646 röster till 4.766, och SDLP ökade med nära 3000 röster från 14.641 till 17.415. Därmed förlorade Gerry Adams – som f.ö. aldrig upprätthållit sitt mandat i Westminsterparlamentet – sitt mandat med ca 600 röster. Sinn Fein pekade efteråt på att partiets sammantagna röstetal inte någonstans hade undergått några större förändringar, men kunde likväl inte undgå att erkänna att partiet lidit ett påtagligt politiskt nederlag.

UUP och DUP – pastor Ian Paisleys parti – gick sammantaget tillbaka med ca 2 procentenheter 1987 och lika mycket 1992. Närstående är Ulster Popular Unionist Party. Andra minipartier brukar statistiskt oftast föras till UPUP varför olika totalsiffror kan förekomma i olika uppställningar.

De konservativa, som gjorde en stark ansats för att markera en egen närvaro i Nordirland, erhöll 5,7% av totalt avgivna röster i provinsen. Social Democratic and Labour party, SDLP, erhöll 4 mandat med 22,7% av rösterna. Alliansen erhöll drygt 9% av rösterna men inget mandat. Slutligen kan man påminna om att de nordirländska siffrorna brukar hållas skilda från den brittiska valstatistiken i övrigt.

Tabell 3. Valet på Nordirland.

	Röster	Röst- andel %	Man- dat
UUP	271079	35,8	9
DUP	103039	13,6	3
UPUP *	34996	4,5	1
Alliansen**	68665	9,1	0
SDLP	184445	22,7	4
Conservatives	44608	5,7	0
Sinn Fein	78291	10,3	0
Totalt	785093		

*UPUP 21561, övriga 13435

** Nationalister, ej att förväxla med Social Democrats & Liberals i UK.

Socioekonomisk röstning

Den brittiska väljarkåren brukar indelas i följande socioekonomiska grupper: AB, personer med yrkesutbildning samt arbetsledaryrken; C1 rutinartade icke-manuella yrken; C2 utbildad manuell arbetskraft; DE arbetare utan yrkesutbildning. Man bör notera att socioekonomiska uppgifter vanligen grundar sig på NOP, National Opinion Polls, eller på Gallupundersökningar i anslutning till valdagen. Dessa kan skilja sig åt, också beträffande indelningsgrunderna, varför slutsatser bör vara garderade.

Kommentarerna med avseende på tabellerna blir likartade. Labour har inget markant övertag i någon åldersgrupp – inte heller bland de yngre. Deras stöd kommer som förut från DE-gruppen. De har inte gjort några märkbara inbrytningar i de snabbast växande högre socioekonomiska grupperna. Där deras stöd ökat kan man anta att många kommer från liberaldemokraterna, och bör alltså bedömas som lätttröliga anhängare i ett längre tidsperspektiv. De konservativa kan blicka på siffrorna

Tabell 4. Röstning enligt socioekonomiska faktorer.

	Conser- vatives	Labour	LibDem	Övriga
Kön				
Män	42	37	17	5
Kvinnor	43	34	19	3
Ålder				
18-24	36	37	21	6
25-34	40	38	17	5
35-54	44	34	18	4
55+	45	35	17	2
Socioek. grupp				
AB	59	20	19	2
C1	52	24	20	5
C2	41	38	17	5
DE	29	50	17	4

Källa: NOP (cit i Independent 12/4 1992.)

	Conser- vatives	Labour	LibDem	Övriga
Kön				
Män	38	36	19	5
Kvinnor	44	34	16	1
Ålder				
18-24	37	34	21	3
25-34	36	39	17	2,5
35-44	37	37	20	8
45-64	42	34	17	5
65+	49	31	13	2
Socioek. grupp				
AB	57	17	20	
C1	49	28	19	
C2	35	40	17	
DE	29	48	14	

Källa: Gallup. (cit i Daily Telegraph 13/4 1992.)

med mindre oro. Deras stöd är förhållandevis relativt stabilt genom alla kategorier och åldersgrupper. Labour står starkast i grupper, områden och boendekategorier som inte ger extra mandatutdelning, bara solida labourvalkretsar.

Liberaldemokraterna

Sedan det föregående valet 1987 hade den dåvarande Alliansen mellan Liberaler och Socialdemokrater upplöst. Partibildningen Liberaldemokrater – där stommen byggde på Liberalernas organisation och medlemskår – övertog huvuddelen av arvet från Alliansen. En kärna kring dr. David Owens personlighet för-

blev vid beteckningen Social Democrats, men partiet förlorade nu sina två återstående mandat i Londonområdet. Liberaldemokraterna hade hoppats mycket av valrörelsen, inte minst sedan den dynamiske Paddy Ashdown blivit ny partiledare.

Liberaldemokraterna gick istället tillbaka överlag, framför allt i Skottland. De vann sammanlagt 20 valkretsar i hela riket mot 22 1987. Det året hade dåvarande 'Alliansen' 23% av väljarkåren mot 18 för Liberaldemokraterna nu. Bakom sig hade partiet en utveckling som fört dem upp från ett bottenläge på 6% av partisympatierna 1989 för att nu genomföra vad som allmänt anses vara en mycket professionell och stilren valkampanj. För framtiden torde deras hopp stå till att Labour förändrar sin inställning till den konstitutionella frågan om den proportionella valmetoden – och i förlängningen kanske taktisk röstning i vissa valkretsar för att motverka toryvinster.

Av de 20 mandat hade sex valkretsar förlorats, fyra vunnits. Väljarkåren anges ha skiftat mellan partierna på följande sätt: från de konservativa till Labour 2.06%; från Liberaldemokrater till de konservativa 2.09%; och från LibDem till Labour 4.15%. Dessa siffror måste vålla liberaldemokraterna bekymmer. Med en proportionell valmetod, sade ledaren Paddy Ashdown, hade liberaldemokraterna trots detta erhållit över 100 mandat i det nya parlamentet. Men den efterträdde vågmästareinställningen kan låta vänta på sig.

Labour

Efter tretton år i opposition lyckades Labour ändå icke; 'The Swing' som förekom räckte

inte. Trots att partiet moderniserats under Kinnocks nio år som partiledare (från 1983) och lyckats frigöra sig från vänsterkantens och de militantas grepp om partiet. Trenden till Labours fördel blev för liten.

Som framgått av den socioekonomiska analysen finns inga givna långa trender som i övrigt kan ge tröst åt Labour. Såväl demografiska trender som minskande antal i arbetar- och hantverksyrken samt den skönjbara flykten från lägenheter till villor talar till Labours nackdel.

Förutom dessa långsiktiga bekymmer lär den mest närliggande eftervalsanalysen ägna sig åt mediernas roll för valutgången. Efter en tämligen ordinär valkampanj satsade de tre tabloiderna Standard, Daily Mail och Sun tre dagar före valet på en intensiv skräckkampanj mot Labour, grundad på toryprognoser av vad en labourseger 'sannolikt' skulle betyda för skattebetalaren – och, via förmenat sannolika räntehöjningar, för husägaren. Storsläggan dagarna före valet som Labour inte hann bemöta och som togs upp av en besviken Kinnock när han på måndagen efter valet avgick som partiledare. Klart är att mycket av förklaringen till valnederlaget likaväl som nederlaget för prognosmakarna var sista-minuten byte av valavsikter hos ett signifikant antal marginalväljare.

Avslutning

Man närmar sig ett av de sedvanliga intervall varvid 'the Boundary Commission' skall anpassa valkretsarna till demografiska trender. Den skall avlägga rapport 1993, och den kan knappast undgå, anses det, att lägga fram för-

Tabell 5. Om valet varit proportionellt... (Med 'position' menas antalet sammantagna första, andra, tredje och fjärdeplaceringar i valkretsarna.)

	Position				Röster/ mandat	Proportionellt resultat
	1:a	2:a	3:e	4:e		
Conservatives	336	248	50	6	41942	275
Labour	271	192	161	10	42646	237
LibDem	20	154	389	68	299922	101
SNP	3	36	27	6	209850	17
Plaid Cymru	4	2	5	24	38609	3
Greens	0	0	0	200		0

Tabell 6. Underhusvalen sedan 1945.

	Avgivna röster i procent				Mandat				Totalt
	Conserv	Labour	LibDem	Nat	Conserv.	Labour	LibDem	Nat	
1992	41.9	34.4	17.8	5.8	336	271	20	24	651
1987	42.3	30.8	22.5	2.0	376	229	22	6	650
1983	42.4	27.6	25.4	1.7	397	209	23	4	650
1979	43.9	36.9	13.8	2.2	339	269	11	4	635
1974 Oct	35.8	39.2	18.3	3.5	277	319	13	14	635
1974 Feb	37.9	37.2	19.3	2.6	297	301	14	9	635
1970	46.4	43.1	7.5	2.4	330	288	6	5	630
1966	41.9	48.0	8.6	1.1	253	364	12	1	630
1964	43.4	44.1	11.2	0.9	304	317	9	0	630
1959	49.4	43.8	5.9	0.6	365	258	6	0	630
1955	49.7	46.4	2.7	0.9	345	277	6	2	630
1951	48.0	48.8	2.6	0.4	321	295	6	3	625

Anm. Med LibDem avses liberalerna, under åttiotalet också i allians med socialdemokrater.

slag som kommer att kosta Labour minst 12 och sannolikt bortåt 20 mandat. Ett hot är att t ex Skottlands valkretsar skulle bli lika stora som Englands, vilket Labour skulle förlora på. Återstår då frågan om en författningsändring till förmån för ett proportionellt valsysteem. Men enligt ITN:s exit poll angav 52% av de röstande att de föredrog det befintliga valsystemet – inklusive 45% av dem som hade röstat för Labour! Och regeringen under John Major

kommer inte att erbjuda draghjälp för att förändra det valsysteem, som givit de konservativa i mandat att, trots ett mindretal i valmanskåren, styra landet med en såvitt kan bedömas stabil majoritet kanske upp till fem år framöver. Detta är inte första gången de senaste femtio åren.

Terry Carlbom

Lärobokens problem – och-recensionens

I *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1991:2 inleder Michele Micheletti en inte alldeles oreserverat generös recension av vår bok, *Partier och organisationer* (Allmänna Förlaget 1990, andra upplagan utkom i juni 1992.) med att hävda att "(e)n av de viktigaste och mest ansvarsfulla uppgifterna i den akademiska världen är att skriva läroböcker".

Förvisso är det så. Uppgiften är så ansvarsfull att den förtjänar en diskussion. Vilka krav bör egentligen ställas på en lärobok? Vilka problem ställs man inför som läroboksförfattare och hur bör man förhålla sig till dessa problem? Vår ambition med denna artikel är att

principiellt diskutera dessa frågor. Avsikten är inte primärt att gå i svaromål på Michelettis recension, även om det inte skall förnekas att det är denna som naturligtvis är upprinnelsen till vår artikel. Recensionen visar nämligen att det finns anledning att på ett generellt plan diskutera lärobokens speciella problem. Skillnaden mellan läroböcker och forskning kan ibland vara ganska otydlig – vilket inte minst det faktum att en stor del av den renodlade forskningslitteraturen använts som kurslitteratur visar. Men den finns och därför är det knappast rimligt att bedöma läroböcker efter samma mall som man bedömer forskning.

Avslutningsvis diskuteras också frågan om recensentens ansvar i vetenskapssamhället. Vi vill peka på några allmängiltiga principer som varje recensent i största möjliga utsträckning bör vinnlägga sig om att följa.

Krav på lärobok

1. Det är naturligtvis ett självklart krav på innehåll i en lärobok att det skall vara *korrekt*. Detta är ett trivialt påpekande när det gäller rena faktauppgifter (antal medlemmar, väljare etc). Det finns dock ett sammanhang där kravet kan bli problematiskt. Det är i de fall där olika händelser och förlopp kan tolkas på olika sätt. Den allmänna rösträttens införande i Sverige är ett exempel på en utvecklingsprocess som kan beskrivas på olika sätt. För en *forskare* som ser som sin huvuduppgift att karaktärisera detta förlopp är någon form av ställningstagande en naturlig ambition: vilken tolkning är mest rimlig? Ett sådant ställningstagande förutsätter naturligtvis en noggrann argumentering. För en *läroboksförfattare* som skall beskriva samma förlopp är det mer tveksamt om ett ställningstagande mellan alternativa tolkningar bör eftersträvas. Enligt vår uppfattning är det angeläget att man som läroboksförfattare eftersträvar öppenhet i sådana sammanhang. Läsarna bör inte påtvingas en tolkning om det finns flera som framstår som rimliga.

Givetvis har man som läroboksförfattare rätt att ta ställning för en tolkning. Men då är det desto viktigare att man samtidigt bemödar sig om att på ett rättvisande sätt redogöra för alternativa tolkningar.

2. En lärobok bör behandla frågeställningar som är *relevanta* för det område den behandlar. Här är det återigen dock en viss skillnad på introducerande översiktsböcker som vänder sig till nybörjarstudenter och mer problemorienterad forskning. I båda fallen måste det finnas en syftesformulering, men i det förra fallet blir denna med nödvändighet något vidare och mer allmän än i det senare.

I vår bok är syftet att ge en introducerande översikt över det svenska parti- och organisationsväsendet. Det är en vag syftesformulering som knappast kan kallas "problemställning" av det enkla skälet att ansatsen inte är problemorienterad – i betydelsen att den fokuserar ett *specifikt* vetenskapligt problem – utan översiktsorienterad.

3. Det är angeläget att studenterna redan från början av sina studier får inblick i den *forsk-*

ning som föreligger inom ämnet. (Vissa studenter värjer sig inte sällan mot detta. När en lärare redogör för olika forskares synsätt kräver de att få veta "hur det egentligen förhåller sig".) Men samtidigt som kravet på forskningsanknytning är viktigt är det förstås omöjligt att i en översiktligt hållen bok om det politiska livets huvudaktörer, partierna och organisationerna, redogöra för *all* forskning som finns inom området. Micheletti tycks dock faktiskt efterlysa detta. Hon anger en lång lista på aspekter som antingen inte alls behandlats eller också borde fått större utrymme. Samtidigt menar hon att den forskningsanknytning som ändå finns är för knapphändig utvecklad. Mer, således, av det som redan finns, och därtill ytterligare redogörelser för annan forskning.

Detta är ett problem som varje läroboksförfattare är väl förtrogen med. Någon självklar lösning på problemet finns inte. Kravet på att avgränsa sig innebär tyvärr att man inte kan behandla alla forskningsresultat som framkommit. Att man väljer att inte behandla en forskningsinsats behöver alltså inte betyda att denna i vetenskapligt hänseende är bristfällig eller undermålig. Det finns åtskilliga forskningsinsatser, som är ytterst framstående, som vi medvetet valt att inte behandla. Omvänt finns det också mer tveksamma insatser, vetenskapligt sett, som ägnas uppmärksamhet i boken.

Här kommer vi in på relevanskriteriet. Att skriva översiktsböcker, baserade på forskningsresultat, innebär oundvikligen ett vis inslag av godtycke urvalsmässigt. Vad som framstår som angeläget är att detta godtycke inte får konsekvenser i perspektivhänseende. Det är enligt vår mening felaktigt att på en introducerande nivå påtvinga studenterna ett visst teoretiskt perspektiv. Vad som däremot är viktigt är att man från pedagogisk utgångspunkt kan åstadkomma en struktur, eller som man så vill en ram, för att på basis av denna redovisa *olika* teoretiska ansatser. Styrkan i *Partier och organisationer* och dess föregångare har ansetts ligga just i att den har en klar struktur inom vars ram skilda hypoteser, teorier och modeller kunnat presenteras.

Hur mycket teori skall en lärobok innehålla? Vi ansluter oss inte till den pedagogiska uppfattning som innebär att först skall studenterna lära sig fakta, sedan teori. (Som det brukar heta: "man måste lära sig krypa innan man kan gå.") Tvärtom, teorin skall med från början. Den ger mening åt fakta, strukturerar dem och underlättar därmed inläring och förståelse.

Ändå måste i en introduktionsbok presentationen av fakta ges betydande utrymme. För precis som teorin ger mening och struktur åt fakta, får teorin djup av fakta. I en bok om politiska partier 1990 vore det naturligtvis fel att inte diskutera legitimitetsproblem utifrån ett teoretiskt perspektiv (kanalfunktionen). Men innan detta sker är det en fördel om läsarna, som i det här fallet i stor utsträckning är nybörjarstudenter, har en viss inblick i hur ett parti är uppbyggt etc. Lika felaktigt vore det om en lärobok om den svenska riksdagen undlät att diskutera den omtalade "decline of parliaments"-tesen. Någon större poäng med en sådan diskussion är det dock inte om inte studenterna först känner till hur den svenska riksdagen fungerar, hur dess konstitutionella ställning är i förhållande till regeringen etc.

Innan vi går vidare med det sista kravet på en lärobok vill vi göra två ytterligare kommentarer om forskningsanknytningen. För det första är det oundvikligen så att man som läroboksförfattare får en ganska tydlig uppfattning om var de "vita fläckarna" finns inom forskningen. Inte allå förvissö, men många. Det är en berättigad kritik mot vår bok att den i större utsträckning skulle fokusera på den lokala nivån. Likaså skulle boken vunnit på att vi i större utsträckning uppehållit oss kring det faktum att det sedan en tid tillbaka sker en genomgripande omvandlingsprocess av det politiska systemet i Sverige genom den pågående internationaliseringen. Kvinnornas roll och villkor inom det politiska livet borde också fått en större uppmärksamhet. Detsamma gäller med betydelse för partiernas och organisationernas agerande.

Detta är underlåtenhetssynder som inte bara försvaras med att vi var tvungna att beakta oss utrymmesmässigt. Alla de nyss nämnda frågorna är relevanta och försvarar sin

plats i en aktuell bok om parti- och organisationsväsendet i Sverige. De tre första stod också med på vår egen lista över teman som borde utvecklas mer än i förra upplagan av boken. Forskningsläget visade sig dock föga utvecklat. Vi vet inte särskilt mycket mer än vad som står i boken. (När det gäller massmedias betydelse är situationen något bättre och vår underlåtenhetssynd är därmed större.) Det pågår dock intressanta forskningsprojekt inom samtliga nämnda områden. Förhoppningsvis är det möjligt att inom några år ge en fylligare bild. I den andra reviderade upplagan av boken har vi gjort vissa försök i den riktningen.

Samtidigt är det glädjande att konstatera den rikedom av intressant forskning som ändå finns av svenskt parti- och organisationsväsende – från de tidigare (och fortfarande högst relevanta!) pionjärarbetena av Gunnar Heckscher och andra till vissa av maktutredningens studier. Att öppna studenternas ögon för denna forskning har för oss varit en viktig ambition.

4. Därmed är vi inne på det sista kravet på en lärobok. Den skall bidra till att väcka studenternas intresse för fortsatta studier inom ämnet. Det är naturligtvis tråkigt att Micheletti inte anser att *Partier och organisationer* är intressant (även om hon inte tillhör den primära målgruppen), men huruvida en viss bok för andra än en själv framstår som mindre intresseväckande och stimulerande är nog, trots allt, en så kallad empirisk fråga. En viss återhållsamhet när det gäller att ikläda sig den allmänna meningen bör iakttagas, i all synnerhet om man ger sig ut för att vara talesman för en målgrupp vilken man ej tillhör. De reaktioner vi fått på boken från studenter och erfarna pedagoger (och även andra recensenter) skiljer sig för övrigt helt från Michelettis.

Med detta vill vi på intet sätt fränkänna andra än studenter och erfarna pedagoger kompetens att bedöma läroböcker. Ej endast forskare, utan även aktiva inom partier och organisationer kan naturligtvis bidra med viktig kritik, negativ och positiv, och bedöma kvalitén på vår bok ur olika aspekter. Det viktiga är att kritik och bedömningar är grundade på sakkunskap och framförs med underbyggda argu-

ment. När det gäller frågor om relevans och korrekthet betyder självklart goda argument från forskare och andra sakkunniga mer än att studenterna tycker att en bok är intressant och stimulerande.

Krav på recensioner

Att skriva recensioner av läroböcker är också en viktig och ansvarsfull uppgift. Det kräver, som ett minimum, en grundlig beläsenhet inom det område som den recenserade boken behandlar. I konsekvens med vad vi nyss anfört om argumentets primat är det dock inte självklart att en läroboksrecensent behöver ha en omfattande pedagogisk erfarenhet. Samtidigt är det tämligen uppenbart att möjligheterna att bedöma en lärobok är större om man har en sådan.

1. Det första krav vi tycker att man ska ställa på en recension är just detta: *argumentering*. Låt oss med utgångspunkt från Michelettis recension ge några exempel på vad vi menar.

Avsnittet i vår bok om partier sägs gömma ”en platt, oanalytisk diskussion och författarna visar inte hur det egentligen förhåller sig mellan och inom partierna ... Diskussionen stannar inom rubrikens ram”. Detta är ett mycket kategoriskt fördomande, som inte i något avseende konkretiseras eller utvecklas. (Alla diskussioner bör för övrigt hålla sig inom rubrikernas ramar. Varför använder man annars rubriker?) Vidare är påståendet uppenbart fel eftersom vi genomgående redovisar likheter och skillnader mellan och – där detta är relevant – inom partierna.

Det är möjligt att vi på någon punkt kunde varit tydligare, men det är svårt att i detta sammanhang kommentera eventuella brister eftersom Michelettis kritik genomgående är av den svepande karaktär som citatet ovan är ett prov på.

Det är alltså utomordentligt viktigt att man som recensent utvecklar resonemang kring de invändningar som anförs. I synnerhet om invändningarna genomgående är kategoriskt formulerade. I detta finns också en pedagogisk

poäng; det är (alltid) viktigt att läsarna förstår vad som åsyftas.

Micheletti hävdar exempelvis att ”det finns ett antal allvarliga brister i boken. En sådan är att författarna inte på något sätt analyser partier och organisationer tillsammans – hur de samverkar med varandra, motarbetar varandra samt röjer väg för varandra.” Nu är det ju faktiskt så att vi gör detta, i de fall vi bedömt det som relevant. Vi resonerar exempelvis på flera ställen om de speciella relationer som det socialdemokratiska partiet har med Landsorganisationen. Vi resonerar dessutom i olika sammanhang om hur partierna i sin kanalfunktion fått konkurrens från olika former av enfrågeinriktade påtryckningsgrupper.

Vi tar även upp ett principiellt resonemang om den grundläggande konflikt som sedan länge finns inbyggd i svensk politik mellan å ena sidan den demokratiska grundprincipen ”en man – en röst”, dvs den politiska jämlikheten, där partierna spelar huvudrollen, och å andra sidan den princip som undergräver verkningkraften hos den förra: det faktum att människor inte bara tillåts utan också uppmuntras att organisera sig för att på andra vägar än genom partierna verka för sina intressen. Vad är spänningen och interaktionen mellan den parlamentariska respektive korporativa kanalen, om inte just det som Micheletti efterlyser?

2. Ett annat krav på en recension är att den är *korrekt*, dels i den meningen att den ger rättvisa åt innehållet, dels i den meningen att den inte innehåller medvetna missförstånd. Inte minst om man recenserar en lärobok i denna tidskrift, där läroboksförfattare i motsats till avhandlingsförfattare saknar möjlighet till omedelbar replik, är det ett grundläggande intellektuellt anständighetskrav att en recensent verkligen bemödar sig att på ett korrekt sätt återge innehållet i den bok som är föremål för granskning.

3. Vidare bör kritiken vara så genomtänkt att den uppfyller grundläggande krav på *konsistens*. Man bör t ex inte skriva att ”det över huvud taget saknas en diskussion om hur Organisationssverige är verksamt i svensk politik”, när man i meningen innan faktiskt kon-

staterat att "intresseorganisationers och folk- rörelsers försök att påverka myndigheter av- handlas i ett kapitel". Någonstans hänger detta inte riktigt ihop.

Avsaknaden av nyansering i den recension som är upphovet till denna diskussion gör det genomgående oklart vad som åsyftas. Är det så, såsom det uttryckligen står, att Micheletti faktiskt anser att vi överhuvudtaget inte be- handlat frågan om organisationernas roll i svensk politik? Förmodligen inte, eftersom detta tas upp i flera olika sammanhang. Troligen är innebörden en helt annan än den som kan utläsas, nämligen att vår behandling av or- ganisationernas inflytande är bristfällig eller knapphändig i något avseende. Men återigen: varför inte argumentera för *varför* det är brist- fälligt? På vilka konkreta punkter är framställ- ningen otillfredsställande?

Likaså blir det obegripligt när det först görs gällande att det i vår bok saknas varje ansats till att diskutera hur de svenska partierna, som med vissa sentida undantag bildades i sam- band med industrialismens genombrott, klarar övergången till postindustrialismen, och strax därefter konstateras att del 3 (som handlar om partiernas framtid) behandlar just detta. Man kan naturligtvis anklaga oss för att vi på ett *felaktigt* eller i övrigt *otillfredsställande* sätt diskuterar partiernas legitimitetsproblem, och det förhållandet att partiernas traditionella folkrörelsekaraktär håller på att försvagas till förmån för det postmoderna kaderpartiet med

allt vad detta innebär – och då lämpligen också prestera ett eller annat argument för denna kri- tik. Men att helt frankt hävda att vi överhuvud- taget inte ens försökt att behandla problemati- ken är att fara med osanning.

Kritiken är ett av vetenskapens viktigaste ar- betsinstrument. Men kritiken måste vara un- derbyggd med argument, annars saknar den mening; den måste med andra ord vara utfor- mad så att den möjliggör samtal, annars är den inte konstruktiv.

Vidare: samtalet har liknats vid samhällsve- tenskapens laboratorium. För att ett samtal skall vara fruktbart krävs naturligtvis som en grundförutsättning att parterna försöker förstå varandra och att den ena parten inte medvetet förvanskar vad den andra säger. Sedan kan to- nen växla. En del är temperamentsfulla eller ilskena av naturen och har ett behov av att läsa lusen av idiotiska kolleger. Det kan, ibland, ge spänst åt samtalet och ge upphov till stimule- rande polemik. Andra känner sig som deltaga- re i ett gemensamt projekt där man tillsam- mans med allvarligt syftande kolleger söker närma sig sanningen och nå större klarhet.

Vilken sort man än tillhör måste man i veten- skapens hus underkasta sig en gemensam grundregel: kritik skall underbyggas med ar- gument.

Mats Bäck – Tommy Möller

Litteraturgranskningar

Hans Mouritzen: *Finlandization: Towards a General Theory of Adaptive Politics*. Aldershot 1988: Avebury.

Hans Mouritzens avhandling *Finlandization: Towards a General Theory of Adaptive Politics* gör ett närmast bedövande intryck. Den är stringent skriven med en påfallande uppfinningsrikedom. När jag först tog mig an boken trodde jag att den skulle vara mer svårgenomtränglig än den sedan visade sig vara. Uppläggningen med många små kapitel kunde lett till en fragmenterad förståelse, men det flyter, med vissa undantag, rätt så naturligt. Flera saker som hotat drunkna i textmassan i längre kapitel lyfts på det här sättet fram.

Avhandlingen handlar om politisk adaptation, ett studieobjekt som har sin upprinnelse i James Rosenaus studier av *linkages* mellan inrikes- och utrikespolitik från slutet av 60-talet.

Rosenau influerades av organismmetaforen och problemet formulerades som en enhets (i detta fallet staten) förmåga att anpassa sig till förändringar i omgivningen.

Utifrån de förändringar som beslutsfattarna reagerar på konstruerade Rosenau en typologi. Om reaktionen gäller både externa och interna förändringar kallades det för *preservative*. En orientering som innebär responsivitet för endast externa förändringar kallade Rosenau för *acquiescence* och enbart för interna dito för *intransigent*. En orientering som inte innebär någon respons överhuvudtaget, förutom i förhållande till det egna värdesystemet, kallade Rosenau för *promotive*.

Det är *acquiescence* som utgör föremålet för Mouritzens intresse. För att betona att det är en medveten aktivitet kallar han det för *adaptive acquiescence* (AA). Det undersöker Mouritzen i tre fall: Danmark från 1935 till ockupationen 1940, från ockupationen till regeringens avgång i augusti 1943 och Sverige 1940–

43. Finland undersöks ej, som man skulle kunna tro av titlen, utan undersökningen gäller fenomenet finlandisering.

I förhållande till Rosenau gör Mouritzen huvudsakligen två modifieringar. För det första preciserar inte Rosenau aktören vid adaptation. Istället för att tala om stat, regering eller t o m samhälle, använder Mouritzen begreppet regim, som definieras som:

...constituted by its public commitment to a set of values – its regime identity (often ideological values), its general autonomy, and its control over territory and resources. (s 30)

Abstraktionsmässigt befinner sig begreppet mellan stat och regering. "Stat" får lätt en reifierande karaktär och gör det svårt att hantera de ofta flytande värden som adaptationen gäller, menar Mouritzen. I förhållande till regering är regim tidsmässigt mer utsträckt; Mouritzens intresse är inte enstaka beslut av anpassning, utan längre tidsperioder (*eras*). Ett regeringskifte behöver alltså inte innebära ett regimskifte.

Den andra förändringen är att basera typologin på regimens *value-account* istället för dess *responsiveness* som hos Rosenau. Anledningen till den förändringen är de svårigheter som Steve Smith hade att använda Rosenaus utgångspunkt vid en undersökning av adaptation.

Värdeförändringar i den externa omgivningen kan vara positiva, negativa, balanserade eller obetydliga. Om regimen utsätts för negativa värdeförändringar i sin externa omgivning och är beredd att acceptera vissa värdeförluster för att bevara andra mer grundläggande värden är det *adaptive acquiescence*.

Mouritzen diskuterar olika typer av värden och antar att regimen ser dem ordnade i en värdehierarki. Generell defensiv makt, d v s förmåga att motstå yttre influenser, och generell

offensiv makt, d v s förmåga att påverka den yttre omgivningen, ses som generella värden. Förutom att upprätthålla den egna regimidentiteten ses också kontroll över territoriet och befolkningens välfärd som regimvärden.

Som jag förstått det är de generella värdena överordnade de andra, men när Mouritzen senare går igenom de olika fallen framstår regimidentiteten som det viktigaste. Det är nu inte så märkligt, då ju Mouritzen ser regimen som aktör, men det leder till vissa problem, framför allt för det danska fallet under ockupationen. Visserligen kunde den danska regeringen upprätthålla delar av regimidentiteten, och relationerna med tyskarna hanterades som utrikespolitik genom danska UD. Men ändå hade stora delar av regimen defensiv makt (*basic autonomy*) gått förlorad. Nåväl, invändningarna här har möjligen som underförstådd kontext begrepp som "stat" och "suveränitet", något som ju Mouritzen vill undkomma. Frågan är emellertid om inte dessa begrepp kommer så att säga smygande in bakvägen igen; särskilt som offensiv – defensiv makt utvecklats i anslutning till begreppet stat. Eftersom defensiv makt antas ha högsta prioritet (s 49), blir då frågan vad *det* egentligen innebär för regimen (och hur det förhåller sig till regimidentiteten). Som jag ser det tycks regimidentiteten vara det överordnade värdet i Mouritzens fallstudier.

Resten av första delen av avhandlingen ägnar Mouritzen åt att definiera *adaptive acquiescence* och diskutera olika strategier vid AA. I den andra delen går Mouritzen igenom de empiriska fallen och i den tredje försöker han förklara dessa genom att konfrontera dem med två idealtypiska modeller: *tension-adaptation* och *power-balance*. Till detta läggs en diskussion av ad hoc-förklaringar av fenomen som idealtyperna inte förklarar. I den fjärde delen tar Mouritzen upp förklaringar till varför AA stabiliseras och varför det kan vara svårt för regimen att ta sig ur det beroendeförhållande som AA innebär. Diverse faktorer till en sådan tröghet (inertia) diskuteras. Femte och sjätte delen slutligen ägnas slutsatser (kap 32 kan med fördel läsas som en inledande sammanfattning), andra fall som kunde kvalificera

som AA (t ex Finland efter 1945) och de metodologiska problem som Mouritzen haft. Bl a diskuteras frågan om idealtyperna är så starkt påverkade av just dessa fall att det blir ett cirkelresonemang. Mouritzen konstaterar, som han själv säger lite fariseiskt, att så inte bör vara fallet. Och så verkar det också vara, då flera hypoteser inte bekräftas. Jag vill här koncentrera mig på vissa delar; förutom definitionen och dess implikationer, också strategierna och idealtyperna. Slutligen ska jag säga lite om inertiperspektivet.

Men först alltså definitionen som redan berörts något. Med *adaptive acquiescence* menar Mouritzen: (1) att regimen är under press från sin omgivning och att dess basala regimvärden hotas; (2) att regimen anpassar sig (vilket kräver viss autonomi – se ovan); (3) att anpassningen gör intrång på deklarerade regimvärden; samt (4) att dessa eftergifter tolereras i utbyte mot bevarande av mer grundläggande värden. Vid AA skapas inga nya värden. Värdeförhållandet (*value account*) till omgivningen är alltså negativt. Detta accepteras på ett uppgivet sätt (kap 6).

Mouritzen går sedan vidare och gör två avgränsningar

Dels behöver AA inte nödvändigtvis innebära eftergifter gentemot en aktör, utan kan ske till omgivningen mer diffust (det gäller t ex ekonomiska "eftergifter"). Men Mouritzens studie gäller AA visavi en aktör. Dels kan anpassningen ske direkt eller indirekt; det sistnämnda innebär att eftergifterna ges till en aktör som uppfattas som ens allierade mot en annan aktör som man upplever som ett hot. Mouritzen avgränsar sig här till direkt adaptation. Motaktören kallas för *concession-receiver* (CR).

Bl a till följd av dessa avgränsningar blir det inte så många fall av AA som Mouritzen kan studera. Faktum är att det hela smalnar av mer än man kan förvänta sig i början; titeln är ju effektiv. När jag läst första delen började jag fundera på om inte t ex Sveriges förhållande till EG skulle kunna analyseras som AA, men jag insåg ganska snart att Mouritzen inte skulle tyckt det. Och det av två skäl. Dels är förändringarna inte (enbart) negativa utan balansera-

de eller positiva. Och för det andra skiljer inte regimidentiteten i Sverige och inom EG sig åt i en sådan utsträckning att det skulle kunna kvalificera sig som ett fall av AA. Detta tycker jag styrker det tidigare sagda om att regimidentiteten egentligen är det överordnade värdet i Mouritzens studie.

Vidare diskuterar Mouritzen de olika strategier som är relaterade till AA. I själva begreppet ligger att kärnan i AA är eftergifter (concessions). Det är den dominerande strategin, men det finns olika strategier för att försöka minska eftergifterna. En är *non-commitment*, d v s att försöka att vara neutral i förhållande till de dominerande makterna. För Danmark och Sverige spelade detta naturligen en stor roll. En annan strategi som användes, men som inte tycks ha varit så framgångsrik, var att arbeta genom NF, samt betona vikten av avspänning och medling (*strategy of détente and mediation*). En viktig strategi var *counterweight*, som både kan vara militär (avskräcka från anfall) eller civil (mobilisera folkligt stöd för regimen etc). För det fjärde användes vad Mouritzen kallar för *bastion-strategy*, som går ut på att knyta samman flera värden genom att föra dem till en princip som man försöker göra klart att man inte på villkors vis kan överge. Det är alltså ett sätt att undvika att ge djävulen lillfingret eller, som Mouritzen uttrycker det, hamna på eftergiftsbranten (*slope of concessions*).

Det är synd och samtidigt lite förvånande att Mouritzen inte diskuterar de olika strategierna utifrån den litteratur om internationellpolitiska strategier som finns. Schellings diskussion i *Strategy of Conflict* om hur svaga aktörer genom att binda sig (*commitment*) kan påverka mycket starkare aktörer hade med fördel kunnat relateras till t ex bastionstrategin. Bastionstrategin kan ses som exempel på ett strategiskt drag i Schellings mening, där jag påverkar motaktören genom att ändra hans uppfattning om mitt eget agerande. Till skillnad från *non-commitment*, som syftar till att ha så stort manöverutrymme som möjligt genom att vänta och se, begränsar ett *commitment* handlingsutrymmet. Paradoxalt kan svaghet vara styrka, menar Schelling, då strategin gör att

motaktören måste svara på ett utspel där den svagare satt gränserna för en uppgörelse. Om då den starkare vill få igenom något måste denne acceptera att gå den andre till mötes. Istället för den vanliga katt-och-råtta leken blir det en Tom och Jerry-variant.

Samtidigt är det viktigt att påpeka att Schelling talar om *commitment* i betydelsen att binda sig till en viss handlingslinje, och alltså inte har samma betydelse som *commitment* har hos Mouritzen där det handlar att binda sig vid en viss aktör. AA är alltså en bundenhet vid en starkare aktör. I den relationen kan sedan den svagare aktören använda sig av Schellings *commitment* för att påverka den starkare. Eftersom Schelling inte diskuterar den bundenhet som är Mouritzens utgångspunkt, kunde Mouritzen också bidragit till den schellingska diskussionen. Som Mouritzen visar är Schellings *commitments* svåra i ett AA-förhållande. Mouritzen kunde alltså bidragit till att göra Schellings *commitment* kontextbundet och också pekat på de antaganden som Schellings diskussion bygger på.

Naturligtvis kräver en schellingsk *commitment*-strategi att de två aktörernas förhållande inte är helt anarkiskt. Sådana tillfällen verkar emellertid vara ovanliga. Som Mouritzen själv påpekar bygger AA på att båda aktörerna visar återhållsamhet och finner ett slags *modus vivendi* så att i varje fall aktörernas kärnvärden erkänns.

Även ett förhandlingsteoretiskt perspektiv vore intressant. AA involverar säkert en hel del förhandlingar i sig. Perspektivet kan också anläggas på AA-förhållandet självt; det skulle kunna analyseras som *bargaining*. Mycket av förhandlingsteorin har en maktsymmetrisk utgångspunkt. Sedan har man lagt till maktspekter, men dessa har ofta karaktären av just *tillägg*. Mouritzen har med *adaptionsteorin*, speciellt AA, den motsatta utgångspunkten (*maktasymmetri*) och kunde möjligen använt förhandlingsteorin som tillägg till denna. I kritiken av Rosenaus *adaptionsbegrepp* påpekar Mouritzen att det begreppet har sin grund i interdependensdiskussionen, och han menar att Nikolaj Petersens begrepp är mer tidsneutralt och därför av större relevans för Mouritzens

undersökning. Men kanske är Mouritzens adaptionsbegrepp för okänsligt för interdependenta aspekter. Visserligen verkar Mouritzen mycket medveten om dessa aspekter (se ovan om *modus vivendi*), men de teoretiseras ej, varken som "tillägg" till adaptionsperspektivet eller som en integrerad del av perspektivet. Interdependens verkar vara en viktig aspekt på alla tre nivåerna, *modes of adaptation* såväl som strategier och taktiker.

I den tredje delen utvecklar Mouritzen två idealtyper, *power-balance* och *tension-adaptation*. Dessa relateras till både "normala" förhållanden och AA. Båda idealtyperna är influerade av Goldmanns diskussion av svagare aktörers makt. Under normala förhållanden befinner sig den svagare aktören i samma förhållande till de båda starkare aktörerna. Mouritzen gör här ett antagande om "begränsad" bipolaritet, då det är förhållandet mellan regimen viktiga motaktörer som avses, medan systemet i sin helhet (möjligen) kan ha en annan struktur.

Om spänningen stiger mellan de starkare aktörerna bör detta påverka både regimen offensiva och defensiva makt. Dels får regimen ökat "marknadsvärde" och kan därför spela ut motaktörerna mot varandra (Goldmanns neutralismhypotes). Detta resonemang om ökad offensiv makt bygger på antagandet att den svaga aktören har vissa strategiska resurser som intresserar de starkare. Dels blir regimen mer utsatt – minskad defensiv makt – men det troliga är att den inte går in i ett AA-förhållande, utan försöker hålla sig utanför (non-commitment). Detta sätt att anpassa sig till omgivningen är exempel på balanserad adaptation. Resonemanget om spänningsnivåns betydelse vid ungefärlig maktbalans prövas inte i studien, utan ska ses som en relief till diskussionen vid AA.

Vid AA, dvs vid icke-balans i maktavseende, är det inte troligt att neutralismhypotesen håller menar Mouritzen, eftersom den svagare parten redan är uppbunden vid en aktör. Samtidigt är risken för att den starkare aktören (*concession-receiver CR*) ska försöka få kontroll över regimen i förebyggande syfte liten (*pre-emption*). Om spänningen ökar vid AA är

det troligt att aktören kommer att utsättas för mer precisa och mindre förhandlingsbara krav, samtidigt som de kommer att vara mer begränsade (Mouritzen kallar det för disciplinering av regimen). Regimen kommer att utan tveksamhet gå med på CR:s krav. En maktbalansförändring till fördel för CR vid AA innebär att regimen "marknadsvärde" minskar, dvs den offensiva makten minskar. Även den defensiva makten minskar då regimen utsatt för CR ökar. I detta finns ett tidsperspektiv. Om trenden är att CR ökar i makt stärks AA och vice versa. Tidsperspektivet är viktigt för Mouritzen, speciellt i samband med diskussionen kring inertia.

För att summera några av Mouritzens resultat. *Tension-adaptation-type*: Hypotesen att förmågan att spela ut motaktörerna mot varandra vid höjd spänning inte gäller under AA bekräftades i alla tre fallen. Neutralismhypotesen gäller alltså inte vid AA. Hypotesen att kraven på regimen blir mer precisa och specifika när spänningen stiger bekräftades också. Även hypotesen om minskad risk för *pre-emption* fann stöd, menar Mouritzen, som alltså inte vill se ockupationen av Danmark som en förebyggande åtgärd (i varje fall inte riktad mot regimen). Hypotesen att regimen kommer att svara snabbt på krav från CR vid ökad spänning stämde i stort i de danska fallen, medan Sveriges agerande vid midsommar 1941, i och med krigsutbrottet mellan Tyskland och Sovjet, var mer tvekan än man kunde vänta sig.

Balance of power type. Hypoteserna om minskad defensiv och offensiv makt vid maktbalansförändringar prövades ej direkt av Mouritzen. Däremot prövades hypotesen om minskad betoning av non-commitment, vilket fann stöd i det svenska fallet medan bilden är mer oklar när det gäller Danmark. Perioden september 1939 – april 1940 användes strategin visserligen mindre ofta, men inte så lite man hade anledning att förvänta sig. Inte ens i och med ockupationen 1940 upphörde den danska regeringen att använda strategin.

Hypotesen att AA stärks när CR:s makt ökar fick stöd – det Mouritzen kallar för *sliding down the slope of concessions*, medan den inte fick stöd när det gällde regimen försök att

klättra upp för "eftergiftsbranten". Frågan varför det är svårare att ta sig ur ett AA-förhållande, än att hamna i ett, ser Mouritzen som en viktig iakttagelse från fallstudierna som han följer upp i diskussionen kring tröghetsfaktorer.

Sammantaget menar Mouritzen att medan spänningsnivån under normala omständigheter antagligen är en viktig dynamisk faktor, är den generellt inte det vid AA, d v s spänningsförändringar påverkar AA-förhållandet och regimen agerande i liten utsträckning. Däremot är maktbalansen en dynamisk faktor i förhållande både till graden av AA samt de strategier och taktiker som användes (spänningsnivån är en dynamisk faktor bara vad gäller taktiker). Maktbalansfaktorn är *prime mover* avslutar Mouritzen.

Här blir både styrkan och svagheten i Mouritzens perspektiv klart. Eftersom han är intresserad av längre tidsperioder, och har konstruerat sina begrepp, som regim, era etc, utifrån detta, blir strukturella faktorer, som maktbalans etc, viktiga. Däremot blir det svårare att hantera situationella faktorer, med ett bibehållet teoretiskt fokus. Lite lättare hade det möjligen blivit om de två typerna relaterats till varandra (som Mouritzen också är inne på, s 244). De två tycks ju i hög grad korrelerade. När maktbalansen förändras bör detta föra med sig att spänningen stiger. Förändringar i spänningen kan ses som kriser i förhållandet mellan aktörerna till följd av maktförändringar. Om det accepteras skulle alltså spänningsnivåtypen ses som komplement till maktbalanstypen, istället för att ges samma teoretiska status.

Som nämndes ovan visade det sig svårt för regimen att klättra upp för eftergiftsbranten när CR:s makt minskar. För att förklara det diskuterar Mouritzen utförligt olika typer av inertia. Kognitiva och institutionella faktorer samt etablerade intressen uppmärksammas såväl i den externa och interna omgivningen som inom regimen själv. Dessa faktorer kan vara fördröjande men kan inte sätta igång en förändringsprocess; de faktorerna är istället desamma som för AA i sig, d v s makt- och spänningsförändringar.

Även byråkratisk inlärning och egenintressen i utrikesförvaltningen spelar en roll. Detta är intressant eftersom det innebär en nyansering av rationalitetsantagandet som är grundläggande för Mouritzens uppfattning av adaptation. Överhuvudtaget är det lite oklart hur tröghetsfaktorerna kan (ska) relateras till rationalitetsantagandet. Är det så att dessa faktorer helt uppfattas av regimen? Kan de ändra dem? Är de intresserade av det och hur ska det gå till? Eller innebär tröghetsfaktorerna ett perspektivskifte, där rationalitetsantagandet måste kvalificeras; i så fall vad innebär det för Mouritzens studie i sin helhet?

Mouritzen ägnar ett stort utrymme åt inertiaperspektivet. Och som han själv säger är det intressant och viktigt att se på vilket sätt AA själv är en förklarande faktor genom att ta upp feedbackprocesser. Trots det blir det i slutändan inte så mycket av det hela. Maktbalansförändringar är de viktigaste faktorerna både vid rutschandet nerför liksom klättrandet upp för eftergiftsbranten. Möjligen kunde Schelling även här haft något att bidra med, då han diskuterar svårigheterna med att *undo commitments*. Båda aktörerna har bundit sig och måste finna en väg ur problemet utan att förlora ansiktet. Mouritzen menar ju t ex att permittrafikens upphörande fördröjdes av att den svenska regeringen samtidigt förhandlade med de västallierade om ett handelsavtal. Det fick inte se ut som trafiken upphörde som en följd av svenska eftergifter, nu mot Väst. Regeringen ville undvika att hamna i ett nytt AA-förhållande med Väst. Även den inrikespolitiska kritiken av trafiken kan ha spelat en roll. Också Tyskland behövde en *face-saving device* för att slippa förödmjukelse. I samband med det danska regeringens svårigheter att klättra upp för eftergiftsbranten påpekar Mouritzen att den danska regeringen var rädd att tyskarna skulle uppfatta en uppmjukning av AA som förödmjukande och leda till "desperata" åtgärder, särskilt som den tyska armén stod på dansk jord. Detta fundamentala faktum tycks vara huvudanledningen till den danska regeringens svårigheter. Därmed är man också tillbaka till problemet med vad *basic autonomy* egentligen är för regimen.

Sammanfattningsvis har Mouritzens avhandling varit mycket läsvärd. Flera recensioner har hoppats att boken ska få sin rättmätiga uppmärksamhet. Det är bara att instämma.

Mikael Spång

Rolf Ejvegård: *Vad är demokrati?*
Stockholm 1991: Ordfronts förlag.

I en på sin tid berömd ordväxling från 1644, förklarade ärkebiskopen, att sanningen icke avgjordes av röstpluraliteten, varvid Johan Skytte frågade vem som då skulle avgöra.

Det finns anledning att upprepa frågan till Rolf Ejvegård efter att ha läst hans senaste bok *Vad är demokrati?* där han försöker utreda titelfrågan och diskutera möjliga definitioner av begreppet. Han avvisar folksuveräniteten som en god demokratidefinition och förespråkar istället en som är av naturrättslig art. Det finns alltså vissa grundläggande saker som är rätt, helt oavsett formella majoritetsbeslut i politiska institutioner. Denna idé om rätt är demokratiens kärna och bör, menar författaren, avspeglas i demokratidefinitionen. Han vänder sig mot den rättspositivistiska traditionen och menar att demokrati inte bör definieras formmässigt, utan innehållsmässigt. I stället för att definiera demokrati som ett styrelseskick bör den förstås som ett utopiskt tillstånd i en sammanslutning där människor åtnjuter optimal frihet.

Motsättningen mellan naturrätt och folksuveränitet bygger bland annat på att majoriteten kan ha "fel". Majoritetsbeslut kan på ett eller annat sätt visa sig stå i motsättning till demokratiens idé. Därför bör majoritetsprincipen förkastas.

Det är emellertid få som hävdar att majoritetsbeslut är en absolut garanti för att "bästa" beslutet väljs. Flertalet kan otivelaktigt missförstå sina egna intressen eller bortse från etiskt begrundade argument till fördel för privat kortsiktig vinning. I stället rättfärdigas majoritetsregeln på andra, ofta pragmatiska grun-

der, t ex att vi erfarenhetsmässigt vet att majoritetsregeln bäst motsvarar de krav vi ställer på en beslutsregel, trots de brister den trots allt har. Problemet är nämligen, som Johan Skytte påpekade, att beslut måste fattas på något sätt i gemensamma angelägenheter när vi inte är eniga, och vi känner inte till något bättre sätt. En annan vanlig motivering är dessutom att det ligger ett värde i sig att styra sig själv, oavsett om andra i en viss mening skulle kunna göra det bättre. Eftersom Ejvegård inte bemöter denna typ av argument känns det som om öppna dörrar slås upp med full kraft i boken. På vilket sätt beslut ska fattas i Ejvegårds demokrati framgår inte. I stället gör han det enkelt för sig och blandar på klassiskt manér ihop sin egen underbara utopiska värld med majoritetsprincipens brister i den grå vardagen.

Ejvegård gör fel, enligt min mening, genom att han försöker fånga in alltför mycket i demokratibegreppet. Han är inte ensam. När jag för en tid sedan var på Empire-utställningen på Nationalmuseum, kunde jag inte låta bli att reagera på att rösten i en dia-presentation av Empire-epoken karakteriserade kvinnornas klädsel som demokratisk, eftersom den var enklare och lättare än tidigare epokers. Ejvegård skulle säkert försvara denna betydelse av demokrati. Han försöker nämligen fånga alla livets sidor i begreppet. Industriell och ekonomisk demokrati är självklara ingredienser, men han stannar inte där. Med demokrati avser han "ett system som ger oss ett dragligare liv, som gör att vi har det bra, som gör oss lyckligare och som får oss att trivas" (s 193). Med detta synsätt vinner han emellertid föga. Tvärtom skapar det endast förvirring. Handlar inte människors lycka om något annat (eller åtminstone om något mer) än demokrati? I så fall kan väl demokratibegreppet få reserveras till ett något mer begränsat område.

En precisering av vad som egentligen avses med demokrati lämnas inte. Detta ställs heller inte i utsikt, tvärtom. Redan i inledningskapitlet meddelas att någon färdig eller slutgiltig definition inte kommer att ges. Senare i boken motiveras ställningstagandet med att demokratiens dynamiska natur innebär att det inte kan finnas någon som har monopol på uttolk-

ningen av demokrati. Denna ödmjuka inställning till problemets svårighet är kanske lovvärd, men lämnar läsaren i en svår sits. Vad är det egentligen för något han ska ta ställning till? Hur rättfärdigas demokrati om det inte någorlunda klart framgår vad det är? Särskilt anmärkningsvärt är det att Ejvegård går till angrepp på vad han kallar den nypositivistiska begreppsförvirringen och hävdar att bara den som behärskar sin definitionslära och tillämpar den på de begrepp man använder vet vad han talar om, men inte själv definierar det mest centrala begreppet i boken.

Det närmaste läsaren kommer en precisering, utöver fragmentariska ställningstaganden i den löpande texten, är att Ejvegård stöder den första av följande tre grundbetydelser: 1) ett utopiskt tillstånd i en sammanslutning, t ex ett land där alla åtnjuter optimal frihet; 2) ett styrelseskick (ett medel); samt 3) en sammanslutning. Den sista definieras ostensivt. Den första är överordnad (förutsätter) de båda andra och betecknar, säger författaren, verklig demokrati, medan de övriga är demokratin som byråkrati. Den är ett uttryck för demokratin som idé, till skillnad från demokrati som styrelseform och som statsbildning.

Den centrala poängen i boken är att demokrati inte gärna kan definieras med utgångspunkt från den andra grundbetydelsen eftersom det inte är möjligt att avgöra om ett styrelseskick är demokratiskt utan att använda en måttstock som ligger utanför styrelseskicket (konstitutionen) i sig. Den måttstocken är vad Ejvegård kallar demokrati i den första grundbetydelsen. Det står naturligtvis författaren fritt att göra detta ställningstagande, men frågan är om Ejvegårds modell är att föredra framför en mer utbredd syn. Det är vanligt att definiera demokrati som t ex majoritetsbeslut, men att motivera och rättfärdiga demokrati med något som ligger utanför demokratins former. Det kan vara jämlikhetsprinciper, effektivitetsvärden, frihetsvärden eller något annat. Rättfärdigandet i sig behöver emellertid inte vara *demokratin* och därmed en bättre definition än vad demokrati som styrelseskick är. Dessutom behöver rättfärdigandet (eller, om

läsaren så önskar, demokratins idé) inte alls ha med utopier att göra.

Till bokens förtjänster hör den kritiska granskningen av Hans Kelsen och Olof Petersson (maktutredningen). Hit hör kritiken av åtskillnaden mellan "är" och "bör", kritiken av metoder som begränsar sig till studiet av skrivna författningar samt såväl det önskvärda som det möjliga i att spåra en grundnorm. Kritiken mot märkliga och förvirrande definitioner av decentralisering och påståenden om att decentralisering nödvändigtvis har med demokrati att göra tillhör också bokens goda sidor.

Författaren för också fram oro för och kritik mot den starka ställning som nypositivismen har i maktutredningen och över huvud taget i svensk statsvetenskap. Kritiken är emellertid stundtals alltför raljant. Ett exempel: "Vet han inte att han är nypositivist (vet Petersson det?) så är det nog inte mycket bevänt med hans forskarmödor." (s 36-7) Ett annat exempel: "Ett sådant resonemang är logiskt problematiskt, men vi har ju redan konstaterat att logik inte är nypositivistens starka sida." (s 56) Tomma fraser som dessa slår enbart tillbaka mot författaren själv. Tyvärr riskerar det att ta udden ur berättigad och intressant kritik. Komiskt blir det dessutom när Ejvegård mitt i sin glödande positivismkritik bemödar sig om att nämna antalet referenser Olof Petersson har till Hans Kelsen när han vill visa det inflytande denne har haft på Petersson i *Metaforenas makt*. (En motsvarande operation på Ejvegårds referenser skulle knappast spegla hans förebilder.)

Till svagheter i den kritiska granskningen hör också att författaren målar upp vad jag uppfattar som en icke rättvisande bild av det han sedan kritiserar. Denna retoriska taktik är ofta effektiv, men har förstås inget att göra med en seriös prövning av argument i en vetenskaplig diskussion.

Ejvegård är dock bättre på att kritisera, än att själv konstruera alternativ. Jag har sympati för flera av de budskap som Ejvegård försöker förmedla i boken, t ex att demokrati förstås olika i olika tider och kulturer, samt att statsvetenskapen också har en viktig uppgift i normativt laddade demokratiproblem och att vi

varken kan eller bör försöka undfly dem. Problemet är dock att han inte själv gör något för att bidra till ökad förståelse för demokrati genom t ex tids- eller kulturöverbrygningar eller bidrar med intressanta argument angående de grundläggande värderingarna i ett demokratiskt samhälle. De två sista kapitlen i boken, "Demokratins historia" och "Demokratins etik", är en stor besvikelse. Här kunde man förväntat sig de bidrag författaren så entusiastiskt efterlyst i tidigare kapitel. Tyvärr är de alltför ytliga för detta.

Det är oklart vilken läsekrets Ejvegård vänder sig till. Å ena sidan får jag intryck av att avsikten är att locka en bred skara av allmänt samhällsintresserade svenskar. För detta talar den breda uppläggnings och de pedagogiska exemplen från framför allt fotboll och trafik. Flera av dessa belyser utmärkt resonemangets poänger. Å andra sidan ger t ex de avsnitt som ägnas maktutredningen och *Metaforernas makt* intryck av att boken är avsedd som ett polemiskt inlägg i en vetenskaplig debatt, vilket trots allt begränsar den tänkbara läsekretsen. I synnerhet som författaren behandlar begrepp som nypositivism som något självklart och allmänt känt. Denna läsekrets kan dock förväntas kräva mer djuplodning för att känna sig nöjda.

På bokens omslagssida står det att *Vad är demokrati?* fyller ett tomrum i svenskt tänkande kring demokrati och har förutsättningar att bli lika klassisk som Alf Ross bok *Varför demokrati?* Tillåt mig tvivla. Boken är alltför ojämn och oklar, stundtals rent utav förvirrande, för att kunna vinna sådan framgång.

Ingvar Mattson

Göran Rosenberg: *Friare kan ingen vara – Den amerikanska idén från revolution till Reagan*. Stockholm 1991: Norstedts.

I boken *Friare kan ingen vara – Den amerikanska idén från revolution till Reagan*, är

journalisten och författaren Göran Rosenberg på jakt efter de idéer som format det amerikanska samhället. Friheten är, enligt Rosenberg, det centrala i det amerikanska idéarvet, dess *raison d'être*. I tolv kapitel lyfts den amerikanska frihetens olika dimensioner fram och skapar tillsammans en genomträngande bild av ett Amerika som annars ofta kännetecknas av förenklingar och missuppfattningar. Göran Rosenberg var under fyra år i slutet av 80-talet stationerad som Sveriges Televisions korrespondent i USA. Det är dessa år, präglade av resor, möten och intryck, som tillsammans med en omfattande referenslitteratur bildar underlag för boken. Med hjälp av sina personliga erfarenheter och sin omfattande läsning lyckas Rosenberg med sitt syfte att "skapa ett rum vid sidan av det dagliga nyhetsbruset".

En grundläggande tanke hos Rosenberg är att det förgångna ständigt lever i samtiden. Sin utgångspunkt tar Rosenberg i de tänkare som med sina idéer gav upphov till den amerikanska revolutionen och som sedan dess satt sin prägel på den amerikanska historien. Benjamin Franklin, Thomas Paine, George Washington, John Adams, James Madison, Alexander Hamilton och inte minst Thomas Jefferson närvarar hela tiden i boken med sina diskussioner om individens frihet och självstyrelse, om författningens utformning, om maktindelning och den federala statens roll i politiken. På ett ställe i boken sammanför Rosenberg Thomas Jefferson och Ronald Reagan i ett samtal om frihet och självstyrelse. Reagan har precis hållit ett av sina sista tal som president på det av Jefferson grundade University of Virginia och i sitt tal refererar till Jefferson och hans tids idéer. Det är en intressant och underhållande dialog mellan två inte helt jämbördiga intellektuella, där den återuppstående Jefferson får chansen att modifiera bilden av sig själv och sina idéer. Rosenberg visar här på ett skickligt sätt hur de amerikanska grundarnas filosofiska idédiskussioner mer än vad vi i regel antar sätter sin prägel på amerikansk politik.

Rosenberg varvar sina nedslag i historien med erfarenheter och intryck från åren som journalist i USA. Det är en svår teknik som

Rosenberg visar sig behärska med den äran. Boken kan i detta avseende ses som en skicklig komposition, som bidrar till ökad förståelse, inte bara av ett motsägelsefullt Amerika utan även för motsägelsefullhetens historiska rötter. Även om Rosenberg tycker om sitt USA drar han sig inte för att skildra det negativa som realiserandet av frihetens idéer medfört. Fattigdomen, arbetslösheten, den sociala utslagningen, de svartas getton (där Rosenberg ser arvet från slaveriet), inskränktheten och fanatism närvarar som en motvikt till möjligheterna och drömmarna som den amerikanska frihetsmyten varit med om att skapa.

På en av sina många resor genom USA hamnar Rosenberg i Calvert City, Kentucky, där han träffar Gim Dosset. Dosset, som är döende i lungcancer efter att ha rengjort kemiska tankvagnar under en stor del av sitt liv, driver den lilla mannens kamp för rättvisa mot det maktfullkomliga bolaget. Enligt Dosset skulle allt vara bra om bara folket, "the local people", själva fick bestämma om skatter, aborter, skolan, miljön, bolagens utsläpp. I Gim Dosset ser Rosenberg den amerikanska frihetens paradox:

Gim Dosset kommer att kämpa intill sista andetag mot det bolag som sannolikt har dödat honom och, intill samma sista rosslande andetag, för den frihet som gjort detta möjligt. (...) Myten löser paradoxen i Gim Dossets liv och världsbild. I Amerika har individen, inte staten, givits makten och möjligheterna, och därmed är det också individen som måste bära ansvaret och den eventuella skulden för att ha missbrukat eller förskingrat dem(s 26)

På den individuella friheten följer med andra ord risken att misslyckas, men även förutsättningarna för framgång. Rörlighet och överoptimism är centrala inslag i den amerikanska frihetsmyten. Rosenberg jämför Amerika med Europa. Där den europeiska människan åtminstone tidigare ville veta sin plats i tillvaron, strävade amerikanen efter att överskrida gränser, inte att förvalta traditioner.

Rosenberg menar alltså att det är friheten som är det centrala i det amerikanska idéarvet.

Bokens samtliga kapitel tar sin utgångspunkt i dessa idéer om individens rätt att bestämma över sig själv, tro på vad man vill, det lokala samhällets rätt att hävda sin autonomi gentemot den federala makten etc. Rosenbergs diskussion om det amerikanska frihetsbegreppets ursprung och kopplingar till den fysiska naturen och därmed också till filosofen John Locke är intressant. Det var ju till Amerika och inte Europa som den engelske 1600-talsfilosofen förlade sitt tänkta naturtillstånd. Ingen stat eller några samhälleliga lagar reglerade samspelet mellan individerna. Hennes liv styrdes bara av "Naturens fundamentala lag, att Människan så långt möjligt bevara". Ur denna naturlag, som Locke härledde människans ursprungliga rätt till liv, frihet och egendom, hämtade de amerikanska revolutionärerna sin inspiration. Människans naturliga rätt till liv, frihet och egendom legitimerade ett amerikanskt frigörande från den engelska överhögheten. Det var alltså i Amerika och inte på Lockes hemkontinent Europa som dessa idéer fick en konkret, revolutionär innebörd.

Helt klart, menar Rosenberg, påverkade den amerikanska kontinentens materiella dimensioner tänkandet hos de amerikanska grundarna. En fråga som man kan ställa här är på vilket sätt de olika materiella förutsättningarna i Europa respektive Amerika påverkat de olika kontinenternas idéarv. Har förutsättningarna för ett självständigt medvetande varit större i Amerika än i Europa? Har det, åtminstone i begynnelsen, obegränsade amerikanska fysiska rummet också givit ett större utrymme för idéer? Rosenberg ser här skillnaden mellan Europa och Amerika: "En verklighet som under normala omständigheter hade framkallat besvikelse, cynism och, i sista hand, klasskamp, berövas i flykten västerut sin relevans. Republikens ideal väntar alltid bortom nästa bergkam eller flodkrök. Det är idéerna som ritat kartan, inte materien"(s 191).

I kapitlet "Frihetens stat" diskuterar Rosenberg den amerikanska författningens tillkomst. Det är ett ur statsvetenskaplig synvinkel intressant kapitel, där en rad klassiska politiska frågor ventileras. "Det korta steget från revolution till konstitution är Amerikas vikt-

gaste och mest fascinerande" skriver Rosenberg. Under denna tidsperiod ägde en omvärdering av politikens möjligheter och människans natur rum och det var här man tog steget från folkmakt till konstituerande makt. En av de centrala motsättningarna i utformandet av den amerikanska författningen gällde lokal makt och autonomi ställd mot centralmaktens behov av handlingskraft och inflytande. Vilka möjligheter fanns att konstruera en regeringsmakt som både var stark och samtidigt begränsad? Rosenberg ställer här Hamiltons vision om den starka staten mot Jeffersons försvar för den lokala makten. I historieskrivningen framstår Jefferson som segrare, men Rosenberg lyfter även fram Hamiltons idéer som varande de som byggde imperiet och stormakten USA. Över huvud taget så nyanserar Rosenberg bilden av denna för USA så avgörande period och visar på den amerikanska konstitutionens inbyggda motsägelsefullhet.

I slutet av kapitlet om frihetens stat lämnar Rosenberg 1780-talet för att bege sig till Washington DC sommaren 1987 och firandet av tvåhundraårsjubileet av den amerikanska konstitutionens födelse. Samtidigt som man firar pågår utskottsfröhen i Iran-Contrasaffären och Rosenberg ser i dessa förhör spår efter de decennier som formulerade den amerikanska idén: "Den rödtonade utskottssalen tillhandahöll denna sommar det slagfält där den politiska makten i USA, med jämna mellanrum under civiliserade och våldsfria former, slår sig i stycken. Presidenten vet det. Kongressen vet det. USA:s grundlagsfäder vet det – och ler. Förhören i Washington är deras bidrag till firandet av republikens födelse"(s 137).

Med stilistisk skicklighet jobbar sig Rosenberg igenom den amerikanska historien, varvat med bilder från Reagans och Bushs USA; från de första religiösa väckelserörelserna till lobotomerad lycka i Jimmy Swaggarts tevesända predikan, från George Washingtons isolationism till USAs deltagande i Kuwaitkriget, från slaveriet till de svartas getton, osv. I slutet av sin bok blickar Rosenberg framåt. Han ser de nationella problemen, fattigdomen, de ofrentliga skolornas förfall, USA:s sjunkande

konkurrenskraft, men tror inte så mycket på en starkare centralmakt som lösning på problemen. Tvärtom så betonar Rosenberg stärkandet av delstaternas makt på bekostnad av den federala makten. Det är på delstatsnivå som det politiska nytänkandet i USA äger rum idag menar Rosenberg och det är till det lilla perspektivet som han sätter sina förhoppningar. Vad USA behöver är visioner som starkt bejakar den individualistiska traditionen och som förutsätter ett livskraftigt civilt samhälle. För att den individuella friheten i Amerika ska överleva krävs det, enligt Rosenberg, att individen "ges makten över sitt liv och sitt samhälle, att förvalta eller missbruka". Kanske är det så att den amerikanska frihetsmyten håller på att blekna?

Friare kan ingen vara är en lärorik och underhållande bok. För den som vill veta mycket om det motsägelsefulla Amerika är boken att rekommendera.

Kristian Sjövik

Karl Molin: *Omstridd neutralitet. Experternas kritik av svensk utrikespolitik 1948–1950*. Stockholm 1991: Tiden

I den partipolitiska debatten om internationella frågor betonas ofta vikten av samförstånd och nationell enighet kring utrikespolitiken. Eftersom utrikes- och säkerhetspolitiska frågor i sista hand kan vara avgörande för statens fysiska existens förväntas politikerna lägga "partikäbblet" åt sidan och utforma politiken på strikt sakpolitisk grund. Att försöka vinna inrikespolitiska fördelar i utrikespolitiska frågor anses i högsta grad klandervärd.

Men i praktiken är det orimligt att anta att politiska partier frivilligt skulle avstå från att försöka erövra röster från andra partier för något så vagt och mångtydigt som "nationens bästa". Skälen till partiernas återhållsamhet i utrikespolitiken är snarare att kravet på samförstånd reducerar deras möjligheter att politi-

sera utrikesfrågorna. Inget parti vill riskera att förlora röster genom att framstå som splittrare av den nationella enigheten i dessa frågor.

Det inrikespolitiska spelets betydelse för utrikespolitikens utformning är temat för historiedocenten Karl Molins bok *Omstridd neutralitet. Experternas kritik av svensk utrikespolitik 1948–1950*. Molin säger sig vilja belysa två aspekter av denna problematik. För det första ”de säkerhetspolitiska tjänstemännens självständiga och kritiska hållning till den politiska ledningen” i Sverige åren efter andra världskriget. För det andra ”de inrikespolitiska faktorernas betydelse för regeringens initiativ till förhandlingar om ett skandinaviskt försvarsförbund”.

Molin beskriver relationen mellan säkerhetspolitikens tjänstemän och deras politiska huvudmän som en konflikt angående stats-tjänstemännens lojalitet. Skall tjänstemännen ytterst tjäna landets i laga ordning tillsatta styrelse eller skall de tjäna en mer abstrakt storhet som ”nationen” eller ”samhället”? En tredje möjlighet är att utgå från den sk kaderförvaltningens ideal, där tjänstemännen tjänar ”saken”, dvs det samhällsmål deras organisation är satt att förverkliga. Svaren på dessa frågor betingar naturligtvis vilken grad av handlingsfrihet de enskilda säkerhetspolitiska tjänstemännen har i t ex deltagandet i den inhemska opinionsbildningen i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor.

Dåvarande utrikesminister Östen Undén betonade ämbetsmännens lojalitet med den politiske huvudmannen. Detta var knappast förvånande, eftersom de säkerhetspolitiska tjänstemännens politiska uppfattningar oftast skilde sig från socialdemokratin. Redan Rickard Sandler hade som utrikesminister konstaterat att i Arvsfurstens palats var det bara han själv och vaktmästaren som röstade på socialdemokraterna.

På vilket sätt skilde sig tjänstemännens och experternas uppfattning om den svenska utrikespolitiken från de politiska beslutsfattarnas? Vilka möjligheter hade de att utöva inflytande över utformningen av den svenska utrikespolitiken? Molin urskiljer först en grupp centralt placerade tjänstemän som var starkt

kritiska mot den svenska utrikespolitiken. I spetsen för denna grupp återfanns diplomaten Sven Grafström, överbefälhavaren Helge Jung och ambassadör Erik Boheman. Grafström och Jung förde utförliga dagböcker, vilka utgör Molins viktigaste källmaterial.

Molin beskriver dessa kritikers ”program” för en annorlunda svensk utrikespolitik i tre huvudpunkter. För det första var den svenska neutralitetspolitiken moraliskt och ideologiskt tveksam. För det andra var den militärpolitiskt hindersam, eftersom den försvårade förmånliga krigsmaterielleveranser från västmakterna. För det tredje menade kritikerna att Undén m fl hade en övertro på neutralitetens fredsbevarande förmåga. I stället förespråkade de en politik byggande mera på avskräckning (med USA i bakgrunden) och mindre på avspänning och samexistens.

Vilka metoder använde dessa kritiker i sina försök att påverka den svenska utrikespolitiken? I rollen som *rådgivare* konstaterar Molin att kritikerna genom brev till politikerna sökte övertyga dem om den militärpolitiska nödvändigheten av en viss västvänlighet. I ändringsförslag till tal och anföranden försökte de inympa mera av antikommunism. Försöken beskrivs dock som föga lyckosamma. I rollen som *opinionsbildare* var kritikernas möjligheter än mer begränsade. Att offentligt kritisera regeringens politik var inte tänkbart. I stället ägnade sig kritikerna åt lobbyverksamhet bland politikerna. Överbefälhavare Jung gav råd till två försvarsstabsofficerare som författade en bok med titeln ”För Nordens Frihet”. Vid *implementeringen* av den svenska politiken agerade kritikerna genom att i samtal med företrädare för andra stater motivera den svenska neutralitetspolitiken med andra argument än de som beslutsfattarna brukade åberopa. T ex så åberopades Finlands utsatta ställning i betydligt större utsträckning av kritikerna än av politikerna. Det förekom också överslätningar och antydningar om att neutralitetspolitiken kunde överges, om så krävdes och om priset blev bra.

Sammantaget konstaterar Molin att tjänstemännen vid flera tillfällen bröt mot normen om lojalitet mot den politiska ledningen för att

i stället agera utifrån normen om "statens" eller "nationens" bästa. Kritikernas förmåga att annat än i detalj påverka politikens utformning förefaller dock ha varit högst begränsad.

Det andra temat i Molins studie är de inrikespolitiska faktorernas betydelse för regeringens initiativ till förhandlingar om ett skandinaviskt försvarsförbund. Molin driver där den kontroversiella tesen att inrikespolitiska motiv låg bakom regeringens beslut att 1948 lansera idén om ett skandinaviskt försvarsförbund. Bakgrunden var den oroväckande händelseutvecklingen i Europa (Pragkuppen i Tjeckoslovakien, slutandet av Brysselpakten mellan Storbritannien, Frankrike och Benelux-länderna, VSB-pakten mellan Finland och Sovjetunionen) vilken fick krigsriskerna att framstå som akut. De borgerliga partierna tog visserligen avstånd från Herbert Tingstens och Dagens Nyheter's krav att Sverige skulle ansluta sig till en västallians, men socialdemokratin fruktade att de borgerliga partierna i stället skulle föra fram förslag om utvidgat nordiskt försvarssamarbete. Därigenom skulle regeringen förlora initiativet i den utrikespolitiska debatten. Om förslaget dessutom skulle visa sig attrahera väljarkåren skulle socialdemokratin tvingas välja mellan att ansluta sig till förslaget, och därmed lida en prestigeförlust, eller att i 1948 års valrörelse tvingas inta en defensiv linje i utrikespolitiken.

För att föregripa en sådan utveckling, menar Molin, framförde socialdemokratin i april 1948 förslaget om ett skandinaviskt försvarsförbund, ett förslag som partiledningen på förhand visste inte var genomförbart. Socialdemokraternas oro att hamna i ett ofördelaktigt opinionsläge förklarar också varför regeringen valde att gå in i renodlade förhandlingar med Norge och Danmark om ett försvarsförbund, trots att utgången på förhand var känd hos den politiska ledningen. Även här bygger analysen främst på dagboksmaterial från de inblandade beslutsfattarna.

Molin har valt att i sin bok behandla ett mycket stort antal frågeställningar och infallsvinklar. Förutom problematiken kring experternas och tjänstemännens generella inflytande över den svenska utrikespolitiken och de

inrikespolitiska motiven bakom försvarsförbunds-förhandlingarna diskuterar Molin även omvärldens bild av den svenska utrikespolitiken och de säkerhetspolitiska tjänstemännens världsbild. Ett helt kapitel ägnas dessutom åt Dag Hammarskjölds syn på statstjänstemannens roll i beslutsprocessen. Med tanke på att boken endast omfattar 90 sidor blir därför innehållet spretigt och analysen tyvärr ofta ytlig.

Det hade otvivelaktigt varit bättre om Molin valt att begränsa sig till en eller två övergripande problemställningar, gärna med fokus på spelet mellan tjänstemän och beslutsfattare inom det utrikes- och säkerhetspolitiska politikområdet. Hur uppfattade beslutsfattarna själva tjänstemännens kritiska inställning och försök att påverka politiken? Hur stort var deras egentliga inflytande? Vilka medel använde sig beslutsfattarna av för att försöka minimera tjänstemännens inflytande? Detta är bara några av de frågor som kunde fördjupat analysen.

Bäst är Molin när han utifrån källmaterialet spekulerar kring och söker belägga vilka motiv som legat bakom regeringens utspel om ett skandinaviskt försvarsförbund. (För övrigt är boken som helhet mycket välskriven, som så ofta när historiker hållit i pennan. Här har statsvetare mycket att lära!) Oavsett om Molin har rätt eller inte argumenterar han skickligt och utan att utesluta andra motivbilder.

Att belägga motiv är som bekant problematiskt. I maj 1988 presenterade Molin vid ett seminarium på Utrikespolitiska institutet för första gången sina forskningsresultat om de inrikespolitiska motiven betydelse vid försvarsförbunds-förhandlingarna 1948-49. Ambassadör Sverker Åström hävdade vid detta seminarium att Molins tes var felaktig. I egenskap av sekreterare i den svenska förhandlingsdelegationen och nära medarbetare till Östen Undén menade Sverker Åström att de avgörande motiven var säkerhetspolitiska, och inte inrikespolitiska. Denna anekdot belyser svårigheten att belägga motiv när skriftligt källmaterial pekar i en riktning och de deltagande aktörernas utsagor i en annan.

Helhetsintrycket av Molins bok dras ner av en bristfällig korrekturläsning. Stavfelen är många och kapitel sju saknas helt, såväl i inne-

hållsförteckningen som i texten. Denna brist kan dessvärre inte undgå att inverka negativt på trovärdigheten i framställningen som helhet.

Den svenska neutralitetspolitiken har sedan 1945 starkt betingats av det kalla kriget och motsättningarna mellan stormakterna. Även om den partipolitiska uppslutningen bakom devisen "alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig", varit i det närmaste total, har oenighet och politisk strid ibland utbrutit kring enskilda inslag i den svenska utrikespolitikens utformning. Det har bl a gällt kritiken av enskilda stater, orienteringen mot tredje världen och det hemliga samarbetet med väststaterna.

När den svenska utrikespolitiken nu går in i ett nytt skede öppnas möjligheter att i större utsträckning än tidigare låta forskare ta del av hemligstämplat arkivmaterial från denna tid. De närmaste åren kommer vi därför sannolikt att få se ett flertal studier av Sveriges agerande på den internationella arenan sedan 1945. I denna flora av litteratur fyller Molins bok en plats som aptitretare, utan större djup i analysen, men med många pikanta detaljer och tankeväckande funderingar.

Ulf Bjereld

Notis

Fahlbeckska priset

Vid Lunds Universitet har det Fahlbeckska priset till bästa doktorsavhandling inom det statsvetenskapliga ämnesområdet under 1991 tilldelats Jörgen Johansson för avhandlingen *Offentligt och privat i regionalpolitiken*. Avhandlingen anmäldes i Statsvetenskaplig Tidskrift nr 3 1991 av fakultetsopponenten Peter

Bogason. Tidigare år har priset, som utdelas av Fahlbeckska stiftelsens kollegium, tillfallit Per Olof Olofsson, sociologi, Benny Carlson, ekonomisk historia, Jaff Schatz, sociologi samt Per Bolin-Hort, historia.

Priset till bästa proseminarieuppsats i statsvetenskap tilldelades Karin Aggestam, numera doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Till redaktionen insända skrifter

- Karin Björkquist, *S O M-undersökningen 1988*. Samhälle Opinion Massmedia 3. Göteborg 1989: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation.
- Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, CLVI-CLVII, Bruxelles 1990/1991: Pallas des Académies.
- Jesper Due – Jørgen Steen Madsen – Carsten Strøby Jensen, *EF og den sociale dimension. En sociologisk analyse*, København 1992: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Grus nr 36 1992, Tyskland idag.
- Eliane Gubin – Yvan Lamonde, *Un Canadien français en Belgique au XIXe siècle*, Bruxelles 1991: Commission Royale d'Histoire.
- Jan Gunnarsson, *Politics and Markets*, Köpenhamn 1992: Academic Press.
- Sören Holmberg – Lennart Weibull, red, *S O M-undersökningen 1987*. Samhälle Opinion Massmedia 2. Göteborg 1988: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation.
- Sören Holmberg – Lennart Weibull, red, *Åttiotal. Svensk opinion i empirisk belysning*. Samhälle Opinion Massmedia 4. Göteborg 1989: Statsve-

tenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation.

Sören Holmberg – Lennart Weibull, red, *Medier och opinion i Sverige. S O M-undersökningen 1989*. Samhälle Opinion Massmedia 5. Göteborg 1990: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistisk och masskommunikation.

Sören Holmberg – Lennart Weibull, red, *Politiska opinioner*. Samhälle Opinion Massmedia 6. Göteborg 1991: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistisk och masskommunikation.

Sören Holmberg – Lennart Weibull, red, *Åsikter om massmedier och samhälle*. Samhälle Opinion Massmedia 7. Göteborg 1991: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistisk och masskommunikation.

Anders Lidström, *Discretion. An Art of the Possible*. Umeå 1991: Department of Political Science.

Birgitta Lundén, *Vi kan, vi vill, vi vågar! Utveckla din förmåga att arbeta tillsammans och nå mål med mental träning*, Stockholm 1992: Norstedts.

Bryce Lyon – Mary Lyon, *The birth of Annales history: the letters of Lucien Febvre and Marc Bloch to Henri Pirenne (1921-1935)*, Bruxelles 1991: Commission Royale d'Histoire.

-
- Alain Marchandise, *L'obituaire de la cathédrale Saint-Lambert de Liège*, Bruxelles 1991: Commission Royale d'Histoire.
- Karl Molin, *Omstridd neutralitet. Experternas kritik av svensk utrikespolitik 1948–1950*, Stockholm 1991: Tiden.
- Norden i det nye Europa*. En rapport fra det danske, finske, norske og svenske utenrikspolitiske institutt og Universitetet i Reykjavik. Helsingfors 1991.
- Olof Petersson – Donald Söderlind, *Förvaltningspolitik*. Stockholm 1992: Publica.
- Lars Petterson, *Frihet, jämlikhet, egendom och Bentham*, Studia Historica Upsaliensia 168. Uppsala 1992: Almqvist & Wiksell International.
- Bo Rothstein, *Den korporativa staten*, Stockholm 1992: Norstedts Juridik.
- Stig Wandén, *Etik och miljö De svåra vägvalen i ny belysning*. Stockholm 1992: Norstedts Juridik.
- Cyriel Vleeschouwers, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent (819–1321). I. Inleiding*, Bruxelles 1991: Commission Royale d'Histoire.
- Cyriel Vleeschouwers, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent (819–1321). II. Uitgave*, Bruxelles 1990: Commission Royale d'Histoire.
- Carlos Wyffels, *Analyses de reconnaissances de dettes passées devant échevins d'Ypres (1249–1291)*, Bruxelles 1991: Commission Royale d'Histoire.
- Kristina Örtenhed, *Hemvistbegreppet*, Uppsala 1991: Iustus.
-

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

- Fil dr *Ingegerd Muncio* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Stockholm
- Torben Bech Dyrberg* och *Jacob Torfing* är verksamma vid Institut for Statskundskab i Köpenhamn
- Jan-Erik Lane* är professor i statskunskap i Oslo
- Patrik Hall* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund
- Fil dr *Terry Carlbom* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala
- Fil lic *Mats Bäck* är rektor vid Torsbergsskolan i Bollnäs
- Fil dr *Tommy Möller* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala
- Mikael Spång* och *Ingvar Mattson* är verksamma vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund
- Kristian Sjøvik* är doktorand i statsvetenskap i Lund
- Fil dr *Ulf Bjereld* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg

Abstracts

Statsvetenskaplig Tidskrift (The Swedish Journal of Political Science) normally contains four sections: *Uppsatser (Main articles)*, *Översikter och meddelanden (Reviews of recent political and scholarly developments)*, *Litteraturgranskningar (Book reviews)*, and *Notiser (Shorter notices)*.

Ingegerd Municio: *An Ethnographic Approach to the Study of Institutional Change: Home Language in the Swedish School.*

Ethnography is an approach to the study of organizational change. Differences between this method and traditional methods of studying organizations are outlined. The shortcomings of a traditional research procedure are illustrated by instances of concrete research experience. The theoretical implications of an ethnographic approach are explored. Thus, ethnography reveals the cultural traits of decision-making in organizations, and it introduces the quest for meaning into social research. It requires a new conception of organizational interaction, a conception that is present in ethnomethodology. The emphasis of this tradition on day-to-day relations is used as a guide to understanding activities related to organizational change. A further implication of ethnography is the adoption of a phenomenological stance to social sciences. Phenomenology is contrasted with positivism, and the limits of positivistic postulates are explored.

Torben Bech Dyrberg – Jacob Torfing: *Politik og institutioner (Politics and Institutions)*.

The article discusses the relation between politics and institutions in the light of recent publications by Laclau and March – Olsen. It aims to show that post-marxist discourse ana-

lysis and post-liberal neo-institutionalism are common in their crusade against reductionist conceptions of politics which attempt to ground politics in either objective structures or equally objective individual preferences. Hence, both perspectives see institutional arrangements as results of institutionally conditioned political processes. However, it belongs to the story that discourse analysis and neo-institutionalism differ in their efforts to try to account for the impact of politics and institutions. But in that case we can conclude that the two perspectives not only converge but also complement each other. As a further illustration of this conclusion the respective views of discourse analysis and neo-institutionalism on power, authority and democracy are discussed in relation to some recent developments in Scandinavia.

Jan-Erik Lane: *Interests and Institutions.*

The new institutionalism in political science raises the basic question about the relationship between interests and rules. The Lewin attempt to employ the traditional public interest concept to reject the public choice approach to interests is ill-founded. The sociological institutionalism of March and Olsen implies a holist perspective, which would make institutions more "real" than interests. However, interests and institutions are fundamentally orthogonal.

Patrik Hall: *Nationer och nationalism (Nations and Nationalism)*

The national revolutions in Eastern Europe, and the national separatist movements in the Western as well as the Third World have proved once and for all that the generalized functional explanations – i.e. modernization

theory, marxism – of the complex phenomena nation and nationalism is over-simplified. In this overview, I come to the conclusion that the concept of *nation* consists of three seemingly objective factors with great mobilizing capacity: Territory which delimits the nation and provides it with a special mobilizing capacity in comparison with, for instance, class. Ethnicity – for instance language and religion – which gives the community a feeling of transgenerational solidarity. Sovereignty of the National State, which provides nationalism with both its progressive idea of active citizenship but also – through the Ger-

man romanticists – the dangerous idea that the sovereign nation is more important than the sum of the individuals.

These seemingly objective factors mould with the subjective mind in its active search for identity and its identification with "socially relevant" identification objects. When enough people have become attracted by the imagined national identity, they mobilize a *nationalist* movement which could be ethnic – for instance linguistic – territorial, centered around state sovereignty or just an elite manipulation ideology depending on the concrete historical and geographical circumstances.

Statsvetenskaplig Tidskrift har nytt produktionssätt

Statsvetenskaplig Tidskrift har från årsgång 95, 1992, gått över till ny produktionsteknik. För det nya systemet med desk-top publishing krävs att manuskriptförfattare så långt som möjligt följer nedanstående anvisningar.

Manuskript insändes till Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52, 221 00 Lund i två exemplar. Efter redaktionell granskning och beslut om publicering insändes slutgiltigt manuskript i två exemplar jämte, om ordbehandlare använts, manus på *diskett*, i IBM- eller Mac-miljö. Vid tveksamhet om den tekniska utformningen, kontakta Bengt Lundell, Statsvetenskapliga institutionen, Box 52, 221 00 Lund, tfn 046-108946.

Statsvetenskaplig Tidskrift kommer att liksom hittills publicera uppsatser, översikter och meddelanden, litteraturgranskningar samt notiser, på svenska, danska, norska och engelska. Författare kommer att få granska korrektur.

Manuskript bör utformas enligt följande anvisningar.

- 1 Arbetets titel på separat titelsida, med uppgift om författare, institutionsanknytning, fullständig adress och telefon.
- 2 För *uppsatser* och *översikter* bifogas på separat sida *abstract* på engelska, högst 150 ord.
- 3 Huvudtexten skall innehålla högst två rubriknivåer (förutom arbetets titelrubrik).
- 4 Tabeller och figurer skall vara numrerade och försedda med beskrivande rubrik. Figurer och större tabeller bifogas på separata ark. I huvudtexten anges var tabeller och figurer skall inplaceras.
- 5 För referenser används parentessystemet. Ex: (Olsen 1985: 5, Lipset – Rokkan 1967: 35). Kommenterande fotnoter numreras löpande och bifogas på särskilt blad. De placeras efter texten.
- 6 Refererad litteratur redovisas i särskild litteraturlista, placerad efter huvudtexten. Listan utformas i enlighet med följande exempel.

Anckar, D, 1990. Finland: Dualism och konsensus, s 131–175 i Damgaard, E (red) 1990, *Parlamentarisk förändring i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.

Karvonen, L, 1991. "Fragmentation, Instability and Breakdown: Party Systems and the Interwar Crisis in Europe". Paper, Statsvetenskapliga Förbundet, arbetsgrupp Komparativ politik, Linköping.

Lane, J-E – Ersson, S, 1990. Politico-Economic Regimes: An Evaluation, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 93, 61–76.

Strom, K, 1990. *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.

- 7 Vid *litteraturgranskningar* redovisas på titelsidan det granskade arbetet enligt följande exempel.

Torbjörn Aronson: *Konservatism och demokrati. En rekonstruktion av fem svenska högerledares styrelsedoktriner*. Lund Political Studies 64. Stockholm 1990: Norstedts

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Box 52, S-221 00 Lund
Sverige